De grote film

eerste deeltje

door
Paul-Marie
Verrant

GESCHIEDKUNDIG LEESBOEK VOOR DE HOOGSTE KLASSEN DER LAGERE SCHOOL EN HET U.L.O. EERSTE DEELTJE, VAN ± HET JAAR 350 – 1619

N.V. DRUKKERIJ DE SPAARNESTAD – HAARLEM

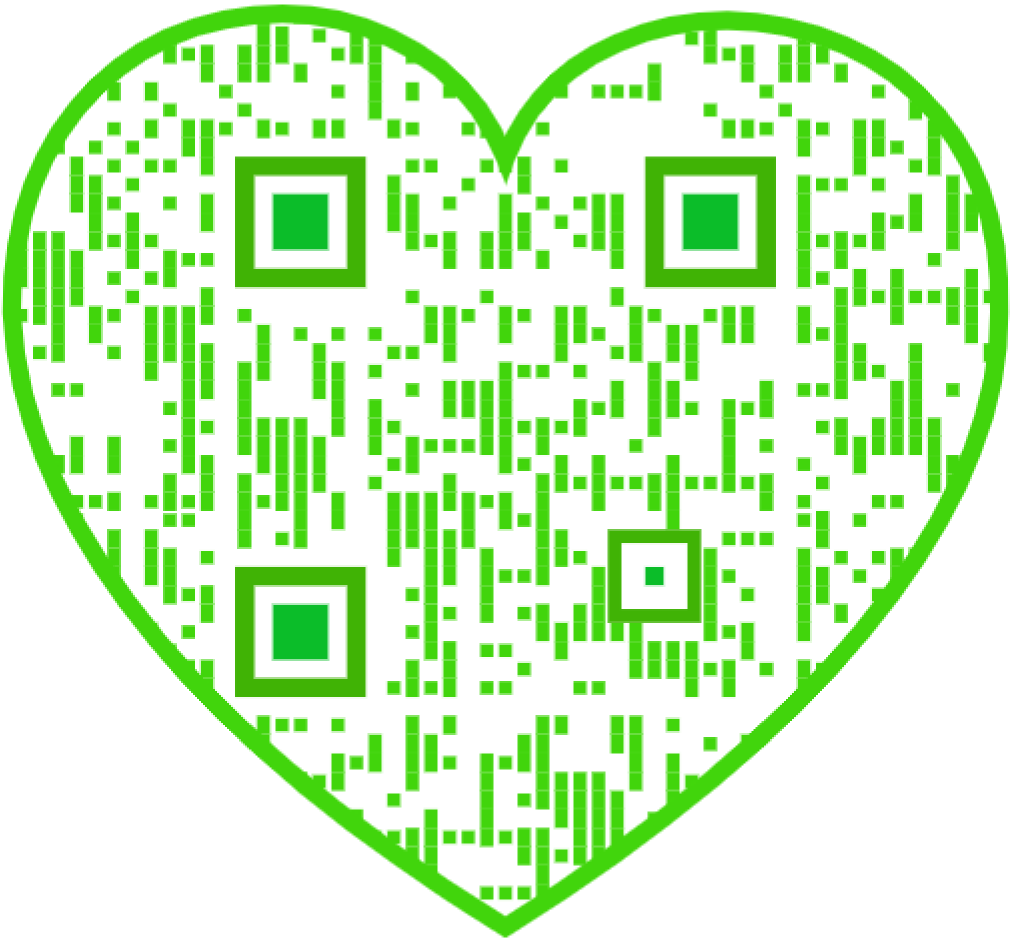

DE GROTE FILM

IMPRIMATUR: H. C. J. SONDAAL, pr

DE GROTE FILM

GESCHIEDKUNDIG LEESBOEK VOOR DE HOOGSTE KLASSEN DER LAGERE SCHOOL EN HET U.L.O.

DOOR

PAUL MARIE LERRANT

EERSTE DEELTJE
VAN ± HET JAAR
350 TOT 1619

ILLUSTRATIES VAN ANTOON HEIJN

N. V. DRUKKERIJ DE SPAARNESTAD - HAARLEM

VERANTWOORDING

De ontwikkelingsgang der gemeenschap is vaak gelijk aan die van het individu: een eenvoudig begin, gevolgd door een min of meer wisselvallig verloop. Beide behoeven dikwijls zowel voorspoed als tegenslag om tot volle rijpheid te komen.

Met de hier volgende verhalen is getracht, op voor de jeugd bevattelijke en aantrekkelijke wijze die phasen uit de ontwikkelingsgang van het Nederlandse volk te schetsen, welke het belangrijkst geacht kunnen worden.

Het begin der ontwikkeling is de erkenning van het geloof in God. Dit geloof ontving het Nederlandse volk van zijn eersten bisschop, Sint Servaas, aan wiens werk het eerste verhaal is gewijd.

Op deze vereiste grondslag volgt een meer uitgebreide, maatschappelijke beschaving: onderwijs, staatsverband, geordend bedrijf. Sint Willibrord, de grondlegger van het onderwijs in de Nederlanden en een der grondleggers van ons staatsbestel, treedt in het tweede verhaal op de voorgrond.

Enkele eeuwen later zijn het de monniken der Regale Abdij van Egmond, die machtig veel bijdragen tot de ontwikkeling en verbreiding der beschaving in Nederland. Ook zij, de bouwers van onze dijken, de kwekers van ons volksbewustzijn, verdienden in de geschiedenis van ons volk een plaats op de eerste rij.

Bij de ontwikkeling op elk gebied groeien de dorpen tot steden. Nederland gaat een „steden-land" worden, hetgeen een belangrijke factor is voor zijn ontwikkeling. Welke invloeden bij het ontstaan ener stad dikwijls van belang zijn, leert de geschiedenis van Amsterdam. „Het Mirakel des Sacraments" vormt de grondslag, waarop Amsterdams „ere ende opcompst" rust.

De geloofsstrijd in de 16e eeuw is de eerste ernstige tegenslag, die op ons volk een blijvende invloed zal uitoefenen. In „De overgave

van Amsterdam" wordt geschetst, met welke middelen deze strijd werd ingezet, door wie en op welke wijze hij gevoerd werd.

De innerlijke zwakte van de aanhangers der verschillende nieuwe religies blijkt uit hun verdeeldheid. Van deze verdeeldheid geeft „De dood van Oldenbarnevelt" een beeld.

Gedurende de cultuurstrijd keren vele eminente Nederlanders terug tot het oude geloof (Vondel e.a.). Ook deze strijd heeft vele helden en heldinnen (Klopjes), die ondanks de moeilijkheden van schuilkerken en recognitiegelden de erfenis der vaderen bewaren voor het nageslacht.

De „Protestantse natie", gegrondvest op verdrukking, sterft aan haar fouten en wordt ingelijfd bij Frankrijk.

In het herboren „koninkrijk der Nederlanden" heersen nog tal van sociale misstanden: onrechtvaardig laag loon voor arbeiders, kinder-exploitatie in fabrieken e.d. Daarin komt verbetering, mede door het optreden van priesters, die op de bres springen voor sociale rechtvaardigheid.

1914. Voor het eerst sinds drie eeuwen is Nederland inderdaad een vrij land. Om het geloof wordt de Nederlander niet meer vervolgd of in zijn levenswandel bemoeilijkt. Deze nieuwe koers maakt het ons volk mogelijk om gedurende het tijdvak 1914—1918 in Europa de belangrijkste taak te vervullen: Nederland betoont, te midden van haat en geweld, naastenliefde en metterdaad hulp aan vele duizenden oorlogsslachtoffers uit het buitenland.

Wanneer in 1918 de wereldrevolutie ook Nederland bedreigt, wanneer velen kwaadwillig en anderen laks zijn, tonen de Katholieken dat ze hun heroverde plaats in de maatschappij ten volle verdiend hebben. Door hun voorbeeldig optreden tijdens de Novemberdagen blijft het vaderland gespaard voor vele rampen, waarvan men de gevolgen nu nog in het buitenland kan waarnemen.

In 1938 toont een blik op het verleden, hoe ver we gevorderd zijn. De vooruitgang op verschillende gebieden: wetenschap, techniek, kunst e.a., doet soms duizelen en wordt steeds sneller. Dit alles is

echter waardeloos, indien de mens niet datgene bezit wat volgens Sint Paulus het hoogste goed op aarde is: de naastenliefde. Slechts door eendrachtig, rechtvaardig, in oprechte Christelijke naastenliefde samen te gaan, mogen wij iets verwachten van de toekomst. De toekomst is echter ondenkbaar zonder het verleden. De symbolische band tussen verleden en toekomst wordt gedragen door Neerlands jongste Oranje-telg, die de veelbelovende naam draagt van Beatrix, „Zij, die geluk brengt".

Met deze verhalen is getracht, bij de Nederlandse jeugd belangstelling en liefde wakker te roepen — of te bevorderen — voor het schitterend verleden van ons volk. En zulks niet alleen uit eerbied voor hetgeen reeds gewrocht is. Want de kennis van het verleden is tevens een toets voor het heden en een richtsnoer voor de toekomst. De uitmuntende glans van ons verleden is slechts voor een zeer gering deel te danken aan krijgsbedrijf of wapenroem. Integendeel: het Nederlandse volk behaalde zijn prachtigste overwinningen op het tornooiveld van de vrede. Deze vredeswerken — waarvan vele thans verscheidene eeuwen oud en nog vol-krachtig zijn — bewijzen door hun bestaan, dat ze sterker zijn dan de zeer vergankelijke wapenroem. Want de rechtvaardige vrede is goed en het goede is van God. Deze vredeswerken — waarvoor het Nederlandse volk een wereldfaam geniet — konden slechts verricht worden bij een hoge ontwikkeling van geest en hart. De kiem voor deze hoge ontwikkeling werd in ons volk geplant door dengene, die in Nederland door scholenbouw en onderwijs de grondslag legde voor onze beschaving: Sint Willibrord.

Alle in dit boek beschreven toestanden staan geschiedkundig vast; ook die, welke de kinder-exploitatie in de 19e eeuw betreffen. Slechts de namen der optredende personen zijn door den schrijver in enkele verhalen gewijzigd. De opmerkingen betreffende ons volk of gedeelten van ons volk, voorkomende in het verhaal over de patriottentijd, staan evenzeer geschiedkundig vast en zijn ontleend aan Coolenbrander, „De Patriottentijd", en Nuyens, „Geschiedenis des Nederlandschen Volks", deel 19 pag. 50 e.v.

VOORNAAMSTE DER GERAADPLEEGDE BRONNEN

Archief van de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, deel 40-43

BLOK. Geschiedenis van het Nederlandsche Volk

BRUGMANS. Opkomst en bloei van Amsterdam

BRUGMANS. Een Nederlandsche stad in de Middeleeuwen

BRUGMANS. De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw

BRUGMANS. Nederland onder de regeering van Koningin Wilhelmina

BROEKE v. d. De Stille Omgang en het Mirakel van Amsterdam

CLAASSEN. Handboek bij het Onderwijs in Geschiedenis op L.S. en M.U.L.O.

NUYENS. Geschiedenis des Nederlandschen Volks

NUYENS. Geschiedenis der Nederlandsche Beroerten

THEISSING. Over Klopjes en Kwezels

KRONENBURG. Geschiedenis van Nederlandsche Heiligen

GROEN v. PRINSTERER, Archives de la Maison d'Orange

DE BONT. Egmond

VLEKKE. Servatius

DAGBLADEN: „De Maasbode". „De Tijd". „Het Algemeen Handelsblad". „Het Volk". Jaargang 1918 en 1938

PAUL MARIE LERRANT

DE GROTE FILM

Aardige tekenfilms zoals die van Mickey-Mouse of Popeye de Zeeman vergeet je niet zo gauw.

Laten we eens zo'n film van Popeye nemen!

Ja, da's een dolle geschiedenis! Je komt de bioscoop binnen en gaat ergens zitten.

Het licht in de zaal gaat uit en op het witte doek verschijnt vriend Popeye. Zodra je hem ziet, moet je al lachen; hij heeft eeuwig een pijp in de mond, een schipperspet op z'n knobbelig hoofd, en trekt de malste gezichten. Popeye gaat op bezoek bij mijnheer Olijvenolie. Dat is een man die zich in honderdduizend bochten kan wringen. Hij woont op de 86e verdieping van een geweldig hoog huis, maar Popeye, die bij hem op bezoek wil, loopt niet als een gewoon mens de trappen op. Popeye, die altijd rare dingen doet, klimt in een telefoonpaal om bij mijnheer Olijvenolie te komen.

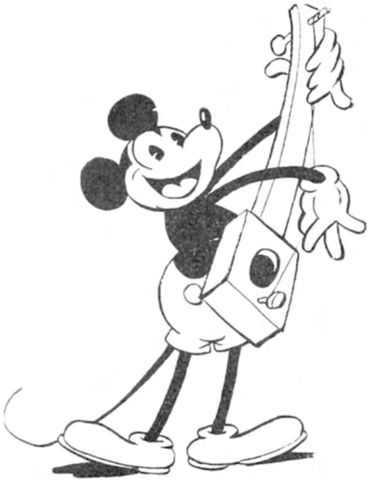

Maar nu verschijnt een reusachtig lange en dikke kerel, die niet wil, dat Popeye op bezoek gaat bij Olijvenolie. En dus trekt hij met zijn pink de telefoonpaal om, waarlangs Popeye naar boven klimt.

En daarmee hebben we de poppen aan het dansen, dat wil zeggen: Popeye en de reus gaan een robbertje vechten. Popeye wordt door den reus een huis binnengeslingerd

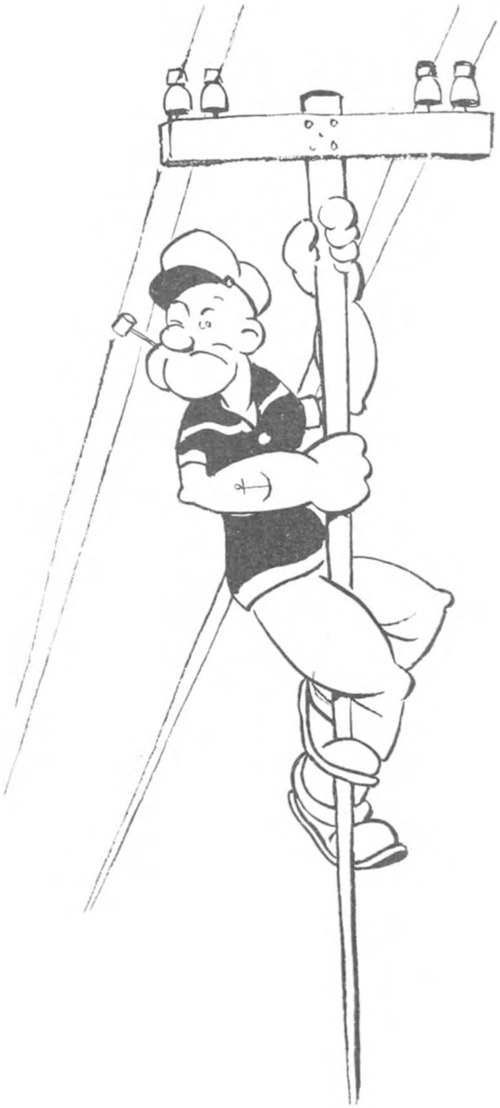

en komt door de schoorsteen naar buiten. En hij weer op den reus af. Olijvenolie gilt van angst. De dikke geeft Popeye opnieuw een por, waardoor de arme kerel dwars door de straatkeien zakt. En op 't moment dat je denkt: „nou is Popeye verloren," eet hij gauw een blik spinazie leeg, en wordt dan zo sterk, dat hij den reus torenhoog de lucht in smijt.

In die film gebeuren de vreemdste dingen en of je wilt of niet: je moet er naar kijken. Nu eens zit je te schudden van pret, dan weer bal je de vuisten van woede.

Eerlijk gezegd: zo'n film is wel de moeite waard om naar te kijken. Maar zal ik je eens wat vertellen? Als je zag, hoe zo'n film gemaakt werd, zou je er niet veel aan vinden.

Luister maar:

In een grote kamer zitten wel twintig mensen aan een tekentafel. Ieder maakt een tekening van Popeye of van Olijvenolie of van den reus. Bekijk je elke tekening afzonderlijk, dan vind je ze niet eens grappig. Op het ene plaatje staat Popeye met z'n arm uitgestrekt en op een andere tekening zie je hem met de hand aan de mond. 't Is wel mooi getekend, maar niets om te lachen. En het bekijken zou je gauw vervelen.

Hoe komt het dan, dat we de film wél mooi vinden,

wanneer we hem in de bioscoop zien? Dat komt zo: in de bioscoop zie je alle beelden bij elkaar en in de juiste volgorde. Eerst wanneer de beelden in de juiste volgorde bij elkaar zijn gevoegd en aldus een film is ontstaan, kunnen we er met belangstelling naar kijken.

Maar er is nog een andere reden waarom je de film in de bioscoop mooi vindt. Je weet immers wel, dat men, om goed te zien, op enige afstand van het witte doek moet zitten? Want vlak vooraan, op de eerste bank, zou je wel de beelden afzonderlijk zien, maar minder goed de juiste volgorde.

Om dus te kunnen zeggen: „die film is mooi" of „die film is saai", moeten we op enige afstand zitten en de volgorde der beelden in het oog houden.

Met een land of volk gaat het net eender als met een film.

Nemen we de landkaart voor ons, dan zien we hier een stad, daar een dorp, iets verderop een rivier. Zo'n stad, dorp of rivier kan wel mooi zijn, maar eerst bij elkaar vormen ze een land.

Ook een volk. Je leest van een graaf van Holland, van prins Maurits of van Rembrandt. Dat zijn wel heel belangrijke mensen, maar ze vormen nog lang niet het Nederlandse volk. Eerst wanneer we het Nederlandse volk bij elkaar zien, kunnen we zeggen: „nu weten we wat van de Nederlanders".

En eindelijk: net als een film, moeten we ook een land of een volk een beetje op een afstand bekijken om het goed te kunnen zien.

Je begrijpt zeker wel, waarom ik dat allemaal vertel. Ik

nodig je namelijk uit om een der prachtigste en grootste films te bekijken die ooit zijn vertoond. Weinig andere landen of volken kunnen zich beroemen op zo'n mooie film als wij in Nederland bezitten.

Wanneer je de film ziet, zul je soms beven van woede of zingen van blijdschap. Andere beelden zijn zo droevig, dat ze je bijna doen huilen. In ieder geval : er is ontzettend veel te zien.

Natuurlijk heeft iedere film een naam. Onze film heet :

DE GROTE FILM VAN NEDERLAND

E E R S T E   V E R H A A L

GEGEVEN:

Volk en land omstreeks 350

Een VOLK als zodanig bestaat (midden 4e eeuw) in Nederland nog niet. De stammen, die er wonen en elkaar op leven en dood bestrijden, kennen geen saamhorigheidsgevoel; voelen zich dus niet vereend als VOLK.

De desolate toestand van het LAND, te weinig producerend voor de bewoners, is oorzaak van genoemde strijd. Mede-oorzaak van die strijd is ook het minimale peil der beschaving.

De EVANGELIEPREDIKERS leggen, door de verkondiging van het Evangelie, de grondslag der beschaving.

DRAMA:

Balder, de held van het verhaal, typeert als individu de bandeloosheid der bewoners van Nederland. De diepere oorzaak van zijn vlucht is niets anders dan bovenvermelde slechte bodemgesteldheid. Ofschoon de held een goede inborst heeft, toont hij door zijn eerste handeling (aan de Maas) het zeer lage beschavingspeil der bewoners van Nederland.

Type van den Evangelieprediker is Sint Servaas. Hij weerhoudt Balder van wat deze als fiere Germaanse daad ziet, maar wat onchristelijk (barbaars, heidens) en laf is. In de omgang tussen den heilige en den jeugdigen Saliër wordt het eerste beschavingswerk der geloofsverkondigers getekend, dat wil zeggen: bij de verkondiging van het Evangelie wordt rekening gehouden met de bestaande geestelijke en economische factoren.

CONCLUSIE:

De verkondiging van het Evangelie legt in Nederland het fundament der beschaving. Op dit fundament wordt economisch en cultureel verder gebouwd.

Dit eerste verhaal speelt rondom het jaar 350.

IN DE TIJD VAN SINT SERVAAS
± 350

Een nog jonge man daalde de helling af van de berg, die we tegenwoordig Sint-Pietersberg noemen, dicht bij Maastricht, in Limburg. Ook in die tijd werd hij al door sommige mensen „Sint-Pietersberg" genoemd. Want ruim tweehonderd jaar voor ons verhaal begint — en het verhaal begint in het midden der 4e eeuw, dus omstreeks het jaar 350 — werd de streek bij Maastricht eens bezocht door een man, die Maternus heette. En deze Maternus was een leerling van Sint Pieter, den eersten Paus van Rome. Ter ere van zijn meester had Maternus die berg „Sint-Pietersberg" genoemd. Je kunt nu wel nagaan, hoe oud het verhaal is.

Onze vriend, die daar op een hete zomermiddag de helling van de Sint-Pietersberg afkwam, was hoogstens achttien jaar. Maar dat zag je pas wanneer je vlak bij hem stond. Want hij was zo groot en breed en sterk als een volwassen man. Hij droeg een lang grijs hemd, dat op vele plaatsen gescheurd was, en om het middel werd saamgehouden door een leren riem. Aan de voeten had hij een paar oude sandalen, waarschijnlijk gekregen of gekocht van een Romeins soldaat.

Zijn gezicht en armen, bloot tot de schouders, waren door de zon donkerbruin gekleurd. Hij had donkere ogen en kastanjebruin haar. Zijn haar was midden op het hoofd saamgebonden tot een soort dot.

Balder, zo heette onze vriend, stond midden op de helling stil, en keek omlaag, naar de oever van de Maas, die

zich als een zilveren lint door het heuvelland slingerde.
„Waar naar toe?" zei Balder zachtjes voor zich heen. „Ik kan de rivier over zwemmen en de reis voortzetten. Ik kan ook links de helling afdalen en naar de stad lopen, die ginds bij de brug ligt. 't Is alles om het even! Ik kan mijn reis voortzetten of naar de stad gaan: nergens vind ik vrienden. . . ."

Een geschreeuw op enige afstand deed hem naar rechts kijken. Een ogenblik later was zijn aarzeling verdwenen en liep hij vlug de helling af, tot de oever van de Maas bereikt was.

Bij de rivieroever waren zes mannen aan het vechten. Eigenlijk was het een vreemde vechtpartij. Want toen Balder naderbij kwam, lag reeds een der mannen kreunend op de grond en pakten twee nog tamelijk jonge kerels een grijsaard beet. Iets verderop worstelden twee andere mannen.

Balder ging op de grond zitten en keek belangstellend toe. Medelijden was iets, waarvan hij in z'n leven nooit gehoord had. Het liet hem dus vrij onverschillig, dat die oude man door veel sterkere kerels mishandeld werd. Aan hulp bieden dacht hij zelfs niet. Hij wilde alleen maar zien, hoe de vechtpartij zou eindigen.

Lang hoefde hij niet te wachten. Van de twee mannen, die vlak bij de oever aan het worstelen waren, had de een spoedig het onderspit gedolven. En nu ging de overwinnaar zijn beide kameraden helpen, die den ouden man maar niet klein konden krijgen.

Balder sprong op.

„Dat mag niet!" riep hij het drietal rovers toe. Want rovers waren het, en ze hadden het voorzien op de bezittingen der drie reizigers.

Een der rovers keerde zich om.

„Wat mag niet?" schreeuwde hij terug.

„Drie tegen één!" riep Balder. „Dat is niet eerlijk!

Twee tegen één, dat mag nog, maar niet drie tegen één. Bij ons, in het land van de Saliërs, zul je nooit zien. . . ."

„Ben jij soms een Saliër?" spotte de rover. En zijn stem klonk zo sarrend, dat Balder donkerrood werd van woede.

„Ja, ik ben een Saliër," gaf hij trots ten antwoord. „Wat wou je er van?"

„Saliërs zijn slaven van de Romeinen," klonk het weer sarrend. „En de Saliërs hebben niet eens een eigen land! Jullie bent verleden jaar van je eiland verjaagd door de Chamaven!"

Balder zweeg beschaamd. Wat de rover daar vertelde, was maar al te waar. De Saliërs hadden moeten wijken voor een veel en veel sterkere overmacht der Chamaven. Maar gemeen was het toch, om hem die nederlaag nu voor de voeten te werpen.

De rover, die tot de Germaanse stam der Saksen behoorde, wilde zich weer bij zijn kornuiten voegen. Maar op het laatste ogenblik keerde hij zich om, en riep weer spottend:

„Zeg, Saliër, als de zaak je niet bevalt, kun je ook een pak slaag krijgen!"

Dat was te veel. Balder dacht er niet meer aan dat een oude man mishandeld werd door drie jonge kerels. Hij voelde alleen maar de belediging, die de rover hem naar het hoofd had geslingerd. Een blinde woede maakte zich van hem meester.

En toen gebeurde het. Een der rovers lag plotseling op de grond. Hoe dat zo gauw gebeurde? De man werd het nooit gewaar. De zware vuist van den jongen, maar geweldig sterken Saliër had hem op de grond geslagen eer hij een zuchtje kon geven.

De twee andere rovers lieten nu den ouden man los, en sprongen op Balder toe. In de hand van een hunner blonk een mes. Hij kreeg zelfs geen kans om het wapen te gebruiken: Balder gaf hem een hevige trap tegen de buik, en de man viel kermend neer naast zijn kameraad.

Aldus bleef nog slechts één rover op de been. Hij zag blijkbaar in, dat het met den sterken Saliër slecht kersen eten was, en wilde gauw het hazenpad kiezen. Maar Balder was hem even te vlug af. Hij bukte zich plotseling, en trok den rover bij de benen, zodat de kerel languit op de grond viel. Het was dezelfde rover die de spottende opmerking had gemaakt: „Saliërs zijn slaven van de Romeinen."

„Zo, vrind, wat zullen we jou doen?" bromde Balder voor zich heen. Hij lette zelfs niet op de beide andere rovers, die zich van de eerste pijn en schrik hadden hersteld en het nu haastig op een lopen zetten. Zijn aandacht, beter gezegd: zijn wraak, gold slechts den man die hem beledigd had.

„Zo, vriendje, wat zullen we met jou doen?" herhaalde hij halfluid. „Mij dunkt: je bent een Saks. Saksen zijn

lafbekken. Saksen durven alleen maar te vechten wanneer ze met drie tegen één zijn! Maar wanneer je iemand ontmoet die even sterk is, dan kruip je, en lik je zijn hielen! Saksen zijn alleen maar dapper tegen zwakkelingen! Wat zal ik met zo'n lafbek doen? Ik kan met een steen je schedel inslaan, en dan ben je meteen dood. Maar zo'n vlugge dood is veel te goed voor je. Wat kan ik anders...."

Hij keek om zich heen, zag de rivier, en kreeg een idee.

„Wacht," bromde hij, „ik zal je een paar maal met het hoofd onder water duwen. Langzaam, heel langzaam, net zo lang tot je dood bent."

De oude man, die zo lang stand had gehouden tegen de rovers, kwam overeind. Hij zag wat Balder van plan was en wankelde naar hem toe.

„Niet doen, m'n vriend," zei hij met zachte stem. „Laat dien man lopen."

Balder kon z'n oren nauwelijks geloven.

„Wat is dat nou?" riep hij driftig. „Die kerel wilde me immers doodslaan!"

„Vergiffenis schenken is beter dan wraak nemen," sprak de ander.

Balder keek een ogenblik beteuterd en begon toen te schateren.

„Vergiffenis schenken? Aan zo'n laffen Saks? Aan mijn doodsvijand? Zeg, ouwe sik, wat bezielt je? Als ik mijn doodsvijand vergiffenis schenk, ben ik zelf eerloos!"

„Laat hem lopen," verzocht de oude man. Zijn beide reisgenoten waren overeind gekrabbeld en verzochten eveneens: „Toe, laat hem lopen!"

Maar nu werd Balder woedend op de mannen, voor wie hij nog kort te voren zijn leven had gewaagd.

„Zeg, is er een boze geest in jullie gevaren?" schreeuwde hij driftig. En zich tot den ouden man wendend: „Hij wilde niet alleen mij doden, maar ook jou! De kerel moet dus sterven!"

„Ik heb hem al lang vergiffenis geschonken," klonk het dringend terug. „Toe, mijn zoon, laat hem lopen!"

„Opzij!" schreeuwde Balder ongeduldig en hij begon den gillenden rover naar de rivier te sleuren.

De oude man vloog op hem toe. „Vriend, vriend, doe het niet.... ik smeek je: laat hem los....!"

Balder dacht niet aan luisteren. De oever was bereikt; hij wilde zijn overwonnen vijand reeds in het water duwen.

Maar nu was het alsof de oude man plotseling reuzenkrachten had gekregen. Hij sprong op Balder toe en rukte diens handen los van den rover.

„M'n zoon," smeekte hij, „wanneer je met alle geweld iemand doden wilt, dood dan mij!"

Balder stond verslagen. Zoiets had hij nog nooit meegemaakt. Reeds in verscheidene veldslagen had hij gestreden, tegen de Romeinen, de Chamaven en de Saksen. Maar dat iemand aanbood om vrijwillig voor z'n vijand te sterven, nee, dat vond de Saliër een beetje te gek!

En het vreemdste van het geval was, dat de oude man het inderdaad meende. Hij was werkelijk bereid om zich voor den rover op te offeren.

Het was maar een kleine man, oud en mager en met lange grijze haren. Doch in de ogen, die nu rustig in de bruine kijkers van Balder blikten, lag een geweldige kracht. En tegenover die kracht voelde Balder zich eensklaps klein en zwak worden.

„Wie ben jij?" vroeg hij zachtjes aan den ouden man.

En het antwoord luidde:

„Men noemt mij vader Servaas."

De naam van de stad, die Balder bij de brug over de Maas had zien liggen, was Pons Mosae, dat wil zeggen: Maasbrug. (Tegenwoordig heet die stad Maastricht.) Het was naar deze stad, dat vader Servaas en diens beide reisgezellen op weg waren.

„Ga met mij mee," had vader Servaas verzocht. Balder had het wel gehoord, maar kon niet zo gauw een besluit nemen. Hij keek den rover na, die zich haastig uit de voeten maakte. Want het ongelofelijke was gebeurd: toen vader Servaas hem zo vreemd aankeek, kon hij niet langer weerstand bieden en liet hij den rover gaan. De kerel bleef natuurlijk niet lang wachten en koos gauw het hazenpad. En toen zei vader Servaas tegen Balder: „Ga met mij mee."

Balder dacht even na, knikte zwijgend, en ging mee.

Tegen het vallen van de avond bereikten ze de stad, die we nu maar Maastricht zullen noemen.

De stad bestond hoofdzakelijk uit een fort, waarin de soldaten lagen, die de Maasbrug moesten bewaken. Om het fort stonden kleine huisjes van kooplieden, die zich in de loop der jaren hier hadden gevestigd. In de buitenwijken eindelijk stonden de fraaie landhuizen der hoge Romeinse ambtenaren.

Nog eer het gezelschap de stad bereikte, verscheen op de weg een tiental mannen en vrouwen om vader Servaas te groeten. Hij werd dus verwacht. Van de mensen, die hem eerbiedig „welkom!" toeriepen, waren slechts twee soldaten; de overigen waren kooplieden en handwerkers. Doch ze bewezen vader Servaas een eer, alsof hij een Romeins consul was.

Bij een hunner nam vader Servaas zijn intrek. De man heette Marcellus en was beeldhouwer van beroep; hij had zijn hele huisje aan vader Servaas afgestaan. Vader Servaas zorgde er voor, dat ook Balder die avond goed onderdak en een behoorlijk maal kreeg, en bracht den jongeman zelf naar het schuurtje, waar men een strobed voor hem had neergelegd.

En nu was Balder alleen. Hij lag nog een hele poos wakker en dacht aan hetgeen bij de Maasoever gebeurd was. Hij begreep er niets van!

Hoe kwam het toch, dat de oude, vreemde man, die

„vader Servaas" genoemd werd, plotseling zoveel invloed op hem had gekregen? Vader Servaas had hem maar even diep in de ogen gekeken, en daardoor voelde Balder zich zo zwak worden, dat hij den rover losliet. Dat was al heel vreemd.

Nog vreemder vond hij het, dat hij zo willig met vader Servaas was meegegaan. „Hoe zou dat toch komen?" vroeg hij zich wel tien keer af. Aangezien hij op die vraag geen antwoord wist, en bovendien vreselijk moe was, viel hij gauw in slaap.

Vader Servaas kwam hem de volgende ochtend wekken. Ze gebruikten samen het ontbijt in de woning van Marcellus, en toen zei vader Servaas:

„M'n zoon, je moet niet boos op me zijn omdat ik je gisteravond zo vroeg alleen liet. Maar ik had veel te doen. Ik wil je nog eens hartelijk bedanken voor de hulp van gistermiddag. En vertel nu eens: waar gaat je reis naar toe?"

Balder haalde de schouders op en keek mismoedig naar het brood, dat op tafel lag. Alvorens het brood aan te snijden, had vader Servaas er met z'n mes een kruis in gekorven. Hij had ook de handen gevouwen, de ogen dicht gedaan, en vreemde woorden gepreveld. Dat waren allemaal dingen, waarvan Balder niets begreep. Toch voelde hij zich tot den vriendelijken ouden man aangetrokken. „Ik heb geen reisdoel," gaf hij eindelijk op z'n gewone norse toon ten antwoord.

Vader Servaas scheen heel niet verwonderd; hij had immers al zoveel mensen ontmoet, die geen doel in het leven hadden! Dat waren ongelukkige mensen, want waar geen doel is, is geen hoop. Maar hij, vader Servaas, had wel een middel om de mensen een doel in het leven te geven. Zelfs een prachtmiddel!

„Heb je geen vrienden?" vroeg hij zachtjes.

Balder keek nog somberder en schudde zwijgend het hoofd. Maar van zulke korte antwoorden was vader Servaas

niet gediend, vooral niet, wanneer hij zich had voorgenomen iemand te helpen. Hij bleef net zo lang aandringen, tot Balder z'n korte, maar droevige geschiedenis vertelde.

,,Ik ben van de stam der Saliërs,'' begon hij. ,,Ik woonde met mijn familie en vrienden op het eiland bij de Rijn, waar vroeger de Batavieren hebben gehuisd. Verleden jaar werden we aangevallen door de Chamaven, die wel zes keer zo sterk waren als wij. We hebben ons tot het uiterste verdedigd en toen meer dan de helft der weerbare mannen gesneuveld was, moesten we vluchten. De Chamaven veroverden ons land. We hadden renboden naar de Romeinen gestuurd met het verzoek, helpen, maar de

Romeinse troepen lieten ons in de steek. Toen we later hulp kregen van de Germanen en Romeinen, moesten we zoveel betalen, dat bijna niemand meer van onze stam overbleef."

,,Betalen?" vroeg vader Servaas verwonderd. ,,Waarvoor moesten jullie betalen en wát moesten jullie betalen?"

,,We moesten betalen voor hun hulp," antwoordde Balder. ,,We wilden vluchten naar het land van de Hoogzanders, die ook tot de stam der Saliërs behoren. Maar de Chamaven, die ons land al veroverd hadden, joegen ons achterna. Toen wilden de Romeinen en Germanen ons wel helpen, maar daarvoor verlangden ze de helft van ons vee en de helft van onze vrouwen en jonge mannen. Het vee werd door onze zogenaamde vrienden geslacht; de vrouwen en jonge mannen als slaven meegenomen. Van mijn familie bleef niemand over. Ik stond heel alleen, zonder land, zonder vee en zonder vrienden. De Romeinen of Germanen hadden me misschien wel te eten willen geven, maar dan alleen tegen slavendienst. Maar daarvoor ben ik te fier. Toen trok ik alleen verder. Een reisdoel heb ik niet."

Vader Servaas zei voorlopig niets. Hij was een oud man en had in z'n leven al veel verdriet gezien. Hij wist dus, hoe goed het voor iemand is, wanneer hij eens alles kan vertellen wat hem deert.

,,Hoe heet je?" vroeg hij na een poosje.

,,Balder."

,,Beste Balder, luister eens goed. Ik ga hier in de stad wonen en heb een flinken bediende nodig. Wil jij mijn bediende zijn?" Hij strekte zijn magere, door ouderdom verzwakte hand uit en greep de sterke vuist van den jongen Saliër.

Met Balder gebeurde iets vreemds. Hij kreeg hetzelfde gevoel als de vorige dag, toen vader Servaas hem zo diep in de ogen had gekeken. Maar nu was dit gevoel nog sterker. Het was hem, alsof een vreemde stroom uit de hand van vader Servaas ging en in zijn eigen vuist drong. Die stroom

greep hem vast en liet hem niet meer los. Op dit ogenblik voelde hij zich zo sterk aangetrokken tot vader Servaas, dat hij niet anders kon doen dan het hoofd buigen en zachtjes „ja" zeggen.

Eerst veel later zou Balder begrijpen, wat eigenlijk die vreemde aantrekkingskracht van vader Servaas was: het was de naastenliefde van een heilige.

De maanden verstreken; het werd winter. Balder was de trouwe bediende van vader Servaas geworden. Inmiddels had hij al gehoord, wie en wat vader Servaas eigenlijk was. Marcellus, de beeldhouwer, had het hem verteld.

„Balder," zei Marcellus, toen vader Servaas op zekere dag naar de tempel der Christenen was — de Christenen waren mensen die maar één God hadden en hun tempel noemden ze eigenlijk „kerk" — „Balder," zei Marcellus, vader Servaas is onze bisschop."

„Bisschop?" herhaalde Balder. „Wat is dat?"

„Een bisschop is een priester der Christenen. Vader Servaas was eerst bisschop in Tongeren, dat is een stad hier niet ver vandaan. Maar hij heeft Tongeren verlaten en is nu bisschop van Maastricht geworden!"

„Ik weet niet, wat 'n bisschop is," gaf Balder ten antwoord.

„Maar vader Servaas heeft me aangenomen als bediende. Hij is dus mijn meester. Hoe kan ik nu iets voor mijn meester doen, als ik niet eens weet, wat hij is?"

„Maak je daarover niet bezorgd," lachte Marcellus. „Jij bent een sterke kerel en je hoeft alleen maar vader Servaas te vergezellen wanneer hij op reis gaat. Want hij trekt dikwijls het land in, om ook aan andere mensen te leren, hoe ze Christen moeten worden."

„Kan dan iedereen Christen worden?" vroeg Balder verbaasd. „Kunnen Batavieren en Saliërs en Romeinen en Franken, kunnen ze allemaal Christen worden?"

„Ja," knikte Marcellus. „Want zie je: er is maar één God en die is voor alle mensen gestorven, onverschillig of het Germanen, Romeinen, Saksen of Friezen zijn...."

„Halt!" viel Balder hem spottend in de rede. „Wanneer die God van de Christenen gestorven en dus dood is, kan Hij niet veel meer doen! Dan kan Hij ons niet eens meer helpen in de strijd."

„Bespreek dat maar eens met vader Servaas," glimlachte Marcellus. „Hij is zo oud en wijs, dat hij al je vragen kan beantwoorden."

Balder sprak er inderdaad over met vader Servaas. Het was op een dag, dat ze een der dorpjes in de omgeving van Maastricht zouden bezoeken. Ze passeerden juist de plaats bij de Sint-Pietersberg, waar Balder het eerst vader Servaas had ontmoet. Een grote troep Romeinse soldaten trok nu juist zingend en schreeuwend voorbij en de officieren deden heel geen moeite om een beetje orde onder de troep te houden.

„Dat was vroeger anders," zuchtte vader Servaas. „Waar vroeger de Romeinen kwamen, heersten orde en tucht. Rome was toen een machtig rijk. Maar nu gaat het hard achteruit."

„Gelijk heb je, vader Servaas," antwoordde Balder, die de reiszak van den bisschop droeg. „Waren de Romeinen net zo sterk als vroeger, dan hadden ze ons niet door de

Chamaven laten verjagen. Rome is oud en zwak geworden en zal wel gauw doodgaan!" Eensklaps viel hem iets in. „Vader Servaas, over doodgaan gesproken: jouw God is doodgegaan; Marcellus heeft het mij verteld. Hoe kun je nu priester wezen van een God, die dood is?"

„Dat is eenvoudig," gaf de bisschop ten antwoord. „God stierf vrijwillig aan het kruis, opdat alle mensen, die berouw hebben, vergiffenis krijgen voor hun slechte daden en ook om de mensen het voorbeeld te geven, dat ze elkaar vergiffenis moeten schenken. Maar op de derde dag na die kruisdood verrees Hij weer in al zijn heerlijkheid."

„Waarom?" vroeg Balder, die met open oog en mond had geluisterd.

„God verrees om de mensen te tonen, dat na dit leven op aarde het eeuwige leven begint, en dat in dit eeuwige leven alle mensen loon naar werken krijgen, zowel voor het goede als voor het kwade."

Balder keek een poosje naar de grond. „Vader Servaas," vroeg hij eindelijk, „is die God van de Christenen eeuwig ?"

„God is eeuwig en goed," antwoordde de bisschop. „M'n zoon, al wat is, is van God. Het komt en gaat, net als het God belieft. Er waren eens machtige volken, veel machtiger dan de Romeinen; ze zijn gekomen, ze maakten valse goden en ze zijn verdwenen en niets is van hen overgebleven. De Romeinen kwamen en veroverden de hele wereld. Ze brachten hun eigen valse goden mee en wat gebeurt nu? Je zei het zelf: „Rome is oud en zal wel gauw doodgaan." Ook de valse goden der Romeinen zullen verdwijnen. Maar Eén is eeuwig en onveranderlijk: de enige ware God, die de wereld en de mensen gemaakt heeft. Die ook jou gemaakt heeft, Balder. Dien God aanbid ik, en dien God moet ook jij aanbidden...."

Hij strekte de hand uit naar het noordwesten. Daar lag een land, dat hij maar voor een klein deel had bezocht. En verderop lag een streek, waar hij nog nooit een voet had

gezet; het land, dat later de naam „Nederland" zou krijgen. „Balder, m'n zoon," ging de oude man verder, „daar ginds wonen nog velen, die niets weten van den enigen waren God. Die mensen zijn nog net als jij toen ik je voor het eerst ontmoette: ze hebben geen doel in het leven. En waar geen doel is, is geen hoop. En wat God niet kent, sterft. Je ziet het aan de Romeinen, die zoëven hier voorbij kwamen!"

De oude bisschop zweeg even.

„Balder, alle stammen en alle rassen, die zonder God leven, zullen verdwijnen. Ze zijn een poosje op aarde en bouwen sterke steden en hebben sterke legers, maar op de lange duur blijft niets van hen over. Maar de mensen, die in God geloven en Hem dienen, hebben het eeuwige leven. Balder, m'n zoon, eens heb je me op deze plek het leven gered, en daarvoor heb ik je bedankt. Maar ik zou je eeuwig dankbaar zijn als je naar de mensen wilde gaan, die daar in het noordwesten wonen, en hun vertelde, hoe ze God moeten dienen."

„Hoe kan ik dat doen, vader Servaas?" vroeg Balder zachtjes.

En het antwoord luidde: „Door eerst zelf Christen te worden."

De hartewens van vader Servaas ging in vervulling: Balder, de Saliër, werd Christen. Voor het kerkje, gewijd aan den Allerheiligsten Verlosser, dat in die tijd bij de Maasbrug te Maastricht stond, werd Balder gedoopt door Neerlands eersten bisschop. Dit gebeurde, volgens een goede,

oude gewoonte, op een Paaszaterdag. En in de kleine Christengemeente van Maastricht was ieder even blij.

Slechts enkele weken later, op de 13e Mei, heerste in Maastricht grote droefheid, want de oude bisschop was die ochtend gestorven. Maar de ziel van vader Servaas zweefde omhoog naar de rijen der heiligen. En daar kon vader Servaas zien, hoe het met Nederland verder zou gaan. Hij zag Balder, den Saliër, naar het noordwesten trekken, naar Brabant en Utrecht en Holland. Hij zag, hoe de jonge Saliër op zijn beurt de waarheid Gods bracht onder de heidenen van ons vaderland.

De ziel van vader Servaas zag al het goede, maar ook al het droevige dat over ons vaderland zou komen. Maar hij wanhoopte niet en boog zich voor God, die alles schikt zoals het Hem belieft.

TWEEDE VERHAAL

GEGEVEN:

Stand der beschaving, geestelijke gesteldheid der bewoners van Nederland, gesteldheid van saamhorigheidsgevoel.

De bewoners beginnen zich geleidelijk te vestigen rondom de kerken en kloosters. Hierdoor ontstaat het begrip voor saamhorigheid; het besef VOLK ontkiemt. Als gevolg daarvan bespeurt men economische vooruitgang: de gevestigde lieden oefenen een handwerk uit. Het volk kent weliswaar de geloofsbelijdenis, het Onze Vader, etc., doch houdt nog vast aan vele heidense begrippen. Van geestelijke ontwikkeling is nog geen sprake.

DRAMA:

Bernulf, de jonge held van dit verhaal, typeert de jeugd en het in de jeugd sluimerende verlangen naar ontwikkeling. Hij is zijn moeder, de weduwe Wanda, behulpzaam bij de uitoefening van een BEDRIJF.

Door kennismaking met Karel Martel en Sint Bonifacius komt hij in contact met Sint Willibrord, die in Utrecht een kloosterschool heeft gesticht. Aldus doet zich voor Bernulf de mogelijkheid open om zijn verlangen naar ontwikkeling te bevredigen.

CONCLUSIE:

De fundamenten van het Christelijk geloof, door Sint Servaas gelegd, worden door Sint Bonifacius verstevigd. De oude heidense begrippen worden verdelgd.

Kleine, met elkaar in vrede levende VOLKJES ontstaan. Door vestiging der kloosters wordt de economische toestand verbeterd.

Bernulf MAG DE KLOOSTERSCHOOL VAN UTRECHT BEZOEKEN. Sint Willibrord legt de grondslag voor het onderwijs in Nederland.

Dit verhaal speelt rond het jaar 750.

IN DE TIJD VAN SINT WILLIBRORDUS EN SINT BONIFACIUS

± 750

Uit het bos, dat tot dicht bij de oevers van de Lek reikte, kwam een ruiter te voorschijn. Hij klemde zich uit alle macht vast aan de hals van zijn rijdier en deed wanhopige moeite om in het zadel te blijven.

Dat het paard schichtig geworden en op hol geslagen was, werd het eerst gezien door twee personen, die elkaar niet kenden.

De een was een man van omstreeks vijftig jaar. Hij droeg een zeer eenvoudige mantel van bruine wol, waaraan een kap van dezelfde stof was bevestigd. Het was een koude winterdag en dus had hij de kap over het hoofd getrokken. Deze man zat te paard, dat wil zeggen: zijn paard stond stil aan het begin van het pad, dat van de rivier naar het dichtbij gelegen Dorestad voerde. Het hevige en onregelmatige hoefgetrappel achter hem had hem doen omkijken. En nu overlegde hij bliksemsnel, hoe hij het best den ruiter kon helpen, wiens paard op hol geslagen was.

De tweede persoon, die eveneens een ongeluk zag aankomen, was een jongen van omstreeks vijftien jaar. Hij droeg een blauw wollen kolder, die hem tot de knieën reikte en om het middel werd saamgehouden door een brede, leren gordel. Zijn benen staken in strak gespannen hozen, die zijn stevige kuiten en dijen goed deden uitkomen. Aan de voeten droeg hij laarzen van geel, buigzaam leer, twee duim breed boven de enkels reikend; ze waren bevestigd aan kruiselings oplopende riempjes, die in de knieholten waren vastgeknoopt. Op het hoofd droeg hij een kap van gele, Friese wol. Het brede mes, dat in zijn gordel stak, verried duidelijk, dat hij, ondanks zijn jeugd, veel op jacht ging. Dit jongmens stond bij de veerpont, die dicht bij een klein huisje aan de oever van de Lek lag.

De ruiter, die op het pad van Dorestad stond, had een bleek gelaat met diepe rimpels; zijn ogen waren niet onvriendelijk, maar keken toch scherp en ernstig. Wie hem voor 't eerst zag, wist dadelijk: ,,Dit is een geleerde."

De jongen, die bij de veerpont aan de oever stond, had bolle, blozende wangen en blauwe, glanzende kijkers. Men behoefde hem slechts even te zien om te kunnen zeggen: ,,Dit is een openhartige en kordate jongen."

En nu, op het ogenblik dat de eigenaar van het op hol geslagen paard in nood verkeerde, toonden deze beide toeschouwers precies hun karakter: de geleerde dacht na, de jongen, die bij de veerpont stond, handelde.

De jongen stormde pardoes op het als dol rennende paard af. Men zou bijna zeggen, dat hij zich vlak voor de hoeven van het schichtig geworden dier wilde werpen. Maar zo dom was de jongen toch niet! Onder het lopen had hij zich de gele kap van het hoofd gerukt en op ongeveer twintig pas afstand van het paard bleef hij plotseling staan. Hij begon heftig met zijn kap te zwaaien en brulde uit alle macht: „Hoei, hola, hu!"

Wat nu gebeurde, had de jongen blijkbaar voorzien. Het paard schrok van dat heftig bewogen gele ding, schrok nog meer door het uit volle borst geschreeuwde „hoei, hola, hu!", begon te steigeren en stond toen plotseling roerloos.

De man, die op het paard zat, was een goed ruiter. Misschien wel een der knapste ruiters van heel Europa. Toen het paard als dol over de vlakte rende, had hij zich nog wel in het zadel kunnen houden; zelfs toen het dier zo hevig steigerde, kon hij er nog bovenop blijven. Maar nu het paard, na al die snelle en heftige bewegingen, geheel onverwacht roerloos bleef staan, kreeg de ruiter zo'n schok, dat hij zijn houvast verloor, uit het zadel vloog en met een smak op de grond terecht kwam. Kreunend van pijn bleef hij liggen.

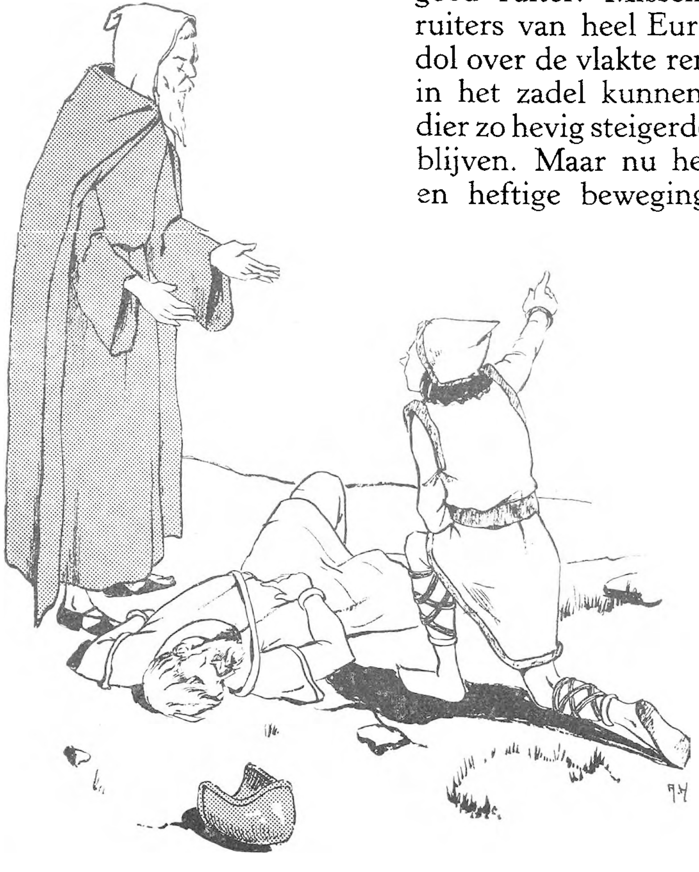

Inmiddels was de ruiter, die op het pad had overlegd, toegesneld. Hij sprong uit het zadel en liep hard

naar den gewonde. ,,Waar kunnen we hem naar toe brengen?" vroeg hij, na den gewonde vluchtig onderzocht te hebben.

De jongen keek op. Hij, die de vraag tot hem had gericht, droeg onder zijn opengewaaide mantel een bruin habijt. Zijn blote voeten staken in sandalen. Men zou bijna zeggen, dat het een monnik was, zoals er de laatste tijd wel meer door het land trokken.

,,Daarheen," antwoordde de jongen en hij wees naar het huisje bij de rivier. ,,Daar woont mijn moeder. Als u het paard van den gewonde aan de teugel wilt voeren, dan zal ik...."

Verder kwam hij niet. Want wederom veranderde het toneel.

Een half dozijn ruiters kwam uit het bos gestormd. Twee reden voorop; de vier anderen konden niet zo gauw meekomen en moesten een twintigtal passen achterblijven. De twee voorsten bereikten weldra de plaats, waar de gewonde ruiter lag, die blijkbaar tot hun gezelschap behoorde.

,,Wat is hier gebeurd?" riep een der beide ruiters, een broodmagere, boomlange kerel met vervaarlijke snor. ,,Bij Sint Joris, mijnheer Chalco heeft toch geen ongeluk...."

,,Heer ridder," sprak de man in geestelijke kledij, ,,in plaats van vragen te stellen, zou het misschien beter zijn, zo u dezen knaap een handje wilde helpen. Hij is niet sterk genoeg om uw makker te dragen. Wat mij betreft...."

,,Wat jou betreft?" schreeuwde de lange ridder driftig, ,,je bent een luie monnik. In plaats van zelf de handen uit de mouwen te steken, verstout je je, bevelen te geven aan ridders! Vooruit, monnik, pak aan en help mijnheer Chalco van de Ardennen dragen!"

De monnik aarzelde geen tel. Hij bukte zich en samen met den jongen pakte hij den gewonden ridder op. Maar nog eer ze tien stappen hadden gedaan, gebeurde weer iets anders.

De vier laatste ruiters waren naderbij gekomen. Een hunner keek naar den gewonde, vervolgens naar den jongen en ten slotte naar den man die de monnikspij droeg. Toen riep hij: ,,Wacht!" en sprong van zijn paard. De andere ridders maakten eerbiedig plaats. Doch zonder op hen te letten, liep hij naar de beide dragers, riep den jongen toe: ,,Ga maar weg!" en pakte zelf de benen van den gewonde beet.

Hij keek den monnik pal in de ogen, glimlachte heel even en zei: „Eerwaarde vader, ik vraag wel excuus voor de onbeleefde woorden, die een mijner ridders zoëven tot u heeft gesproken. Mag ik nu het voorrecht hebben, samen met u dezen gewonde te dragen?"

Degene, die deze vraag stelde, was de machtigste vorst van het Frankische rijk, namelijk: Karel Martel, hertog van Neustrië en Austrasië.

Degene, tot wien de vraag werd gericht, was de aartsbisschop der Germanen en een der geleerdste mannen van zijn tijd. Hij was ook monnik; monnik van de orde van Sint Benedictus. Zijn naam was Winfrid. Hertog Karel Martel kende hem heel goed en wist dus, wat de kloosternaam was van dezen Winfrid; als aartsbisschop der Germanen stond deze geleerde monnik bekend — en staat hij nog vandaag bekend — onder de naam van Bonifacius.

Wanda kende hem niet. Wanda had wel dikwijls van hertog Karel en van vader Bonifacius gehoord, maar zij had nog nooit met zulke voorname heren gesproken. En eerlijk gezegd: op dit ogenblik was het voor Wanda vrij onverschillig, of iemand aartsbisschop of hertog was.

Wanda stond voor haar huisje en zag een groepje mannen naderbij komen. Twee dezer mannen droegen een gewonde en haar zoon liep er vlak bij. Dit was voor Wanda voldoende: was iemand gewond, dan vroeg men niet, of het een hoog of nederig man was, maar dacht slechts: „hij moet geholpen worden". En dus keerde Wanda zich haastig om, teneinde alles voor hulp in gereedheid te brengen.

Toen de beide dragers met den gewonde het huisje binnen kwamen, had Wanda reeds een paar bossen vers stro op de vloer gespreid en een grote aarden bak met helder water klaargezet.

„Hierheen." Ze wees naar het strobed op de vloer. „Leg hem daar maar neer." En tot haar zoon: „Bernulf, snijd eens gauw een paar repen van het stuk linnen dat in de kast ligt!"

Moeder Wanda was een flinke vrouw. Toen ze haar nederig houten huisje op eenmaal vol vreemde ridders zag, zette ze haar brede, rode handen stevig in de heupen en verklaarde: „Edele heren, als ge wilt, dat uw kameraad gauw gezond wordt, ga dan dadelijk heen. Al die drukte is slecht voor hem."

De ridders keken vragend naar Karel Martel.

„Deze vrouw heeft gelijk," sprak de hertog. „We moeten mijnheer Chalco met rust laten. Heren, wacht buiten op mij; ik kom dadelijk bij u."

De ridders verlieten 't huisje. Hertog Karel keek naar vader Bonifacius, die nu den gewonde grondig had onderzocht.

„Hoe staat het, vader bisschop?"

Bisschop Bonifacius keek glimlachend op.

„'t Is minder erg dan ik eerst vreesde, heer hertog. De ridder heeft door de val van het paard zijn sleutelbeen gebroken. Dat veroorzaakt ontzettende pijn en door die pijn viel hij in zwijm. En dat is in zeker opzicht een voordeel. Want zolang hij buiten kennis is en niets voelt, kunnen we de twee helften van het gebroken been tegen elkaar drukken. We binden hem dan zo, dat hij zijn arm niet kan bewegen, en wanneer hij weer bij kennis komt, is de ergste pijn geleden. Met voldoende rust en Gods hulp is hij over een paar weken weer genezen!"

Karel Martel knikte.

„Dan zullen we maar direct aan het werk gaan, vader bisschop."

Toen moeder Wanda uit deze opmerkingen hoorde, wie haar onverwachte gasten waren, had ze wel even verschrikt opgekeken, maar ze had niets van haar flinkheid verloren. Ze was een kleine, nogal dikke vrouw en leek nog dikker door het wit wollen kleed, dat strak gespannen om haar schouders en heupen zat. Door de korte mouwen van deze japon werden een paar ronde, zeer stevige en baksteenrode armen zichtbaar; wel een bewijs, dat moeder Wanda veel in de open lucht werkte. Haar kastanjebruin haar ging half schuil onder een rood wollen kapje. In haar bruine ogen lag een turende uitdrukking, gelijk men vaak ziet bij mensen, die veel over land of over water uitkijken. Wat haar zoon Bernulf aangaat, men kon zeggen, dat zijn gezicht een sprekend evenbeeld was van moeder Wanda.

Het gebroken sleutelbeen was — zoals men dat noemt — „gezet" en moeder Wanda boog zich haastig voorover om met de door Bernulf gesneden repen linnen een verband aan te leggen. Ze deed het zo flink, dat vader Bonifacius haar rustig liet begaan. Toen alles klaar was, ging hij met den hertog op het bankje naast het strobed zitten.

„Heer hertog," begon de aartsbisschop der Germanen, „ik hoorde straks de naam van mijnheer van de Ardennen noemen. Deze gewonde ridder is toch niet...."

„Hij is het wel, vader Bonifacius," merkte Karel Martel rustig op. „Het is mijnheer Chalco, graaf van de Ardennen, mijn kanselier. We waren op weg naar Trecht. Het paard van ridder Jan Diederik van Arolais struikelde en toen werd het paard van mijnheer van de Ardennen schichtig. Ridder Olivier de Deen wilde nog helpen, maar kwam te laat; het paard van mijnheer van de Ardennen sloeg op hol. 't Is wel erg spijtig," liet hij er op volgen. „Want juist nu we naar Trecht moeten, heb ik mijn kanselier dringend nodig."

Bij deze laatste opmerking kwam er een vreemde gloed in de ogen van bisschop Bonifacius. Hij wilde juist iets

zeggen, maar keek toevallig naar moeder Wanda en sprong bijna gelijktijdig van zijn bankje.

Toen het gezelschap kort te voren het huisje van moeder Wanda binnenkwam, had de aartsbisschop dadelijk een houten kruis aan een der muren zien hangen. Dit stemde hem tevreden; ze waren dus bij Christenen. Het houten huisje was zeer eenvoudig, maar kraakhelder. Het beetje rommel, veroorzaakt doordat het strobed op de vloer was gespreid, werd door moeder Wanda gauw naar buiten geveegd. Maar terwijl bisschop Bonifacius zat te praten met hertog Karel, was moeder Wanda plotseling iets vreemds gaan doen. Ze had een paar handen vol strohalmen uit de legerstede van den gewonden ridder getrokken en begon die nu op de vloer bij de deur en de vensters te strooien. Daarbij prevelde ze onverstaanbare woorden.

„Wat doe je daar?" vroeg de aartsbisschop.

Moeder Wanda keek verschrikt op.

„Ik strooi halmen," gaf ze verlegen ten antwoord.

„Dat zie ik wel," zei vader Bonifacius. „Maar waarom doe je dat?"

Ze gaf geen antwoord.

„Ik zal het zeggen," riep nu de stem van Bernulf, die bescheiden in de hoek was blijven staan. „Moeder strooit halmen om de boze geesten buiten de deur te houden."

„Dat dacht ik wel," knikte de bisschop. „Maar, goede vrouw, dat is heidens bijgeloof. En ik dacht nog wel...." hij wees naar het kruis aan de muur, „ik dacht nog wel, dat jullie Christenen waren!"

„Dat zijn we!" antwoordde moeder Wanda, die rood van verlegenheid was geworden. „Maar met die boze geesten valt niet te spotten.... die zitten diep in de aarde.... die zitten...."

„Die zitten diep in je ziel," viel de aartsbisschop haar

in de rede. „Hoe is dat nu, goede vrouw: je bent toch gedoopt, nietwaar?"

„Ja," klonk het zachtjes terug.

„Je kent het Onze Vader en de geloofsbelijdenis?"

„Ja."

„Je gaat regelmatig naar de kerk?"

„Ja," klonk het nu zo zachtjes, dat de aartsbisschop het nauwelijks kon verstaan.

„En toch houd je je aan die heidense gewoonten? Dat is bijgeloof van je voorouders, die ook heidenen waren! Kom nu," ging hij vriendelijk verder, „je wilt, dat die gewonde ridder gauw gezond wordt: dat heb ik wel begrepen. Je hebt een bed voor hem gespreid, water gegeven en een verband gelegd. Dat was allemaal heel goed; je hebt je best gedaan. Maar al dat goede zou verloren gaan, wanneer je als Christin de gewoonten der heidenen volgde. Wil je dus, dat de zieke gauw gezond wordt, vraag het dan aan Onzen Heer Christus. Want Hij heeft de melaatsen genezen en Hij heeft den doden Lazarus opgewekt."

Nauwelijks was de aartsbisschop klaar met deze noodzakelijke vermaning, of in de hoek klonk een zacht kreunen. Vader Bonifacius en hertog Karel gingen kijken; graaf Chalco van de Ardennen was weer bij kennis gekomen en had de ogen opgeslagen.

„Waar ben ik.... wat is met mij...." stamelde de gewonde ridder.

„Neef, ik ben bij u," antwoordde hertog Karel en hij greep de hand van den gewonde. „Ge zijt van het paard gevallen en hebt het sleutelbeen gebroken.... met een paar weken rust zult ge gauw genezen zijn."

De gewonde glimlachte zwakjes.

„Ik dank u, heer hertog...." begon hij.

Doch Karel Martel was een man, die niet van dank wilde weten.

„'t Is niets," zei hij. „En wilt ge met alle geweld danken,

dan . . . .” Hij keek naar de hoek en wenkte Bernulf naderbij te komen. „Ge moet hém danken, neef Chalco! Want ik heb gehoord, dat deze flinke jongen vlak voor uw paard is gesprongen en het dier tot staan heeft gebracht. Zonder zijn kordaat optreden was het veel erger afgelopen. Aan hem hebt ge het leven te danken.”

Graaf Chalco van de Ardennen keek naar Bernulf, die bij zoveel loftuitingen van den hertog bloedrood was geworden. De graaf wilde iets zeggen, maar bracht geen woord over de lippen; hij zuchtte heel even en sloot de ogen; van pijn had hij weer het bewustzijn verloren.

De tijd verstreek. En in het veerhuisje aan de Lek

gebeurden vreemde dingen. Moeder Wanda begreep er niets van.

De vreemde geschiedenis begon al, toen graaf Chalco van de Ardennen een weekje bij haar in huis was.

Op de dag van het ongeluk, toen bisschop Bonifacius en hertog Karel zich vergewist hadden dat de zieke onder goede hoede was, trokken ze met de andere ridders verder naar Trecht. Slechts een lijfeigene bleef achter om den graaf te bedienen.

Maar de graaf wilde niets van den lijfeigene weten. Had hij iets nodig, dan moest Bernulf komen. Hij wilde den jongen, die hem het leven had gered, zijn dankbaarheid betuigen en wist dit niet beter te doen dan door hem steeds bij zich te roepen.

Op zekere dag — moeder Wanda was juist bezig op het stuk land achter het huisje — zat haar zoon weer aan het ziekbed van den graaf.

„Bernulf," zei de edelman, „je hebt me het leven gered en daarom zou ik je graag een beloning geven. Wat wil je hebben? Een paard?"

„Dank u, heer ridder," antwoordde Bernulf. „Ik hielp u omdat het mijn plicht was."

Chalco van de Ardennen werd ongeduldig.

„Jongmens," zei hij, „wanneer het jouw plicht is om iemand te helpen, dan is het mijn plicht om mijn dankbaarheid te tonen voor die hulp. Je wilt me toch niet krenken door een beloning te weigeren die ik graag wil geven?"

De jongen staarde verlegen naar de vloer.

„Heer ridder," stamelde hij eindelijk, „ik zou wel graag een beloning hebben, maar ik weet niet, of u die kunt geven."

Chalco van de Ardennen keek verbaasd op.

„Verlang je zó veel?" vroeg hij. „Ik dacht, dat je bescheiden was! Maar ik heb mijn ridderwoord gegeven.... spreek dus op: wat wil je hebben?"

„Heer ridder," stotterde de jongen, die nu bloedrood van verlegenheid werd, „ons veer is eigendom van vader Willibrord, den aartsbisschop der Friezen, die in Trecht woont. De reizigers, die over de Lek willen om in Trecht te komen, worden door moeder of mij over de rivier gezet en moeten dan in het klooster in Trecht tol betalen. Het is wel eens gebeurd, dat ik met reizigers mee moest naar het klooster. Daar heb ik die godvruchtige monniken gezien. En nu zou ik wel willen.... ik heb altijd verlangd...."

„Wil je soms naar het klooster?" viel de ridder hem in de rede.

Bernulf schudde het hoofd.

„Nee, heer ridder.... of eigenlijk weet ik het niet.... maar wat ik wél zou willen.... ik zou graag net zo mooi willen schrijven en lezen als die monniken...."

Oef, het was er uit.

Chalco van de Ardennen was een ogenblik stom van verbazing. Hij had veel gereisd; hij was door heel het Frankische rijk getrokken en had zelfs aan het hof van den koning in Parijs vertoefd. Maar dat een leek — dus geen monnik of edelman — lezen en schrijven wilde leren, neen, dat had hij nog nooit gehoord.

„Bernulf," glimlachte hij, „je hebt daar een zonderlinge wens, maar misschien kunnen we je helpen. Weet je, wie ik ben?"

„Jawel, heer: graaf Chalco van de Ardennen."

„En weet je ook, wát ik ben?"

„Jawel, heer: kanselier van hertog Karel."

„Mooi! Weet je ook, wat een kanselier moet doen?"

Bernulf haalde de schouders op.

„Een kanselier," ging heer Chalco verder, „moet alle regeringsdaden van zijn vorst opschrijven. Ik kan dus lezen en schrijven. En wanneer jij het met alle geweld wilt leren...."

„O, heer!"

„Goed," glimlachte de edelman. „We beginnen morgen."

Bernulf was in de wolken. Heer Chalco had hem geleerd, hoe hij houtskool moest maken. En op een wit geschuurde plank tekende nu heer Chalco de letters van het alphabet. Hij kon het doen, wijl alleen maar zijn linkersleutelbeen gebroken was en hij dus zijn rechterarm wel een beetje kon bewegen.

Bernulf wierp zich op al die geleerdheid gelijk een uitgehongerde wolf op een lammetje. Om het zo maar te zeggen: hij verslond de letters, die heer Chalco op het witte bord tekende. Tegen het einde van December kwamen weinig reizigers, die over de rivier gezet moesten worden. En op de akker, die bij het veerhuis behoorde, hoefde nu ook niets gedaan te worden. De jongen had dus volop tijd om te leren.

Na verloop van een week gaf hij aan moeder Wanda een plankje, waarop met houtskool vreemde figuren waren getekend. „Moeder, breng dat maar even aan den ridder."

Ze stonden juist aan de oever van de rivier. Moeder Wanda begreep er niets van en liep met het plankje, waarop die geheimzinnige tekens stonden, het huisje binnen. Heer Chalco nam haar het plankje af, keek even naar die geheimzinnige tekens en zei glimlachend: „Goede vrouw, weet je, wat je zoon me daar bericht? Hij schrijft: *De rivier ligt vol ijs.*"

Moeder Wanda stond als door de bliksem getroffen. In haar jeugd had ze wel eens gehoord, dat de oude heidense

priesters schrijven konden, maar wat schrijven precies was, nee, dat had ze nooit begrepen! En nu hoorde ze op eenmaal, dat haar zoon schrijven kon! Ze werd er bijna bang van. Haar zoon moest betoverd zijn. En in stilte nam ze zich voor naar de witte vrouw te gaan, die midden op de heide aan de andere kant van Dorestad woonde. Die witte vrouw was een tovenares. Ze was wel een heidense, maar dat hinderde niet; de witte vrouw moest een paar toverspreuken prevelen om de boze geesten te verdrijven die in Bernulf waren gevaren.

Aldus dacht moeder Wanda, toen ze merkte, dat haar zoon lezen en schrijven kon.

Maar de aartsbisschop der Friezen dacht er een beetje anders over.

Op de dag voor men de Besnijdenis des Heren zou vieren, stapte een jongen langs de oever van de Kromme Rijn. Hij had al enkele uren gelopen, toen hij in de verte de sterke muren van Trecht zag oprijzen. Een half uur later was hij in de stad.

Het klooster, dat bij de Sint-Salvatorskerk stond, was dra gevonden en de jongen liet de zware klopper op de deur vallen.

„Wat is er?" vroeg de broeder-portier die opendeed.

„Ik heb een boodschap voor heer hertog Karel Martel," antwoordde de jongen. „Ik heet Bernulf en woon aan het veer bij de Lek."

„Van wien komt die boodschap?"

„Van mijnheer Chalco van de Ardennen."

„Goed," zei de portier. „De hertog woont enkele dagen in het klooster. Wat moet ik hem zeggen?"

„'t Is opgeschreven," antwoordde Bernulf en hij overhandigde den portier een plank, die in een grote doek was gewikkeld.

De broeder-portier ging heen. Het duurde niet lang,

of hij kwam terug in gezelschap van drie mannen. De een was ridder Olivier de Deen, dezelfde driftige ridder, die een paar weken te voren vader Bonifacius had uitgemaakt voor „luien monnik". De twee andere mannen waren blijkbaar horigen van ridder Olivier.

„Ha, is dat de bedrieger!" riep ridder Olivier. En tot de lijfeigenen: „Pakt dien bedrieger beet en smijt hem in het hok!"

En nog eer Bernulf van de schrik bekomen was, werd hij beetgepakt. Hij begreep er niets van; heer Chalco van de Ardennen had hem een boodschap gegeven voor den hertog en nu werd hij op eenmaal uitgemaakt voor bedrieger? Waarom? Hij had immers niets misdaan!

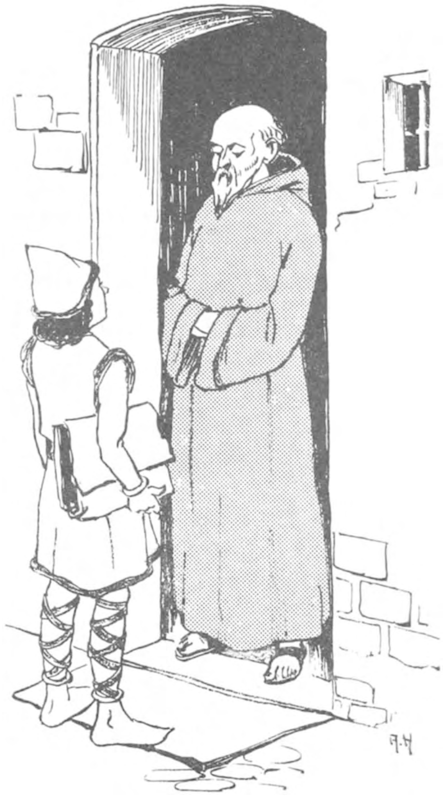

„Wat gebeurt hier?" vroeg eensklaps een zachte stem achter Bernulf.

Ridder Olivier, die zoveel misbaar had gemaakt, nam eensklaps een deemoedige houding aan.

„Vader Willibrord," antwoordde hij beleefd, „deze knaap is een bedrieger. Hij komt met een boodschap en beweert, dat die boodschap geschreven is door heer Chalco van de Ardennen, den kanselier van hertog Karel. Maar u weet, vader Willibrord, dat we den kanselier aan de Lek moesten achterlaten met een gebroken sleutelbeen; hij kon dus niet schrijven. Dus moet deze knaap een bedrieger zijn."

,,Ik zou niet zo boud spreken, heer Olivier," sprak een andere stem, maar veel barser dan die van vader Willibrord. ,,En indien hier iets verkeerds is gebeurd, dan hebt gij niet te beslissen! Wij zijn hier op het rechtsgebied van den aartsbisschop der Friezen en hij alleen mag uitspraak doen."

Bernulf werd nu dadelijk losgelaten. Hij keerde zich om en zag, wie zo bars gesproken had; het was hertog Karel zelf. En naast den hertog stond een oude man, dien Bernulf al eerder had gezien, namelijk vader Willibrord, de aartsbisschop der Friezen.

,,Wel, hoe zit die zaak eigenlijk?" begon vader Willibrord, die toen een man van ver over de zestig was.

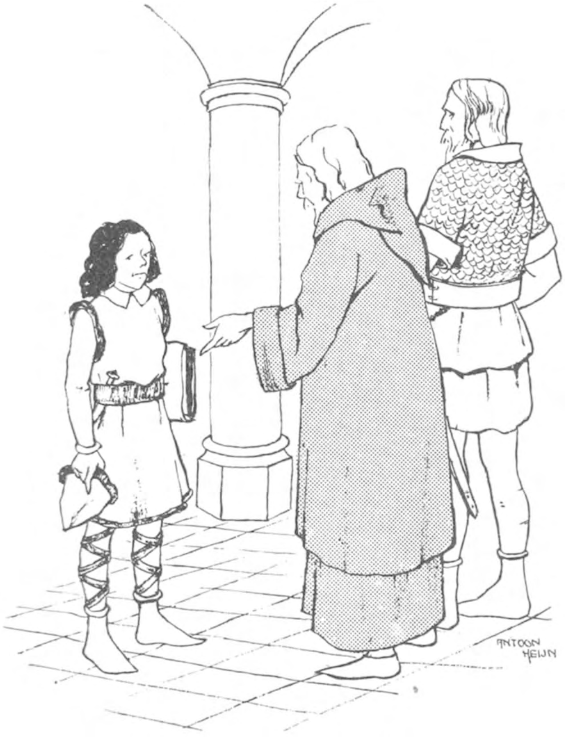

,,Vader bisschop," antwoordde Bernulf zachtjes maar flink, ,,heer Chalco van de Ardennen laat den heer hertog vriendelijk verzoeken, een paar mannen naar ons huis te sturen om hem van daar naar Trecht te laten brengen."

,,Ja," knikte de aartsbisschop, ,,dat staat ten minste op dit plankje. Maar heer Chalco kan immers niet schrijven?"

,,Ik heb het geschreven, vader bisschop," antwoordde Bernulf zachtjes.

,,Jij, m'n zoon? Kun jij schrijven?"

Bernulf vertelde precies, wat gebeurd was. Heer Chalco van de Ardennen had hem

een beloning willen geven voor de redding. Hij had geen beloning willen hebben en toen heer Chalco bleef aandringen, had hij vriendelijk verzocht, lezen en schrijven te mogen leren. Want dat was altijd zijn hartewens geweest: hij wilde leren.

Bernulf's innigste wens ging in vervulling. In heel het uitgestrekte land, van het Aelmere tot de Lauwers, van Heilo tot Antwerpen, van Walcheren tot Maastricht en van Roeremonde tot de Ommelanden, in al de Lage Landen aan de Zee, had Bernulf geen beteren man kunnen vinden die aan zijn verlangen zou voldoen. Want vader Willibrord, de aartsbisschop der Friezen, was het, die even graag wilde onderwijzen als Bernulf wilde leren.

Vierhonderd jaar waren verstreken, sinds zijn grote voorganger, bisschop Servaas, in het zuiden der Nederlanden voor het eerst het Christendom had verkondigd. In die vierhonderd jaar had men het Christendom moeten behoeden als een teer plantje, dat voortdurend bedreigd werd door de stormen van het heidendom. En nu leek het, alsof die heidense stormen het grootste deel van hun kracht hadden verloren.

Maar dit was voor vader Willibrord, den eersten aartsbisschop van Utrecht, niet voldoende. De mensen waren wel gedoopt, maar nu moesten ze ook leren als Christenen te leven. Hij en zijn grote leerling, bisschop Bonifacius, hadden er altijd naar gestreefd, bij de Christenen de heidense gewoonten uit te roeien. En nu moest men verder gaan: de mensen moesten Christelijke beschaving leren.

Vader Willibrord begon bij de jeugd. Waar en wanneer het mogelijk was, gaven hij en zijn monniken les aan de jeugd. In de door vader Willibrord gestichte kloosterscholen leerde de Nederlandse jeugd voor 't eerst lezen en schrijven.

Onze vriend Bernulf, de zoon van de weduwe Wanda,

die in het veerhuisje aan de Lek woonde, was een der velen die daar zouden komen. Hij *wilde* dolgraag leren en kwam bij vader Willibrord, die de kloosterschool van Utrecht had gebouwd, aan het goede adres. Maar dat er *gelegenheid* was om te leren, had hij aan vader Willibrord te danken.

En jij, jonge vriend, die met mij de Grote Film van Nederland bekijkt, vergeet niet wat ook jij aan vader Willibrord te danken hebt. Want de grondslag voor het onderwijs — en dus voor de beschaving — in ons vaderland werd gelegd door vader Willibrord. Wees hem daarvoor altijd dankbaar.

DERDE VERHAAL

GEGEVEN:

Het volk in Nederland bestaat nog voor het grootste deel uit horigen en lijfeigenen. Door de jaarlijkse overstromingen van rivieren en meren heeft de bodem veel te lijden en wordt de economische ontwikkeling bemoeilijkt. De lijfeigenen zijn in vele opzichten rechteloos. Hiervan wordt misbruik gemaakt door hun heren, de ridders en graven.

DRAMA:

Rutger, een (om geldige redenen) weggelopen lijfeigene, werkt als leek op het klooster te Egmond. De monniken aldaar bouwen het eerste ziekenhuis in Nederland. Ze oefenen een onbetwistbaar cultureel gezag uit over de bewoners van Kennemerland en daardoor over de gehele bevolking van Nederland. Bij deze monniken leert Rutger ook DIJKEN BOUWEN.

In 1143 wordt de nieuwe abdijkerk van Egmond geconsacreerd door den bisschop van Utrecht. Bij dit feest zijn ook tegenwoordig de voornaamste geestelijken en edelen van Nederland (graaf Dirk VI en zijn echtgenote). Ook de meester, van wien Rutger is weggelopen, burggraaf Alewyn van Leiden, verschijnt ten tonele. Wanneer de slechte burggraaf zijn lijfeigene opeist, wordt deze in bescherming genomen (in rechte en moreel) door de monniken van Egmond.

De tirannie der heren over hun horigen wordt aangetoond. Tegen deze tirannie verzetten zich de monniken (ook de Norbertijnen en Cisterciënsers van Friesland en Groningen). Aldus worden de horigen geleidelijk vrijgemaakt van hun tirannieke meesters. Het beschavingspeil en de economische toestand worden door de monniken (van Egmond) opgevoerd.

De arbeiders van Nederland hebben hun bevrijding van de tirannieke heren in eerste aanleg te danken aan de monniken.

Dit verhaal speelt rond het jaar 1150.

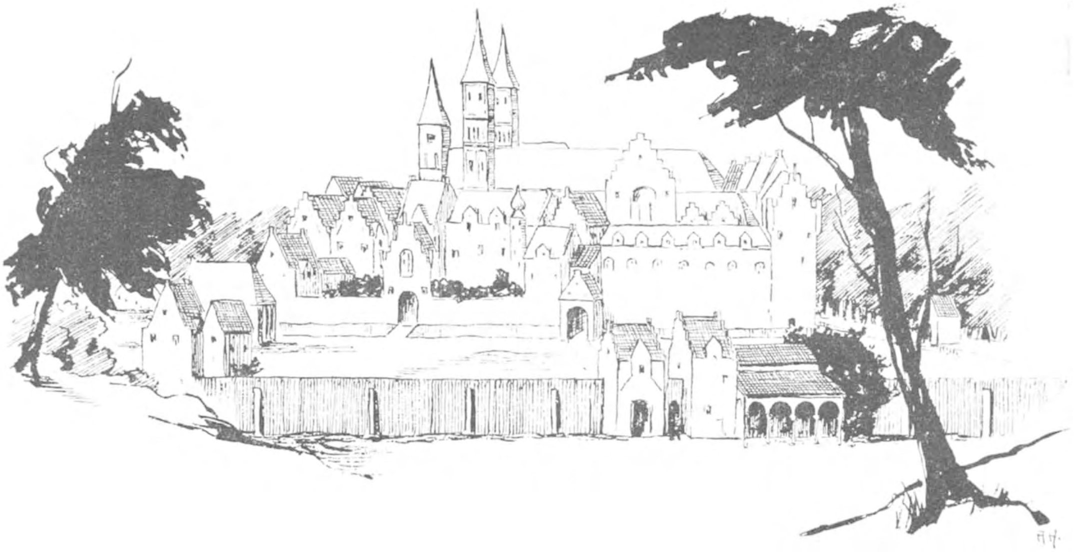

DE ABDIJ VAN EGMOND
± 1150

Vijf jaar geleden, toen graaf Dirk in Rome was, en ter ere van de Jonkvrouw Maria een prachtig geschenk gaf aan de Heilige Kerk, rolde broeder Willem van de Koedijk in het water. Maar die dijk was niet in of bij Rome. De Koedijk was zelfs heel ver van de Eeuwige Stad; hij vormde de westelijke afsluiting van het meer de Schermer in Noord-Holland. Toch werd op die gedenkwaardige Octoberdag van het jaar 1138 een band gelegd tussen de Koedijk in Holland en het paleis van Lateranen in Rome, waar paus Innocentius woonde. Er werd toen ook een band gelegd tussen den machtigen graaf Dirk VI van Holland, die op weg was naar Jeruzalem om het Heilig Graf te vereren, en den onbekenden man, die broeder Willem in het woelige water van het meer de Schermer zag tuimelen.

En dat ging aldus in z'n werk.

Broeder Willem was een monnik van de orde van Sint

Benedictus. Het klooster van broeder Willem was gewijd aan Sint Adelbert en stond in het Kennemerland, aan de voet van het blinkende Hollandse duin.

Oef, is me dat een ingewikkelde geschiedenis! Een onbekende ziet in Kennemerland een monnik in het water vallen, een Hollandse graaf geeft in Rome een geschenk aan den paus, en opeens is er sprake van zekeren Sint Adelbert! Om dat allemaal beter te begrijpen, moeten we heel even omkijken in de geschiedenis.

Sint Adelbert, een Benedictijner monnik, was ten tijde van bisschop Willibrord een der voornaamste geloofspredikers in Noord-Holland, dat toen voor het grootste deel bewoond werd door de woeste en heidense Friezen. De monnik Adelbert was de eerste, die aan deze heidenen niet alleen het geloof, maar ook de grondbeginselen voor een goed Christelijk leven leerde. Hij stierf in 740. Men begroef hem, en aangezien in die tijd vaak oorlog werd gevoerd, had men het graf van den heilige spoedig vergeten.

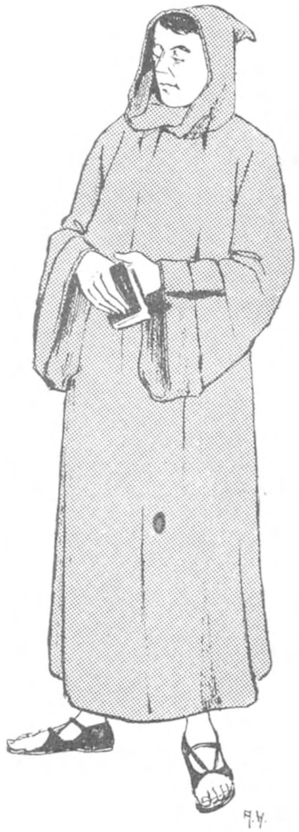

Ruim honderd jaar later was er een vrome non, Wilfit genaamd. Op zekere nacht zag ze in een droom het graf van Sint Adelbert liggen en wel op een plek, die Hallem genoemd werd. Met toestemming van haar overste ging zuster Wilfit direct naar Haarlem, waar toen graaf Dirk van Kennemerland en West-Friesland hof hield. Ze vertelde wat ze gedroomd had en de graaf ging, vergezeld van een stoet ridders, dadelijk met haar mee.

Het kwam precies uit zoals zuster Wilfit gedroomd had. Op de plek Hallem — zes uren gaans boven Haarlem — vond men midden in het duin het graf van den heilige.

Dat Sinte Aelbrecht was vonden
bi eenre nonnen, die terstonden
den grave wijsde, waer hi lach.

Graaf Dirk liet op die plek een houten kerkje bouwen en ook

nonnen sette hi daer in mede
die Gode en Sinte Aelbrechte
loven soude na kersten rechte.

Dus: de graaf liet daar ook een nonnenklooster bouwen. Bovendien verlangde de graaf, dat hij en zijn vrouw Genoveva, wanneer ze kwamen te sterven, bij dit klooster begraven zouden worden. Dit gebeurde inderdaad. De plek, waar het nonnenklooster verrees, noemde men later: Egmond. En wat nu graaf Dirk betreft:

Hi ende Vrou Gheve (Genoveva) syn wyf
Waren t' Egmonde begraven,
Dat si stichten mit haren haven.

Graaf Dirk werd opgevolgd door zijn zoon, die eveneens Dirk heette en dus Dirk II werd genoemd. De nonnen hadden veel te lijden van de plunderende Friezen en dus besloot Dirk II, dat zij moesten verhuizen; in Egmond moesten voortaan flinke mannen, monniken, wonen. Het klooster van Egmond werd nu veranderd in een abdij en bestuurd door een abt.

Vele, vele jaren verstreken. De ene graaf Dirk volgde den anderen op. In Egmond kwamen en stierven vele monniken, maar het werk, dat ze daar hadden verricht, bleef bestaan. De monniken van Egmond hielden zich stipt aan de regel van Sint Benedictus, die hun orde had gesticht en voorgeschreven had: Bid en werk. Zeven maal per dag kwamen ze in de kerk bij elkaar om God te loven.

En wat ze de overige uren uitvoerden? O, ze werkten meer en harder dan iemand die het voor geldelijke beloning doet. Bijna zevenhonderd jaar hebben de monniken van Sint Benedictus in Egmond gewoond en in die tijd bouwden zij de beschaving van heel Holland. Ze gaven onderwijs aan de jeugd; eigenhandig bouwden ze huizen en pachthoeven; ze studeerden geneeskunde om de arme zieken in de omtrek te kunnen helpen, want dokters waren toen in die streek een grote zeldzaamheid. De monniken van Egmond bouwden eigenhandig het eerste ziekenhuis van Nederland. Van de Egmonder monniken leerde de Noordhollandse bevolking het landbouwbedrijf en de veeteelt.

Ja, ja, die landbouw en veeteelt staan in verband met broeder Willem, die van de Koedijk in het water viel en door een onbekende op het droge werd gebracht. En de geschiedenis van broeder Willem staat ook in verband met graaf Dirk en met paus Innocentius. Want de Egmonder monniken bouwden ook dijken! Zie je: daar hebben we de sleutel van het geheim!

Tot nu toe leefde de weinig talrijke bevolking in het westen van Nederland hoofdzakelijk van de jacht. (En heus: ook wel eens van plunderen en roven.) Maar toen kwamen de monniken in Egmond. Wat die deden?

Het land werd jaarlijks overstroomd door de talrijke rivieren en meren.

Daardoor werd de grond dikwijls voor vele jaren bedorven. Het volk leefde in de grootste armoede en ellende.

Daartegen gingen de monniken van Egmond te keer. Ze bonden de strijd aan tegen Hollands grootste vijand: het water. Ze keerden zich tegen het water. Ze legden dijken aan.

Door de dijken werd het water in bedwang gehouden. Aldus kon de bevolking veeteelt en landbouw beoefenen. Aldus kwam het volk van Holland tot welstand en beschaving.

Dat heeft Holland te danken aan de monniken van Egmond.

Ja, die dijken van de Egmonder monniken!

Het klooster van Egmond had in de loop der jaren vele geschenken ontvangen van de verschillende graven van Holland en ook van de dankbare boeren uit de omtrek. Die geschenken bestonden meestal uit landgoederen. Zodoende was het grondbezit van het klooster sterk uitgebreid, en aldus kun je begrijpen,

dat broeder Willem op zekere dag de werkzaamheden leidde bij de herstelling van de Koedijk. Want als je even op de kaart van Noord-Holland neust, zie je dadelijk, dat de Koedijk enkele uren gaans van Egmond ligt.

De boeren, die van het klooster stukken grond in pacht hadden, waren de vorige dag komen klagen bij abt Wouter, die het bestuur uitoefende.

„Vader abt," klaagde hun woordvoerder, „de Koedijk is zwaar beschadigd en het water begint over ons land te stromen. Komt er niet dadelijk hulp, dan wordt de grond bedorven en kunnen we volgend jaar niet zaaien."

Abt Wouter nam snel een besluit: broeder Willem, die niet alleen een vroom monnik maar ook een bekwaam dijkenbouwer was, zou de volgende dag naar de Koedijk gaan om de schade in ogenschouw te nemen en, met de hulp der boeren, te herstellen.

Aldus gebeurde. 's Morgens, na de eerste H. Mis, ging broeder Willem op weg. Aan de Koedijk werd hij opgewacht door de boeren. En nu begon men met man en macht de schade te herstellen.

Broeder Willem stond boven op de dijk, zei iets tegen een der boeren en deed een stap achteruit om een anderen boer te laten passeren, die juist met een zak zand kwam aandragen. De voet, waarmee broeder Willem de stap achteruit deed, vond geen steun. Want daar was juist het gat in de dijk. En wat toen gebeurde, kun je je makkelijk voorstellen.

Broeder Willem gaf een schreeuw. Een der boeren wilde hem nog grijpen, doch hield slechts een stuk van broeder Willem's bruin habijt in handen. Broeder Willem maakte een zeer koddige buiteling en lag even later te spartelen in het woelige water van de Schermer.

De boeren waren radeloos. Niemand kon zwemmen. Twee hunner schreeuwden, gelijk de kinderen Israëls bij het beleg van de stad Jericho. Een derde begon te beven alsof het Laatste Gericht was aangebroken. Broeder Willem,

die als jongen wel eens gezwommen had, werd in zijn pogingen belemmerd door het zware habijt, dat als een natte deken tegen zijn benen kletste. Wat hij toen dacht, zal wel nooit iemand gewaar worden. Misschien deed hij nog heel even een schietgebedje. „God, wees mij armen zondaar genadig!"

Een seconde later verdween hij in de diepte.

Toen kwam een wervelwind. Ten minste: de boeren, die op de dijk stonden, meenden eerst dat het een wervelwind was. Ze werden links en rechts geslingerd en eer ze begrepen wat er aan de hand was, sprong er een man van de dijk. Hij beschreef een grote boog in de lucht en plofte neer in het water. Het schuim der hoog spattende golven sloeg de verbijsterde boeren in het gelaat.

De man bleef niet lang onder. Toen hij boven kwam, keek hij vragend omhoog naar de dijk, waar de boeren stonden.

„Daar, daar!" brulde een der mannen en hij wees naar de plek, waar broeder Willem verdwenen was.

De man dook opnieuw, moest zijn poging nog twee keer herhalen, en verscheen eindelijk met broeder Willem aan de oppervlakte.

Eerst nu begonnen de niet al te heldhaftige boeren de handen uit de mouwen te steken. Ze lieten zich behoedzaam van de dijk zakken en staken de handen uit naar den onbekende, die met inspanning zijner laatste krachten broeder Willem naar de kant bracht.

Zoals we in het begin van dit verhaal zeiden: het was October en dus niet warm meer. Op de Noordhollandse vlakten stond een zeer stijve bries. De boeren, die bij ziekte steeds hulp hadden gekregen in het klooster, wisten nu geen raad met den bewustelozen broeder Willem. En dus moest de onbekende redder verder helpen.

Het was een man, die blijkbaar veel ondervinding in het leven had opgedaan. Hij trok kordaat z'n wollen wambuis uit, rolde het tot een soort kussen en legde het op de grond.

Vervolgens legde hij broeder Willem voorover, dat wil zeggen: met de borst op dit kussen. En nu begon hij de armen van broeder Willem zodanig heen en weer te bewegen, dat de drenkeling weldra het ingeslikte water uitspuwde. Daarna legde hij hem achterover.

Toen broeder Willem tien minuten later weer geheel bij bewustzijn was, werd hij door de boeren naar een pachthoeve gedragen, die twintig minuten van de Koedijk lag. De onbekende liep zwijgend mee.

Vader Wouter, de abt van het klooster te Egmond, werd nog diezelfde dag op de hoogte gesteld. Want ofschoon broeder Willem vrijgekomen was met de schrik en een nat pak, maakte de onbekende redder het lang niet goed. Hij had zich vreselijk moeten inspannen om den nogal zwaren broeder Willem aan de kant te krijgen, vervolgens had hij zijn wollen buis uitgetrokken om den drenkeling te helpen „weer op adem te komen" en ten slotte had hij, bibberend van kou, in z'n druipnatte onderkleren twintig minuten door de gure wind moeten lopen eer de pachthoeve bereikt was.

Toen abt Wouter 's avonds op de pachthoeve kwam,

lag de onbekende, huiverend van koorts, in een hoek op een bos stro. Broeder Willem zat naast den koortslijder en keek hem voortdurend aan. Het was, alsof hij zijn redder iets wilde vragen. Maar dan bedacht hij, dat iemand die koorts heeft niet gestoord mag worden.

De geleerdste monniken van de abdij kwamen naar de pachthoeve om den onbekenden redder te helpen. In zijn ijlkoortsen vertelde hij dikwijls vreemde dingen. Maar broeder Willem, die meestal bij hem waakte, was een plichtgetrouw priester, dat wil zeggen: iemand, bij wien een geheim veilig was. En aangezien broeder Willem nooit aan iemand vertelde, wat de onbekende in z'n ijlkoortsen sprak, bleef het voor ieder — en dus ook voor ons — een geheim.

Vier weken zweefde de onbekende tussen leven en dood. Eerst toen men zekerheid had dat het gevaar was geweken, werd hij behoedzaam naar het klooster gedragen om daar helemaal op te knappen.

De tijd verstreek; de redder van broeder Willem was genezen. Toen abt Wouter hem op zekere dag vroeg:

„Wel, m'n zoon, hoe heet je eigenlijk?" gaf hij ten antwoord:

„Rutger, vader abt."

„Rutger? Dat is een mooie naam. Waar kom je eigenlijk vandaan?"

Gedurende zijn ziekte had Rutger vaak verwacht, dat men hem deze vragen zou stellen. Hij had het antwoord ook dadelijk klaar.

„Vader abt, ik kom van het meer, waaruit ik broeder Willem heb mogen redden."

Abt Wouter was een wijs man; iemand, die aan een half antwoord voldoende had. En uit het antwoord van Rutger bleek nu wel, dat deze liever niet vertelde, waar hij vandaan kwam.

„Goed," zei abt Wouter. „En waar ga je naar toe, Rutger?"

Ook deze vraag had Rutger blijkbaar lang voorzien. Want zonder dralen gaf hij ten antwoord:

„Vader abt, ik heb geen bepaald doel. Maar ik zou het

als een grote gunst beschouwen, indien ik bij u in het klooster mocht blijven."

„Ik zal er over nadenken," sprak abt Wouter.

De abt dacht er inderdaad lang en ernstig over na. Hij besprak het geval zelfs met broeder Willem. En broeder Willem vertelde: „Vader abt, ik heb de vaste overtuiging, dat die Rutger een goed mens is. Wil hij bij ons blijven en ons helpen bij de arbeid, dan zie ik geen bezwaar."

Abt Wouter kende broeder Willem lang genoeg om te weten, dat hij geen lichtvaardig oordeel gaf. En aangezien broeder Willem zo gunstig oordeelde over Rutger, kreeg deze verlof, in het klooster van Egmond te blijven.

Gelijk de meeste kloosters had ook de abdij van Egmond vele arbeiders in dienst. Ze woonden in huisjes op de landerijen, die aan het klooster toebehoorden, bebouwden de akkers en hielpen bij de aanleg van wegen en dijken. Met vlijt en zuinigheid konden ze vrije pachters worden en aldus tot welstand komen. Aldus werd dan ook het Kennemerland, onder de leiding der abten van Egmond, een welvarende streek.

Met Rutger was het iets anders. Niemand wist, waar hij vandaan kwam. Men kon aan zijn uitspraak wel horen, dat hij een Hollander was, maar in geen geval uit het Kennemerland. De meeste mensen, die op de landgoederen van het klooster woonden, waren getrouwd en maakten van het landbouwbedrijf hun hoofdvak. Rutger was niet getrouwd en dacht er niet aan, om zich als boer te vestigen. Hij was nog een jongeman, zo vier- of vijfentwintig jaar en stevig uit de kluiten gewassen. Van het boerenhandwerk had hij wel verstand; dat had men dikwijls genoeg gezien wanneer hij hielp bij maaien of zaaien. Maar voor eigen rekening een stuk grond bebouwen? Nee, dat deed hij liever niet! Hij scheen er zelfs tegenzin in te hebben. Rutger bouwde veel liever dijken.

Dat hij zich aangetrokken voelde tot broeder Willem, spreekt bijna vanzelf. Hij was te bescheiden om zelf over die redding te spreken, maar werd hij er dringend om verzocht, dan vertelde hij ongeveer het volgende: ,,Ik liep op de Koedijk, en zag plotseling iets bruins omlaag vallen. De boeren schreeuwden verschrikkelijk, en daaruit maakte ik op, dat een mens in het water gevallen was. En omdat ik tamelijk goed kan zwemmen, haalde ik dien man uit het water."

Dat hij daarbij zijn eigen leven op het spel had gezet, vertelde hij er nooit bij.

Broeder Willem van zijn kant had diepe genegenheid opgevat voor zijn levensredder. En aangezien broeder Willem belast was met het toezicht op de dijken van het klooster, zul je wel begrepen hebben, dat Rutger bij hem in de leer kwam.

Rutger toonde zich een vlijtig leerling. Broeder Willem leerde hem lezen, schrijven en rekenen. Vervolgens kwam de ,,bodemkunde" aan de beurt. Rutger leerde landmeten en bodemonderzoek. Want bij het bouwen van dijken moet terdege rekening gehouden worden met de gesteldheid van de grond. Hier vindt men klei, daar veen of zand, en ergens anders een mengsel van klei en zand. Op sommige plaatsen moesten de dijken met een glooiende helling gebouwd worden en ergens anders moesten ze een steile helling hebben. Zo werd Rutger, die een helder verstand had, een bekwaam dijkenbouwer. Broeder Willem was zijn even bekwame als ernstige leermeester. Slechts hoogst zelden kwam er een vrolijke trek op het gelaat van broeder Willem. Dat gebeurde, wanneer hij met Rutger ergens buiten aan het werk was, en de jongeman niet precies op z'n woorden lette. In plaats van ,,geen" zei Rutger dan wel eens ,,giene" en in plaats van ,,vlees" zei hij ,,vlieze". Hoorde broeder Willem dat, dan kwam er een glimlach in zijn ernstige ogen, alsof hij die vreemde uitspraak herkende. Maar overigens liet hij niets merken.

Na verloop van enkele maanden kreeg Rutger verlof van abt Wouter om dicht bij het klooster een houten huisje te bouwen. Daar woonde hij. Hij was een ernstige, vlijtige jongeman, die ieders genegenheid won. Maar over zijn verleden wilde hij nooit een woord reppen.

Precies vijf jaar gingen aldus voorbij. Men schreef October 1143. En in de abdij van Egmond werd gezwoegd als nooit te voren. Want een grote gebeurtenis stond voor de deur.

Op de zevende van de maand, op de feestdag van den heiligen apostel Marcus, zou de nieuwe abdijkerk geconsacreerd worden door bisschop Heribert van Utrecht.

Natuurlijk: de consecratie van de abdijkerk, waaraan men zoveel jaren had gebouwd, was op zichzelf al een feest. Maar de gebeurtenis zou nog in luister winnen door de tegenwoordigheid van al wat in Holland voornaam en edel was. En al die voorname lieden moesten in het klooster ontvangen en voor enkele dagen gehuisvest worden.

Dat de edelvrouwen niet in het klooster konden overnachten, spreekt vanzelf. En daarom werd op korte afstand van de abdij een houten gebouwtje opgetrokken, waar die dames de nacht konden doorbrengen. Onze vriend Rutger had de leiding bij de bouw van het vrouwenverblijf. Broeder Willem moest nagaan of in de nieuwe abdijkerk wel alles in de puntjes was.

Hoe meer de feestdag naderde, des te groter werd het aantal bezoekers. Heer Gerrit van Teylingen verscheen met zijn gemalin en in gezelschap van twee dozijn „vrijmannen". Ook heer Koenraad van Merode reed met een tros van twintig bedienden het voorplein van de abdij op. Ridder Arent Spikar kwam in gezelschap van slechts één man, zijn schildknaap. Doch ieder wist, dat ridder Arent en zijn schildknaap Bodo wonderen van dapperheid hadden

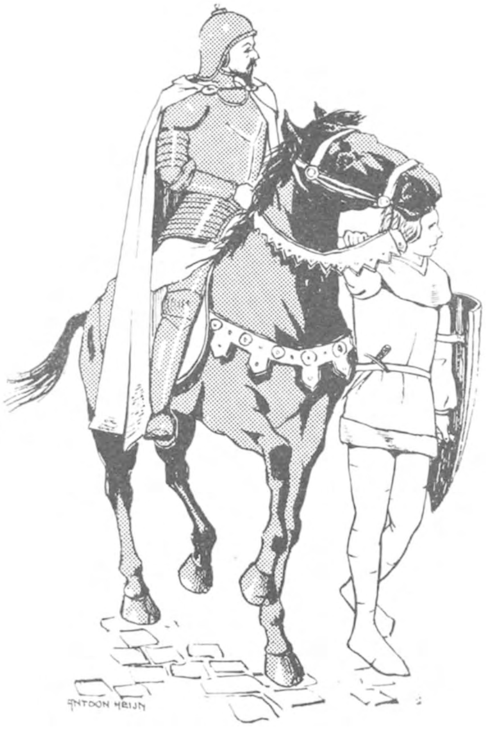

verricht en met z'n tweeën wel evenveel waard waren als tien andere mannen. Heer Berewout, de advocaat van het klooster, bleef natuurlijk niet achter en kwam in gezelschap van wel twintig pachters. Daar had je Jan van Arkel, den langsten en sterksten ridder van het Christenrijk; een schitterende stoet werd gevormd door hertog Hendrik van Limburg en zijn gemalin Machteld, die gravin van Sapphenberg was: deze vorsten werden vergezeld door wel twintig ridders.

Ridders, graven en hertogen, in oogverblindende pracht! Reeds vroeg in de middag van de zesde October verscheen bisschop Heribert van Utrecht. Maar je moet niet denken, dat deze kerkvorst alleen kwam! Zijn geleide bestond uit twee gemijterde heren, namelijk: abt Hendrik van de Sint-Paulusabdij te Utrecht en abt Willem van de Sint-Mauritius-abdij in Minden. Bovendien kwamen met den bisschop mee: heer Thimon, proost van het Utrechts kapittel, vele klerken en een groot aantal monniken.

Kort na bisschop Heribert verscheen Alewyn, burggraaf van Leiden. Al het volk uit de omtrek, ja, zelfs van Schagen, Velsen en Haarlem, had zich reeds op de grote weide voor het klooster verzameld. Het wachten was nu nog alleen maar op den eregast: graaf Dirk van Holland.

Tegen drie uur kwam de grafelijke stoet eindelijk in zicht. Het volk begon te juichen. Abt Wouter en een groot aantal monniken van Egmond stelden zich bij de ingang der abdij op, om de hoge bezoekers waardig te ontvangen.

Helaas: de hooggespannen verwachting ging niet helemaal in vervulling. Want op de prachtige hakkeneien en

vurige rossen verscheen wel een groot aantal edelvrouwen en dappere ridders, maar de graaf zelf was niet meegekomen. Gravin Sophia, zijn echtgenote, liet zich van haar hakkenei glijden en zei glimlachend tegen abt Wouter, die haar ontving:

,,Vader abt, de graaf moest achterblijven in Velsen om enkele zaken te regelen. Hij komt pas vanavond of morgenochtend heel vroeg.''

Eén was er, die niet in de algemene feestvreugde deelde: onze vriend Rutger. Ook hij had aanvankelijk glimlachend naar die prachtig uitgedoste ridders gekeken en was niet weinig trots op zijn werk: het houten gebouw, waarin de edelvrouwen zouden overnachten. Doch op een gegeven moment werd hij doodsbleek en wilde zich stilletjes uit de voeten maken.

Het lukte hem niet. Een man van reusachtige lichaamsbouw trad plotseling op hem toe en riep:

,,Hé, Rutger, waar heb jij al die tijd gezeten?''

Degene, die dit zei, was een man uit het gevolg van burggraaf Alewyn van Leiden.

Rutger wilde zich terugtrekken tussen de menigte die naar de ridders keek, doch de reus pakte hem bij de schouder.

,,Sta stil, Rutger,

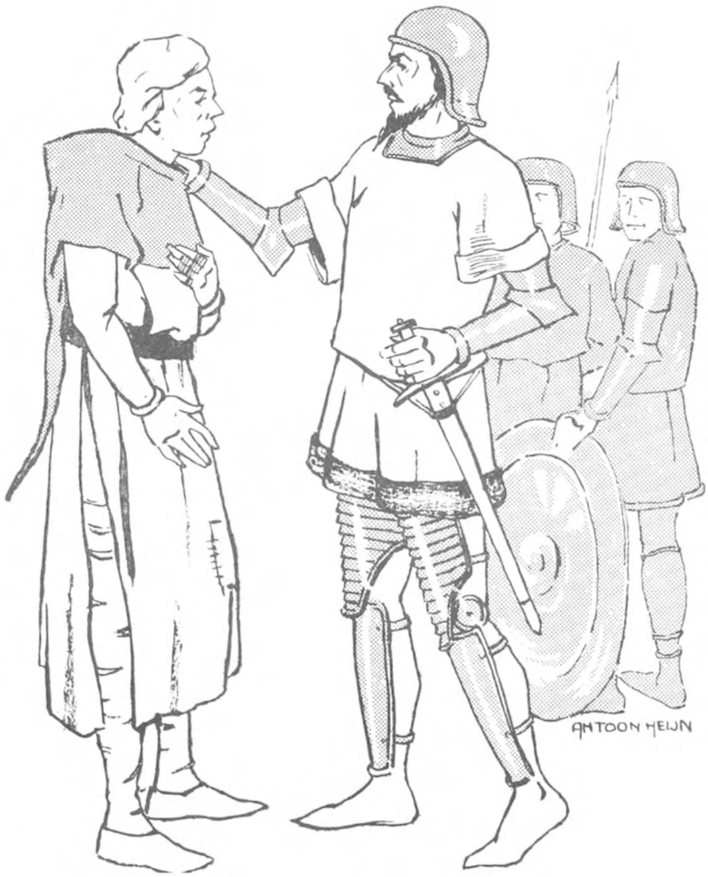

geef antwoord: waar heb je al die jaren gezeten?"

„Ik ken je niet," gaf Rutger bleek ten antwoord.

De reus begon te schateren. „Wat, je kent mij niet? Mij, Zwarte Karel van Rijnsburg, ken je niet? Wat drommel, ik ken jou wel! Jij bent Rutger van Rijnsburg, die vijf jaar geleden...."

Rutger wilde zich losrukken, een tumult ontstond, de omstanders begonnen te schreeuwen en enkele tellen later stond alles in rep en roer.

Allen, die op de landgoederen van het klooster woonden, kenden vriend Rutger. En wie hem kende, hield van hem. Geen wonder dus, dat een stuk of wat Egmondenaren hun vriend wilden bevrijden van den woesten reus. Maar deze riep op eenmaal iets, dat zelfs de beste vrienden van Rutger deed terugdeinzen.

„Wat," brulde Zwarte Karel, „jullie trekt partij voor dien kerel? Weet je dan niet, dat hij een weggelopen lijfeigene is?"

Op het geroep der boeren kwamen enkele monniken naderbij om de mensen tot bedaren te brengen. Doch Zwarte Karel hield zijn beschuldiging vol. „Die Rutger verdient opgehangen te worden," riep hij grijnslachend. „Hij is een weggelopen lijfeigene van mijn meester, burggraaf Alewyn van Leiden!"

Tegen deze beschuldiging waren zelfs de monniken machteloos. Ze konden niet geloven, dat de hoonlachende reus een valse beschuldiging zou uiten in tegenwoordigheid van zoveel ridders. Trouwens: burggraaf Alewyn was zelf aanwezig en hij kon de zaak beslissen.

Rutger, doodsbleek en met gebogen hoofd, volgde de monniken. Zwarte Karel liep mee, en het overige volk kwam achterop. Ieder wist, dat een weggelopen lijfeigene ontzettend zwaar gestraft werd.

De volksmenigte, die kort te voren op de weide voor de abdij nog zo luid had gejuicht, was plotseling stil geworden.

De ridders en edelvrouwen, die bij de kloosterpoort stonden, keken verbaasd om. Toen Rutger verscheen, begreep ieder, dat iets bijzonders aan de hand was.

,,Wel," vroeg abt Wouter, die naast bisschop Heribert en gravin Sophia stond, ,,wat is er?"

Een der monniken vertelde, welke beschuldiging Zwarte Karel zoëven had geuit.

,,Daar staat mijn meester; hij kan het bevestigen," riep de reus en hij wees naar den burggraaf, die met ridder Jan van Arkel had staan praten.

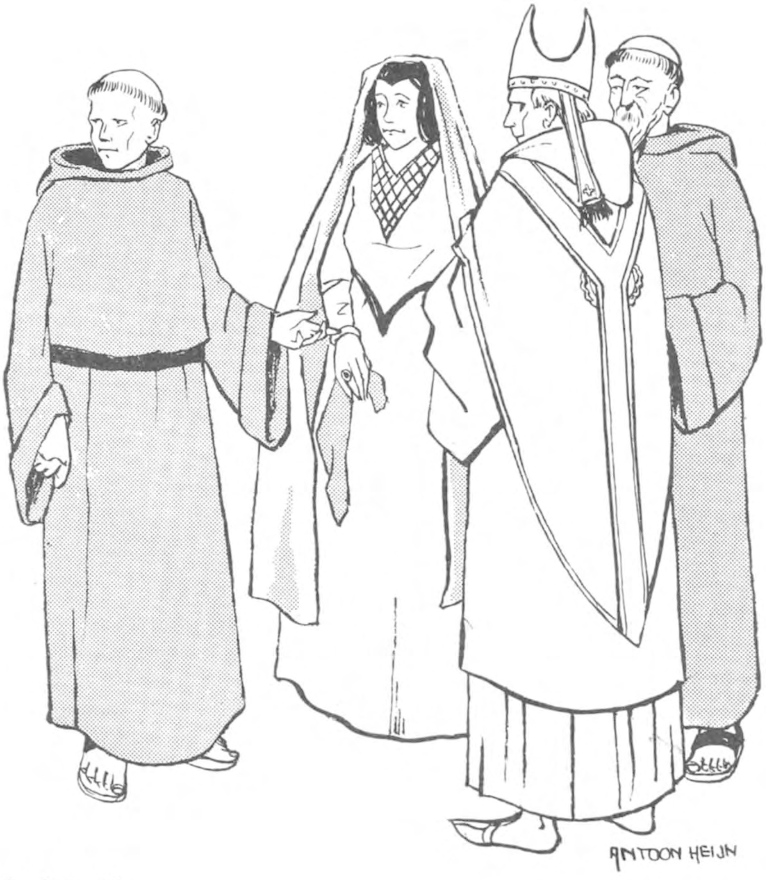

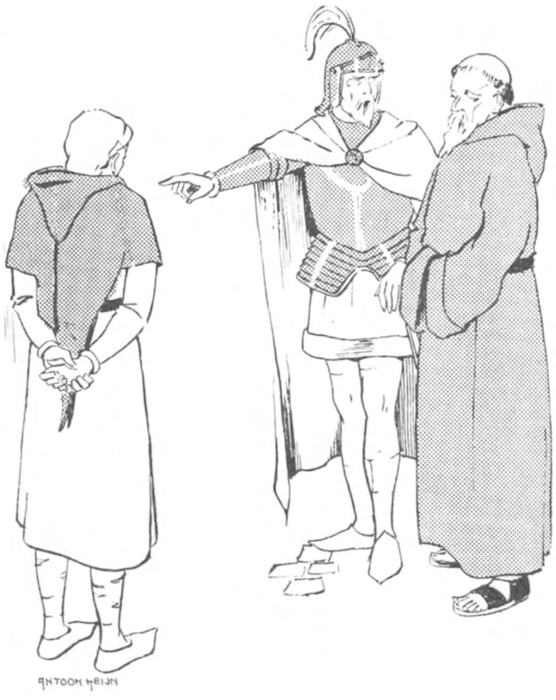

Hetgeen nu gebeurde, was eigenlijk een zeldzaamheid. Werd anders een weggelopen lijfeigene ontdekt en teruggebracht aan zijn meester, dan kreeg hij straf — zelfs zware straf — en niemand bemoeide zich met de zaak. Nu echter was het anders. De beschuldiging werd geuit terwijl de voornaamste edelen van Holland er bij stonden en het leek wel, alsof het een zaak zou worden waarin al deze edelen moesten recht spreken.

Ja, was iemand lijfeigene, dan mocht hij niet weglopen van zijn meester. Een lijfeigene had geen eigen wil; hij moest zijn meester gehoorzamen. Had iemand het ongeluk, dat hij geboren werd als kind van lijfeigenen, dan werd hij door zijn meester beschouwd als een werkdier. Zijn meester had het volste recht om hem te verkopen, te verhuren of te verkwanselen, tegelijk met de grond, waar hij op werkte.

Toen Zwarte Karel zijn beschuldiging had geuit, keek ieder naar burggraaf Alewyn van Leiden. Deze edelman deed een paar stappen vooruit, nam Rutger van het hoofd tot de voeten op en sprak:

„Ja, die man is enkele jaren geleden bij mij weggelopen. Hij is mijn lijfeigene. Vader abt, ik zal hem in de kettingen laten slaan en overmorgen meenemen naar Leiden. Op mijn burcht zal ik hem eerst dertig geselslagen laten geven en dan kan hij drie jaar in de kerker nadenken over zijn misdaad.”

Ook abt Wouter was bleek geworden. Hij hield van den vlijtigen Rutger, die in zijn ogen altijd een eerlijke jongeman was geweest.

„Rutger," vroeg hij, „is het waar wat heer Alewyn zoëven heeft gezegd?"

Rutger boog slechts dieper het hoofd. Hij bekende dus. Hij wilde iets zeggen, maar bedacht zich. En nu gebeurde iets vreemds. In plaats van de blikken neergeslagen te houden, wierp hij het hoofd in de nek en keek burggraaf Alewyn pal in de ogen.

„Rekel," bromde de burggraaf, „kijk me niet zo onbeschaamd aan! Voor straf zal ik je hier al·tien stokslagen laten geven." Hij wendde zich tot den reus. „Karel, voer dien rekel weg en geef hem tien...."

Rutger wilde wederom iets zeggen, doch zag eensklaps een paar ogen. Die ogen gloeiden en schitterden in het gelaat van een man, die vlak naast den burggraaf was opgedoken. Het waren de ogen van broeder Willem, die hem schenen te vermanen: „blijf kalm".

Zwarte Karel trad spotlachend op Rutger toe en wilde zijn zware vuist op de schouder van den jongeman leggen, maar nu bemoeide de gravin zich met de zaak. Niemand minder dan Sophia, de gemalin van graaf Dirk van Holland.

„Heer Alewyn," zei ze tot den burggraaf, „van rechtszaken heb ik geen verstand. Maar wilt u dit keer niet genade voor recht laten gelden? We zijn immers hier gekomen om de inwijding van een kerk voor Onzen Lieven Heer bij te wonen! Dat is een schoon feest en ter ere van dit feest moogt ge dien man zijn lijfstraf wel kwijtschelden."

„Vrouw Sophia," hield de burggraaf vol, „die man is mijn lijfeigene en ik heb het volste recht, hem te straffen zoals het mij goeddunkt. Bovendien: hij heeft die straf verdiend."

De gravin voelde zich zo gekrenkt door deze opmerking, dat ze niets meer zei. Ieder wist, dat de burggraaf een

even rijk als hardvochtig mens was en zeer zeker op zijn recht zou staan, wanneer hij zijn wraak wilde koelen.

Een fors gebouwd man in zeer eenvoudige kleding en met diep over het hoofd getrokken muts baande zich een weg door de omstanders en ging vlak voor den burggraaf staan. Hij had alles van het begin af aangehoord en onverschillig geluisterd. Eerst toen de burggraaf die bitse woorden richtte tot gravin Sophia, had hij de vuisten gebald.

,,Heer Alewyn,'' vroeg hij met rustige stem, ,,wilt ge mij toestaan, dien man te verdedigen?''

De burggraaf deed verbaasd een stap achteruit.

,,Hoe? Ge wilt dien man verdedigen? Er is niets te verdedigen! Hij heeft immers zelf zijn schuld bekend. En met welk recht spreekt gij....''

,,Dat zal vader Heribert uitmaken,'' antwoordde de onbekende en ging nu voor den bisschop staan. Hij lichtte heel even zijn muts op, de bisschop zag zijn gelaat en schrok.

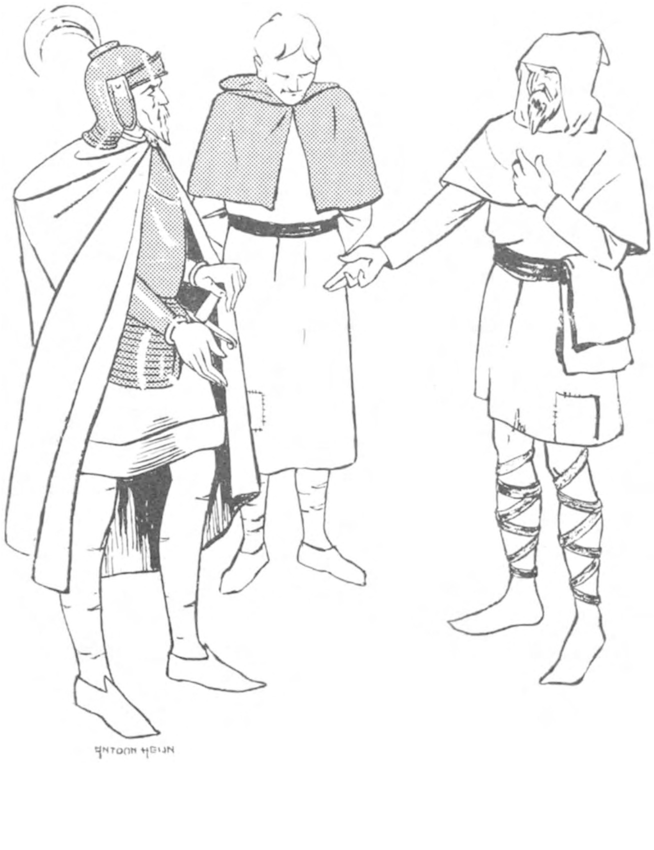

,,Ja,'' verklaarde bisschop Heribert, ,,deze man heeft het recht, den beschuldigde te verdedigen. Ik verklaar het op mijn woord.''

Nu werd de spanning algemeen. Zelfs Rutger was verbijsterd.

,,Heer Alewyn,'' vroeg de onbekende, ,,hoe lang is het geleden, dat uw lijfeigene wegliep?''

,,Vijf jaar,'' luidde het antwoord. ,,Het was in September, op de feestdag van Sint Mattijs.''

,,Vader Wouter,'' vroeg

nu de onbekende, zich tot den abt wendend, ,,hoe lang is die man hier?"

,,Vijf jaar. Hij kwam op een der eerste dagen van October, toen broeder Willem in het water viel."

,,Ge hoort het, heer Alewyn!" hernam de onbekende, ,,uw weggelopen lijfeigene is al vijf jaar van u weg. Ge hebt hem inmiddels niet opgeëist en hebt dus geen recht meer op hem."

De burggraaf werd groen van nijd.

,,Wat verstout ge u?" schreeuwde hij. ,,Die man is mijn eigendom! Hij is van mij weggelopen en ik eis hem op. Geen wet in heel het Christenrijk kan een weggelopen slaaf in bescherming nemen!" Hij wendde zich tot den bisschop. ,,Vader Heribert, ik beroep mij op u als regerend bisschop van Utrecht: heeft één slaaf het recht om bij zijn meester weg te lopen?"

De bisschop schudde bedroefd het hoofd; hij was gedwongen den wraakzuchtigen burggraaf gelijk te geven.

,,Nee, geen slaaf mag bij zijn meester weglopen, tenzij de meester hem dwingt, iets te doen wat tegen de Christelijke godsdienst is."

,,Ziet ge wel," hoonde de burggraaf, ,,ik heb gelijk en verlang mijn recht."

Hij gaf een wenk aan Zwarte Karel. Doodse stilte viel. Doch deze stilte werd eensklaps verbroken door een zware stem: ,,Vader bisschop, met uw welnemen, er bestaat nog één andere mogelijkheid, die den slaaf het recht geeft om van zijn meester weg te lopen. Dat is wanneer de meester verlangt, dat de slaaf zijn eigen moeder mishandelt."

Allen keken naar den man, die gesproken had. Het was broeder Willem, die nu naar voren trad.

Bij de woorden van broeder Willem had Rutger de handen voor het gezicht geslagen. Burggraaf Alewyn verbleekte, maar herstelde zich spoedig.

,,Wat is dat?" riep hij. ,,Ik verlang mijn recht en geen dwaze praatjes van een monnik!"

,,Recht verlangt ge, heer Alewyn; recht zal u geschieden.'' Broeder Willem stond nu voor den burggraaf, zoals geen der andere monniken hem ooit had gezien; hoog-opgericht, het hoofd in de nek, de rechterhand dreigend op heer Alewyn gericht.

,,Burggraaf Alewyn, ik verklaar het volgende: ruim vijf jaar geleden, op de feestdag van Sint Mattijs, zijt gij met uw bediende Zwarte Karel gegaan naar de hut van een uwer lijfeigenen, de weduwe Wyberta. Die weduwe had voor u een wollen onderkleed geweven, en het weefsel beviel u niet. In uw woede zijt ge met Zwarte Karel naar de hut van Wyberta getrokken om die vrouw te tuchtigen. Ge staat immers op uw recht, heer Alewyn? Ge hadt dus het recht, om een oude, zwakke vrouw met de stok te laten slaan. Dat recht hebt ge van de mensen gekregen, maar of ge het van God hebt, dat weet ik niet! De zoon van Wyberta, die Rutger heet, was bij zijn moeder en wilde haar verdedigen. Toen gaf u hem de stok in handen en wilde hem dwingen, zijn eigen moeder te slaan....''

Burggraaf Alewyn was vaalgrijs geworden en deed een stap achteruit. Doch broeder Willem ging onverstoorbaar verder:

,,Rutger heeft zijn moeder niet geslagen. Hij nam de stok uit uw handen en sloeg hem stuk op uw hoofd. Toen vluchtte de jongen weg...."

,,Leugen, leugen!" schreeuwde de burggraaf. ,,Niemand kan dat bewijzen...."

,,We zullen zien," hernam broeder Willem. ,,De oude Wyberta werd door u nog mishandeld en toen haar zoon gevlucht was, stierf ze van verdriet. Rutger kwam hierheen, redde mij uit het water, maar werd zelf ernstig ziek. In zijn ijlkoortsen vertelde hij alles wat gebeurd was. Ik kon zoveel slechtheid niet geloven en liet navragen bij mijn medebroeders in het klooster te Rijnsburg. En weet ge, hoe het antwoord luidde? Uw eigen slechte bediende, Zwarte Karel, heeft u verraden. In een dronken bui snoefde hij tegen de dorpsbewoners, dat Rutger de stok op uw hoofd had stuk geslagen...."

,,Leugen, laster!" brulde de burggraaf. ,,Heer bisschop, wien gelooft ge eerder op zijn woord: een edelman of een monnik?"

Broeder Willem sprong naar voren. ,,Heer bisschop, ge hoeft geen keus te doen: burggraaf Alewyn is edelman, ik ook!" Hij trok zijn bruine monnikskap terug. ,,Broeder Alewyn, kent ge me niet meer? Uw eigen broer, Willem van Leiden, die vijftien jaar geleden vertrok, omdat hij niet langer met u onder één dak wilde wonen? Ja, ik werd monnik. Als edelman, als uw eigen broer, beschuldig ik u van de misdaad, die ik zoëven heb genoemd. En hier is het bewijs!" Hij deed een sprong vooruit. En eer iemand het verhinderen kon, had hij zijn broer de helm van het hoofd getrokken. ,,Daar, heer bisschop: op zijn voorhoofd staat nog het litteken van de slag met de stok; Zwarte Karel heeft het in een dronken bui verteld! Daar is het bewijs."

De burggraaf van Leiden zag de verachtelijke blikken van alle aanwezigen. En juist dit wekte bij hem nieuwe wrok. Nu hij niet meer geëerd werd, wilde hij ten minste zijn recht hebben.

„Je hebt gelijk," spotte hij. „Jij bent mijn broer Willem. Maar die dwaze beschuldiging van zoëven raakt me niet. Ha, ha, ha, je denkt de wet te kennen! Een slaaf, die sinds vijf jaar gevlucht is, kan niet meer door zijn meester opgeeist worden? Volkomen juist, maar.... er is een maar bij. Hij kan niet worden opgeëist, wanneer hij al die tijd onder het rechtsbestuur van een ander heeft gestaan. En voor zover mij bekend, heeft het klooster van Egmond wel heel veel goederen, maar geen heerlijke rechten."

„En ook daarmee vergist ge u, heer Alewyn," sprak nu de onbekende, die het eerst de verdediging van Rutger op zich had genomen. „Zie mij eens aan!"

Hij nam zijn muts van het hoofd en alle aanwezigen uitten een kreet van verbazing. „De graaf! De graaf!"

Het was inderdaad graaf Dirk van Holland, die zich in eenvoudige kleding onder het volk had begeven om eens ongestoord met de mensen te kunnen praten.

„Ja, heer Alewyn, de gravin hebt u kunnen krenken, maar mij niet! Vijf jaar geleden, eer ik ter bedevaart naar Jeruzalem vertrok, hebt ge mij een van uw landgoederen bij Rijnsburg verkocht; ook het land, waarop het klooster staat. Welnu: ter ere van de heilige Jonkvrouw en Moeder Gods heb ik zowel het klooster van Rijnsburg als dat van Egmond geschonken aan onzen heiligen Vader paus Innocentius. De heilige Vader heeft vervolgens al zijn heerlijke rechten overgedragen aan den abt van het klooster. Zodat dus de abt van Egmond volle rechtsbevoegdheid over Rutger heeft. Zijt ge nu tevreden?"

Heer Alewyn, burggraaf van Leiden, sprak geen woord meer. Met beschaamde kaken droop hij af. En eenmaal buiten de kring der ridders, moesten hij en Zwarte Karel

hard rijden op hun paarden. Want het volk, dat van al die slechtheid had gehoord, begon dreigend te morren.

De volgende dag, op 7 October 1143, werd de nieuwe abdijkerk van Egmond plechtig gewijd door bisschop Heribert van Utrecht. De kerk was stampvol en de monniken zongen schoner dan ooit. Maar toen het „Te Deum" werd aangeheven, was er niemand die zo verheugd en dankbaar meezong als onze vriend Rutger.

Broeder Willem beriep er zich nooit meer op dat hij van adel was. Broeder Willem wijdde zijn weinige vrije uren voortaan aan een veel edeler doel dan alleen maar „van adel zijn". Weet je, wat broeder Willem deed? Hij hielp mee om het volk en het land van Holland te veredelen.

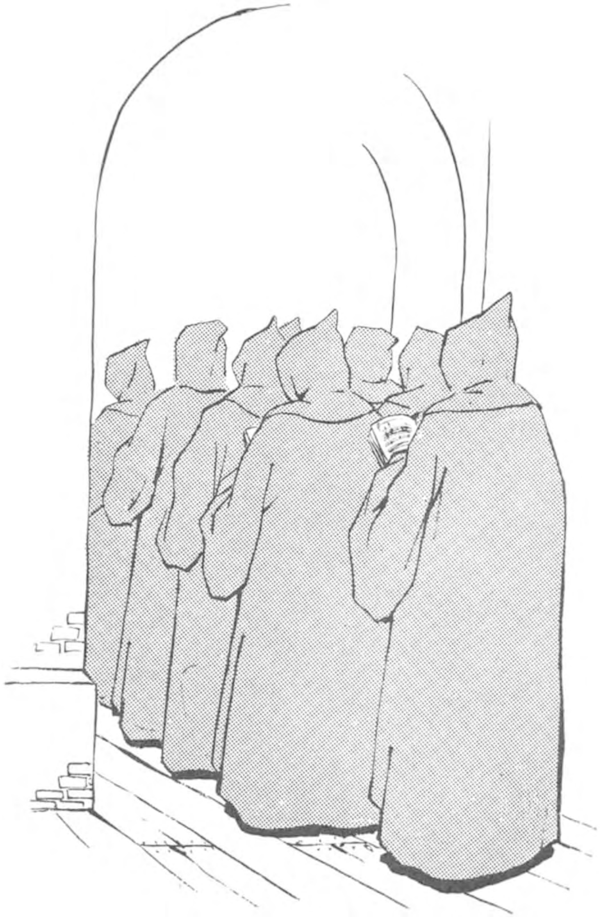

Zij, die op de landgoederen van het klooster werkten, kregen een beter bestaan dan de horigen en lijfeigenen der ridders. Want sommigen van die ridders waren inderdaad edele lieden; anderen waren slechts edellieden. Aldus werkten de mensen liever voor de kloosters dan voor de vrije heren, die hen meestal slecht behandelden. Aldus kwamen ook steeds meer vrije boeren

en handwerkers voor de kloosters arbeiden. En zo werd de weg gebaand, die ten slotte voerde tot de persoonlijke vrijheid der Hollanders.

Dat hebben de monniken gedaan. Niet alleen in Egmond, maar ook in Friesland en Groningen en Gelderland en Overijsel en Brabant en Zeeland; overal waar de kloosters stonden van Norbertijnen, Cisterciënsers en Benedictijnen, in alle dreven van ons vaderland, werd het arbeidende volk bevrijd van de druk der ridders.

In Egmond deed men nog meer. Daar werden onder leiding van broeder Willem en Rutger van Rijnsburg dijken gebouwd. Dat wil zeggen: daar werden de plannen gemaakt voor dijken in heel Holland.

Totdat Hollands ergste vijand, het water, bedwongen was.

Dat hebben de monniken van Egmond gedaan.

VIERDE VERHAAL

GEGEVEN:

Onder leiding der geestelijkheid is in Nederland het volksbewustzijn ontstaan. Door de bouw van kerken zijn verschillende takken van kunst tot hoge ontwikkeling gekomen. Nijverheid en koopmanschap beginnen zich te doen gelden. De in vorige verhalen geschetste ontwikkelingsgang zal weldra bekroond worden door het begrip: Nederlandse natie. Maar de steden zijn nog klein en zwak.

DRAMA:

Het Mirakel van het H. Sacrament in 1345 te Amsterdam. Geheel dramatisch uitgewerkt. Als gevolg van het Mirakel: de steeds groter, beroemder en luisterrijker wordende jaarlijkse processie. Als gevolg daarvan: uitbreiding van Amsterdam.

Amsterdam (type der andere Hollandse steden) komt tot hogere ontwikkeling en Europese reputatie. Met de Oostzeehandel wordt de basis gelegd voor de welstand in 14e, 15e en 16e eeuw. In de steden leeft de bevolking (tot kort voor de Reformatie) als één groot Katholiek gezin (zowel godsdienstig als cultureel en economisch). Deze volksvrede is slechts mogelijk wijl de godsdienstzin de beelden van volk en land beheerst.

Dit verhaal speelt rond het jaar 1350.

HET WONDER VAN HET H. SACRAMENT TE AMSTERDAM 1345

Op een Dinsdagavond in Maart lag een man zwaar ziek in zijn woning aan de Nieuwe Zijde. Het was zo erg, dat zijn vrouw naar den pastoor ging om dezen te verzoeken, haar man de Heilige Teerspijze toe te dienen. Want ze had nu wel begrepen, dat Lambert, haar lieve man, gauw ging sterven. Nu hoopte ze nog maar, dat zijn ziel zich zou sterken en laven aan het Heilig Sacrament.

Het houten huisje van Lambert en zijn vrouw Geertrui stond aan de Nieuwe Zijde te Amsterdam. Het spijt ons natuurlijk, dat Lambert ziek was. Toch moet ik je verzoeken, den zieke een poosje alleen te laten en met mij iets anders te bekijken. Dat is nodig om het geval van Lambert en zijn vrouw Geertrui en van hun buurvrouw Annegie en van hun buurman Harm (die een visser was) beter te begrijpen. Je hoeft niet ongerust te zijn over Lambert. Want ofschoon allen beducht waren voor zijn leven en hij werkelijk door den pastoor werd bediend, ging hij niet dood. Integendeel: twee dagen nadat Lambert het H. Sacrament had ontvangen, was hij volkomen genezen. Hoe dát in z'n werk ging, vertel ik je straks.

Zoals gezegd: het huisje van Lambert stond aan de Nieuwe Zijde te Amsterdam. Maar eer dit huisje werd gebouwd, was in de Lage Landen aan de Zee, in de NEDERLANDEN, heel wat gebeurd.

Ten tijde van Balder, den jongen Saliër, die door den heiligen bisschop Servaas tot het Christendom werd bekeerd, huisde de heidense bevolking van ons vaderland

hoofdzakelijk in hutten en primitieve houten boerderijen. Van een vaste woonplaats was bij velen van hen geen sprake. Waren de akkers, die ze bebouwden, uitgeput, dan trokken ze verder om betere gronden te zoeken. Wat men toen in de Nederlanden een „stad" noemde, was eigenlijk niet veel meer dan een verzameling van Romeinse kazernes.

Het door bisschop Servaas verkondigde Christendom bracht ook de beschaving mede. Ten tijde van Bernulf, die „op school kwam" bij bisschop Willibrord, zien we al, dat de mensen een vaste woonplaats hebben gekozen en een bedrijf uitoefenen; Bernulf en zijn moeder Wanda verzorgden immers het veer aan de Lek.

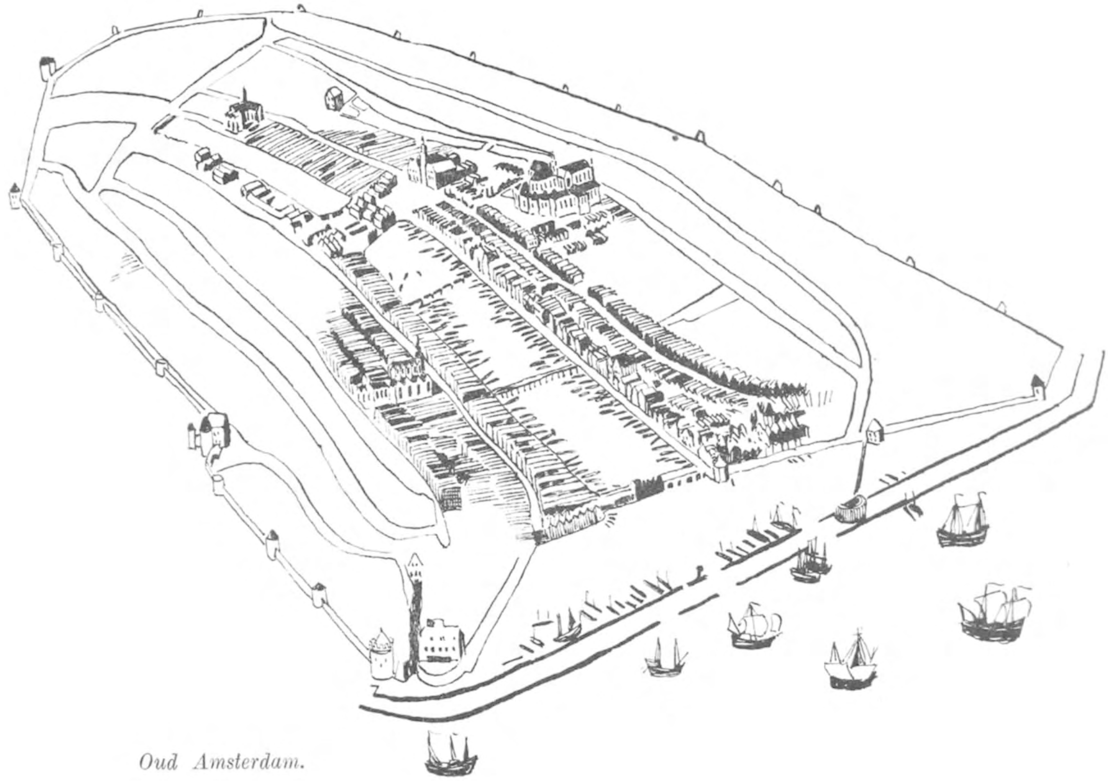

Oud Amsterdam.

De grote apostelen van die tijd, zoals bisschop Willibrord en bisschop Bonifacius, kwamen van Engeland. Ze verkondigden niet alleen het geloof, maar gaven ook onderwijs aan de jeugd, en leerden de mensen onder andere ook, hoe ze dijken moesten bouwen. Want de velden en akkers werden vaak door de rivieren overstroomd, hetgeen bijna altijd een misoogst ten gevolge had. Nu de akkers door dijken beschermd werden, kwam er welvaart in ons land. De mensen hoefden niet meer te vluchten wegens hongersnood. Overal, in Friesland, Groningen, Holland, Utrecht, Brabant en Limburg, werden kloosters gebouwd. De mensen vestigden zich dicht bij de kloosters, dorpen ontstonden, en die dorpen groeiden langzaam uit tot steden. In het jaar dat het gebeurde met den zieken Lambert zich afspeelde, waren Dordrecht, Haarlem, Utrecht, Enkhuizen en Stavoren al bloeiende steden met wel meer dan twintigduizend inwoners. Maar Amsterdam was nog lang geen bloeiende stad.

Eens waren vissers gekomen en hadden een paar hutten gebouwd op de plek, waar de Amstel samenvloeide met het IJ. Overal in de omtrek was de grond even drassig; die vissers bouwden dus hun hutten op het enige plekje grond, waar deze stevig was. En wil je precies weten, waar dat was? Luister! Maar aan niemand navertellen, hoor! Want het is een groot geheim. En als je het geheim goed weet te gebruiken, dan word je misschien nog eens beroemd.

Ben je in Amsterdam, dan vraag je aan een politieagent, waar de Warmoesstraat is. Die straat ligt dicht bij de Dam, waar het paleis van de koningin staat. In de Warmoesstraat zie je een mooi, groot gebouw; dat is Hotel Krasnapolski. Je gaat het hotel binnen en vraagt aan den directeur toestemming om met spa en houweel in de kelder te mogen graven. Mag je dat doen en graaf je diep genoeg, dan heb je kans, een heel oude pan of schotel uit het begin van de dertiende eeuw te vinden. Want ongeveer op de plek, waar nu Hotel Krasnapolski staat, bouwden meer dan zeven eeuwen geleden de eerste bewoners van Amsterdam hun hutten.

In die tijd liep de Amstel nog door tot het IJ, ongeveer waar nu het Centraal Station staat. De eerste bewoners bouwden dus hun hutten aan de oostelijke oever der rivier. Later gingen ook mensen aan de overkant wonen. Om bij elkaar te kunnen komen bouwden de mensen in de rivier een dam. Die dam had nog een andere taak ook: hij moest het water van het IJ keren, als dit bij stormweer erg hoog stond. Het land langs de Amstel, achter de dam, werd daardoor minder moerassig. Voortaan noemde men de plaats Amsteldam of Amstelredam, later Amsterdam.

De beide buurten — dus zowel op de oostelijke als op de westelijke oever der rivier — breidden zich steeds meer uit. Om nu vergissingen te voorkomen, werd de buurt waar de eerste hutten hadden gestaan — dus waar nu Hotel Krasnapolski en het achterste deel van Magazijn de Bijenkorf staan — Oude Zijde genoemd. De overkant — waar nu de Nieuwendijk, de Dam en de Kalverstraat zijn gelegen — kreeg de naam van Nieuwe Zijde.

Je weet dus ongeveer, waar onze zieke vriend Lambert woonde. En wil je het heel precies weten, dan zal ik het ook vertellen. Lambert woonde op het stuk grond, dat tegenwoordig „Rokin" heet. Vlak naast de Enge Kapelsteeg. Maar die steeg had toen nog geen naam. Want in het jaar, dat vriend Lambert zo ziek was, in 1345, waren er aan de Nieuwe

Zijde veel steegjes en slopjes, die nog geen naam hadden.
Amsterdam had toen ook nog maar één kerk. Niet omdat Amsterdam onchristelijk was. Want heel Amsterdam, zoals trouwens heel Nederland, was door het prachtige voorbeeld van heilige mannen gelijk Sint Servaas, Sint Willibrord en Sint Bonifacius en hun opvolgers reeds lang geworden tot één groot Katholiek gezin. Een andere godsdienst bestond trouwens niet. (Natuurlijk met uitzondering van die der Joden. Doch dezen woonden toen hoofdzakelijk nog in de zuidelijke steden van ons land.) Amsterdam bezat in 1345 slechts één parochiekerk, wijl de stad zo klein was.

Dit is een heel lange inleiding voor het verhaal van onzen zieken vriend Lambert. Maar die inleiding was nodig om het verhaal beter te begrijpen.
Toen Geertrui zag, dat Lambert in doodsgevaar verkeerde, nam ze onmiddellijk een besluit. Ze had wel vreselijk verdriet, maar beet de tanden op elkaar en dacht: „Ik moet allereerst zorgen, dat Lambert zich als Christenmens kan voorbereiden om aanstonds voor Gods Rechterstoel te staan." Ze keek nog even naar haar kindje, dat in een bed in de andere hoek sliep, en riep toen buurvrouw Annegie, die in hetzelfde huis woonde, om op haar zieken man te passen. Toen pakte ze een met pik en hars bestreken stok, die bij de deur stond, hield de stok even bij het houtvuur in de kamer, en stak zo haar fakkel aan. Want de avond was al gevallen en op straat was het donker. En lantaarns kende men toen nog niet.
Amsterdam had toen wel enkele kapellen — de Lievevrouwekapel op de Nieuwendijk en de Sint-Olofskapel op de Zeedijk — maar, zoals we straks zeiden, niet meer dan één parochiekerk. Deze was gewijd aan Sint Nicolaas en Sint Jan den Doper; de kerk bestaat nu nog, maar is door de Protestanten in bezit genomen en heet tegenwoordig „Oude Kerk"; dit oudste en schoonste godshuis van Amsterdam staat op het Oude Kerksplein.

6. De Grote Film

De Oude Kerk.

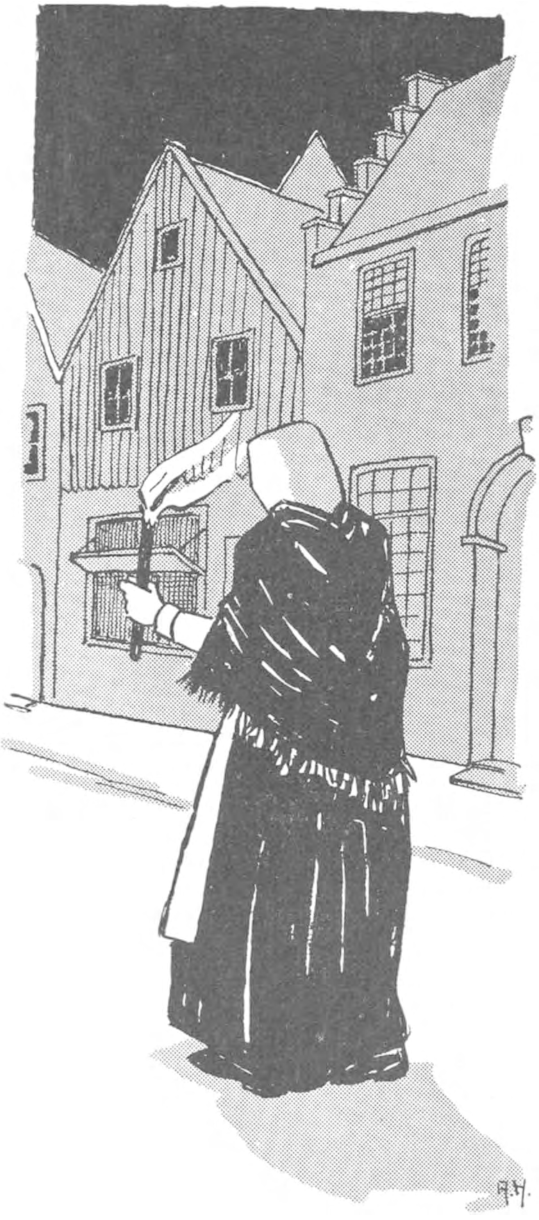

Het was voor moeder Geertrui geen prettige tocht. De kille, Maartse motregen deed haar huiveren; de gedachte wat er gebeuren zou, wanneer Lambert stierf en zij met haar kindje onverzorgd achterbleef, vervulde haar met vreselijke angst. Zo liep ze met gebogen hoofd treurig voort, tot de Plaatse bereikt was; de ,,Plaatse" heet tegenwoordig ,,Dam".

Geertrui stak het plein over, liep langs de rivier verder tot de Oude Brug, en sloeg daar rechts af; vijf minuten later stond ze in de pastorie van de kerk.

Toen Geertrui het doel van haar komst had verteld, ging de pastoor dadelijk mee. Vergezeld door dienaars, die bellen en brandende fakkels droegen, en gevolgd door Geertrui, die uit eerbied voor het Allerheiligste enkele passen achterbleef, ging de pastoor van de Sint-Nicolaaskerk naar het huisje aan de Nieuwe Zijde. Hij diende den in stervensnood verkerenden Lambert de Heilige Teerspijze toe, bleef nog een poosje bidden, en keerde terug naar zijn kerk.

,,Geertrui," zei buurvrouw Annegie, toen de pastoor vertrokken was, ,,ga nu een poosje slapen. Je bent de hele

dag druk in de weer geweest en hebt nu rust nodig. Ik blijf wel waken bij Lambert!"

Geertrui wilde er eerst niets van weten. Ze zag echter weldra in, dat ze de volgende dag fris moest zijn om haar man en kind te verzorgen. En dus ging ze naar een andere kamer om een poosje te rusten.

Reeds enkele uren later werd ze gewekt door rumoer in de ziekenkamer. Ze stond op, ging kijken en zag dat Lambert een vreselijke hoestbui had. De arme man werd paars van benauwdheid en op een gegeven moment begon hij te braken. Geertrui greep haastig een bakje en hield dit den zieke voor. Hij braakte in het bakje en viel uitgeput terug in het kussen.

Geertrui liep naar de haard, die ten gerieve van den zieke de hele nacht was blijven branden, en ledigde de inhoud van het bakje in het vuur.

„Vriendelijk bedankt voor de moeite," zei ze tegen Annegie. „Maar ga jij nu terug naar je eigen kamer; Harm zal wel gauw thuiskomen."

(Annegie haar man, de visser Harm, voer met zijn boot dikwijls 's nachts op het IJ om vis te vangen. Het was namelijk juist in de Vastentijd, zodat de mensen meer vis kochten dan anders.)

Annegie stond nog even bij het grote bed om Lambert beterschap te wensen. Inmiddels nam Geertrui het kleine kind uit het andere bed en begon het te kleden.

„Hè, wat krijg ik 't koud," zuchtte ze, toen het kind gekleed was. Ze liep naar de haard, rakelde het vuur op, en wierp er een paar nieuwe houtblokken bij. Ze richtte zich overeind, keek onwillekeurig naar de vlammen en.... gaf een harde schreeuw.

Midden in de vlammen zweefde een wit voorwerp. Toen Geertrui het midden tussen de opschietende haardvlammen zag zweven, herkende ze het. Het was de Heilige Hostie, door den pastoor van de Sint-Nicolaaskerk de vorige avond toegediend aan Lambert.

Geertrui stond heel even verbouwereerd en stak toen zonder aarzelen de rechterhand in de vlammen. Ze haalde de Heilige Hostie uit het vuur. En op hetzelfde moment merkte ze iets wonderbaarlijks: de hand, die ze in de vlammen stak, deed geen pijn, en toen de hand weer te voorschijn kwam, was ze niet gebrand. Dit was het eerste wonder. En het tweede wonder: de heilige broodsgedaante, die zo lang in het vuur had gelegen en in de vlammen had gezweefd, was even koel alsof de pastoor ze bewaarde op het altaar in de kerk. Nog sterker: deze Hostie was blanker en schoner dan ze ooit in de handen van een priester was gezien.

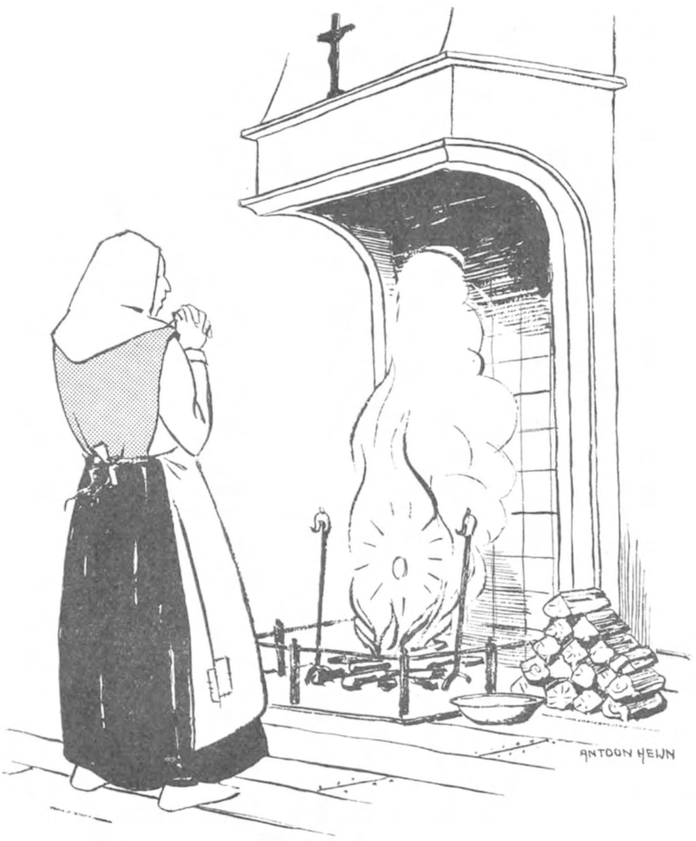

Verbijsterd keek Geertrui naar het Sacrament in haar rechterhand. Ze durfde haar ogen nauwelijks geloven. Ze legde de Hostie in de linkerhand en wederom beleefde ze iets wonderlijks: de Hostie nam een andere vorm aan en zag er nu uit als verbrand.

Geertrui wendde zich tot haar buurvrouw.

„Annegie," fluisterde ze eerbiedig, „zie, ik heb hier Ons Heer, dat ik met mijn hand uit het vuur heb gehaald."

Annegie kwam naderbij, nam het Sacrament over van Geertrui en legde het eerbiedig op een schoon kussen in haar kleerkist.

Ongeveer een uur later kwam Harm thuis van de visvangst. Annegie vertelde wat gebeurd was en de visser, een vroom man, wilde zich dadelijk overtuigen van de waarheid. „Goed," zei Annegie en ze opende de kleerkist. De visser zag het, maar kon het nog niet geloven. Hij nam de Hostie in de hand en.... het Heilig Sacrament zweefde op en neer.

De stoere visser werd bleek van schrik.

„Annegie," stamelde hij, „ik ben onwaardig het Lichaam Onzes Heren vast te houden; leg Het maar gauw in de kist."

Toen Annegie het gedaan had, zette Harm z'n zuidwester op, verliet het huisje aan de Nieuwe Zijde, en stapte haastig naar de Sint-Nicolaaskerk.

Meneer pastoor had juist de H. Mis gelezen. Toen Harm hem op de hoogte gesteld had van hetgeen bij Lambert was gebeurd, ging hij dadelijk mee.

„Dat is een vreemd geval," zei de pastoor onderweg. „Het beste is, dat je er voorlopig met niemand over spreekt."

Ze kwamen aan de Nieuwe Zijde en daar moest de pastoor wel toegeven, dat hetgeen men hem verteld had, de zuivere waarheid was: het Heilig Sacrament, dat hij de vorige avond had toegediend aan den stervenden Lambert en dat door dezen genuttigd was — want dat had de pastoor met eigen ogen gezien — lag nu kostelijk en blank voor hem in Annegie's kleerkist. De pastoor knielde neer, legde de Hostie in een meegebrachte zilveren doos, en keerde er mee terug naar de kerk. Hij hield de zilveren doos onder zijn arm, blijkbaar beducht dat vreemden zouden ervaren wat bij Lambert gebeurd was.

Het was inderdaad een wonderbaarlijke Hostie.

Reeds een dag later was vriend Lambert stukken beter. Toen Annegie het hoorde van Geertrui, was ze zo blij,

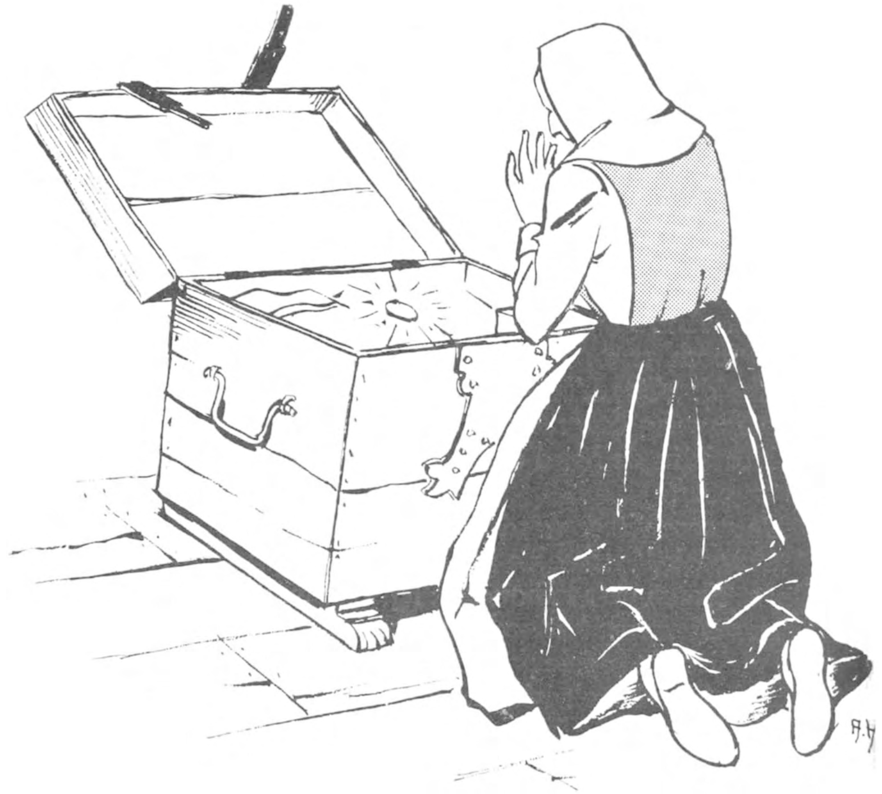

dat ze de arme mensen een geschenk wilde geven. Ze was zelf niet rijk, maar misschien had ze wel iets in haar kleerkist.... ze zou wel eens zien.

Ze opende haar kleerkist en zag het kostbaarste wat men zich op aarde kan voorstellen: de Heilige Hostie, door den pastoor teruggebracht naar de kerk die op een kwartier afstand stond, lag weer voor haar.

Annegie begon van ontzag te beven. Welke vreemde dingen gebeurden toch in hun eenvoudig huisje? Eerst had Lambert Ons Heer genuttigd en een paar uur later overgegeven. Toen was het Heilig Sacrament door Geertrui in het vuur geworpen en Het was niet verbrand! Integendeel: een hele tijd later zweefde het Sacrament nog sneeuwblank in de vlammen van de haard. Daarna was Het door den pastoor in een gesloten zilveren doos teruggebracht naar de kerk en.... nu lag de Heilige Hostie weer in haar kist.

Bevend van angst verliet ze haar huisje en holde naar de kerk. Ze verwittigde den pastoor en deze ging zonder dralen mee. Bij Annegie thuis gekomen, haalde hij weer zijn zilveren doos voor de dag, nam uit de kleerkist het Lichaam des Heren, legde Het in de zilveren doos, deed deze dicht en bracht Het terug naar de kerk.

De daarop volgende dag gebeurde hetzelfde. In tegenwoordigheid van Harm, Geertrui en den inmiddels wonderbaarlijk herstelden Lambert werd door Annegie de kleerkist geopend en.... het Heilig Sacrament lag wederom kostelijk blank op het witte kussen. En Annegie stapte wederom naar de Sint-Nicolaaskerk.

Toen ze haar mededeling had gedaan, stond de pastoor een ogenblik sprakeloos. Maar niet lang.

„Goed," zei hij, „ga naar huis. Houd eerbiedig en in gebed de wacht bij het Heilig Sacrament; je zult spoedig van me horen."

Want dit keer ging de pastoor niet dadelijk mee. Hij stuurde Klaas Hermans, zijn koster, naar het klooster der Minderbroeders, dat even buiten de stad stond op een plek, die tegenwoordig Monnikenstraat heet. „Of de eerwaarde pater gardiaan even bij meneer pastoor wilde komen," moest Klaas Hermans verzoeken. Hij deed zijn boodschap. Pater gardiaan, die wel begreep, dat de pastoor hem slechts liet roepen, wanneer het een belangrijke bespreking gold, liet niet lang op zich wachten.

Nog verscheidene andere priesters namen deel aan de bespreking, die in de pastorie van de Sint-Nicolaaskerk werd gehouden. Ten slotte moest ieder erkennen, dat God een mirakel gewrocht had met het Heilig Sacrament.

Maar men begreep nog meer. De pastoor had het Heilig Sacrament tweemaal in stilte naar de kerk gebracht, doch tweemaal was Het op wonderbaarlijke wijze teruggekeerd in Annegie's kleerkist. De priesters begrepen dus, dat het Gods wil was, dat dit wonder openbaar gemaakt zou

worden. En dit kon welhaast op geen betere en waardigere wijze geschieden dan door het Sacrament in plechtige processie terug te brengen naar de kerk.

Aldus werd besloten.

Baljuw, schout en schepenen waren van het wonder in kennis gesteld. Men had de zaak grondig onderzocht en was tot de zekerheid gekomen, dat alles letterlijk geschied was zoals de berichten luidden.

Toen waren omroepers door de stad gegaan en hadden overal bekend gemaakt: op de Plaatse, voor de pui van het stadhuis, aan de Rietwyckerspoort, voor de Sint-Olofspoort, voor de Oude Poort en de Haarlemmerpoort, voor het oude godshuis van Sint Nicolaas, voor de Lievevrouwekapel op de Nieuwendijk en voor de Sint-Pieterskapel aan de Nes, voor het klooster der Minderbroeders, overal,

„aen Poerters van Aemstelredamme, aen mansluden ende wiven oock

kinders, doen cont ende kenlicke, allen ghoeden luden onser poerte Aemstelredamme, vandat groote mirackele, alsoo geschiet metdat heylighe hochwaerdighe Sacrament des Autaers...."

en nadat het wonder in alle bijzonderheden was verhaald, werden uitgenodigd, zowel leken als....

„alle Priesteren, gheestelyck en weerlyck binnen Aemstelredamme, omme te comen allen in haer reliegie, met cruysen, ende vaenen, ter heylighen Stede, daer dit H. Sacrament ghevonden was, omme dit te brenghen met love, ende met sange, met grooten eeren, en waerdigheydt in de Parochi-Kercke."

Toen de visser Harm van deze mededeling hoorde, was hij eerst geweldig boos. De pastoor had hem immers aangeraden, met niemand over het wonder te spreken. En nu dacht hij, dat Annegie wél gebabbeld had.

Harm kwam thuis van een tocht door de stad, waar hij zijn vis had verkocht. Hij stapte de kamer binnen, nam zijn dochtertje in de armen en ging bij de haard zitten. Toen even later ook Annegie binnenkwam, voer hij tegen haar uit en riep op barse toon:

„Meneer pastoor heeft gezegd, dat we met niemand over het geval mochten praten. En nu ben je toch aan het babbelen geweest! Dat is niet goed! Dat is verkeerd! Dat is...."

Verder kwam hij niet. Zijn lief dochtertje, dat nog even te voren kerngezond en vrolijk was, begon eensklaps te gillen. Het kind kreeg stuiptrekkingen en de arme ouders waren radeloos.

De buren werden er bij geroepen, maar niemand wist het kind te helpen.

Toen kwam Harm op een idee.

„'t Is allemaal mijn schuld," verklaarde hij op neerslachtige toon. „Ik heb gesputterd, omdat Annegie over het wonder heeft gesproken. Maar het was Gods wil om het wonder bekend te maken. Lieve Heer!" riep hij in zijn

angst, „ik beloof plechtig, barrevoets naar de kerk te lopen en daar Uw heilig en wonderbaarlijk Sacrament nederig te aanbidden. Maar laat alstublieft mijn dochtertje weer gezond worden!"

Annegie sloot zich aan bij de gelofte van Harm. En inderdaad: enkele dagen later, toen het zo wonderbaarlijk gevonden Sacrament in de Sint-Nicolaaskerk was uitgesteld, liepen Harm en zijn vrouw Annegie op blote voeten van hun huisje aan de Nieuwe Zijde naar de parochiekerk. En wederom verrichtte God een wonder: hun kind werd op slag genezen.

Maar eer zij ter kerke togen, vond in het kleine stadje Amsterdam een luisterrijk feest plaats. Voor de kerk van Sint Nicolaas en Sint Jan den Doper vormde zich een stoet. Allereerst kwam de manhaftige schutterij, die de stad in tijd van gevaar moest verdedigen; de mannen droegen hun wapens op de schouders. Daarop volgden schout en schepenen in hun fraaiste wapenrusting. Toen kwam een dozijn koorknapen, die straks, op de terugweg, met hun brandende wierookvaten zouden zwaaien. Een baldakijn, gedragen door de vier kerkmeesters van het oude godshuis, volgde: onder dit baldakijn zou men op de terugweg het Heilig Sacrament dragen. Nu kwamen de pastoor en alle kapelaans der stad en daarachter het gehele convent der Minderbroeders, die schone liederen zongen. En achter de monniken liep zo goed als de gehele bevolking van Amsterdam; zelfs zieken en grijsaards liepen mee om God in Zijn Sacrament hulde te brengen.

De heenweg werd genomen langs het water, over de Plaatse, langs de oever van de Amstel, tot het huisje waarin het mirakel was geschied. De pastoor, de pater gardiaan van het klooster en vier kapelaans gingen naar binnen.

Een plechtige stilte kwam over de menigte, die buiten wachtte. En op het moment, dat de pastoor, gevolgd door de andere priesters, weer naar buiten kwam, knielde ieder

op de modderige straat. Want men wist: nu draagt de pastoor het Allerheiligste.

De stoet, die nu een plechtige processie was geworden, zette zich weer in beweging. Men liep de steeg door, die langs het huisje van moeder Geertrui en Annegie voerde, en kwam zo in de Kalverstraat. Toen men de Plaatse overgestoken was, leek de Nieuwendijk wel een feestzaal. Voor de openstaande deur van de Lievevrouwekapel brandden ter ere van het Allerheiligste dozijnen kaarsen. En ook voor het beeld van den schutspatroon der stad, voor het beeld van Sint Nicolaas op de hoek van de Sint-Nicolaasstraat, hadden devote zielen dozijnen kaarsen ontstoken. Alle huizen waren versierd met wimpels. Zo ging men verder, godsdienstige liederen zingend, tot de kerk bereikt was. Daar werd het Allerheiligste op het altaar gesteld en kon ieder in volle overgave bidden.

„Wij, Floris van Boeckhorst schiltboortigh Baelliu van den Prins, Heer ende Graef van Hollandt, tot Amsterdam, en Waterlandt, Schout, Schepenen, ende Burgemeesteren der stadt Amsterdam. Dewijle alles waerachtigh is, ende wy weten, alles in der daedt soo gheschiedt te sijn, volghens 't ghene boven gheschreven, ende verhaelt staet, Daarom stellen wij in dese schriften tot kennis van alle Christi gheloovigen de boven verhaelde mirakelen, waerdigh om van alle gheloovigen overgedacht te worden, onder 't segel van mijn, Floris van Boeckhorst boven gemelt, schiltboortigh, met het gemeine segel van de Stadt Amsterdam, Welcke wy onder aen desen brief hebbe doen hangen in 't jaer ons Heeren 1345 als boven, Donderdaeghs in de octave van Paesschen."

Aldus de verklaring van Floris van Boeckhorst, die uit naam van graaf Willem van Holland in Amsterdam het hoogste gezag bekleedde; hij was namelijk de baljuw. Deze

baljuw verklaart dus ambtelijk en bevestigt met zijn ambtelijk zegel, dat de geschiedenis van het Mirakel op zuivere waarheid berust.

Het Mirakel van het Allerheiligst Sacrament van Amsterdam had nog vele andere wonderen ten gevolge. Op de plaats, waar eertijds het nederige huisje van onze vrienden Lambert, Geertrui, Harm en Annegie stond, hebben

„vuerige herten ende devote personen een schoon Capel daer doen timmeren, en in de plaets van di haert ende 't vier, daer 't Heyligh Sacrament in ghevonden is miraculoselick verhouden, een schoon Tabernakel ofte heiligh Sacraments-huys doen maecken ende heerlycke verciert, ende met Lofsangen, ende andere Godtelycke Officiën ende diensten behoorlyck doen eeren...."

Dus op dit plekje grond aan de Nieuwe Zijde verrees een heerlijke kapel, die de naam van Nieuwe Zijds Kapel kreeg. En daarmee begon een zo grote reeks van wonderen, dat men dikke boeken zou nodig hebben om ze alle te beschrijven.

Van heinde en ver, uit alle delen van ons land, kwamen de mensen naar de Nieuwe Zijds Kapel te Amsterdam om, op de verjaardag van het Mirakel, God te aanbidden in Zijn Allerheiligst Sacrament. Talrijke zieken, die het Heilig Sacrament aanbaden, werden op slag genezen. Amsterdam werd overal bekend.

Naast het oude klooster der Minderbroeders verrezen, binnen de veertig jaar nadat het Mirakel was geschied, zestien andere kloosters, zowel voor monniken als nonnen. Godsdienstige zielen voelden en wisten, dat God Amsterdam had uitverkoren als Zijn „Heylighe Stede". De meeste dezer kloosters werden gebouwd in de naaste omgeving van de plaats waar het wonder was geschied, namelijk op de Burgwallen en aan de Nes. Nog vele straatnamen herinneren tegenwoordig aan die verre tijd, toen Amsterdam een middelpunt was van godsdienstig leven; aan de prachtige

tijd, toen de bevolking eensgezind één groot Katholiek gezin vormde en in godsvertrouwen, vrede en kracht de grondslag legde voor wat Amsterdam later werd: een der machtigste en rijkste steden van Europa. Waar thans de Reguliersgracht is, bouwden de Reguliere Kanunniken van Sint Augustinus hun klooster; het Karthuizerplein in de Jordaan te Amsterdam herinnert aan de tijd, toen daar de Karthuizer monniken een vroom, arbeidzaam en beschouwend leven leidden.

Aan de Sint-Luciënsteeg woonden de eerwaarde zusters van Sinte Lucia. Een prachtig gedeelte van het eertijds vermaarde Sint-Agnietenklooster, gewijd aan Sinte Agnes, staat nu nog aan de Agnietenstraat. Er waren dozijnen andere.

Bijna alle straten werden naar heiligen genoemd. En nu nog weten wij de Sint-Pietershalsteeg, de Sint-Antoniesluis, de Sint-Annestraat, de Sint-Janstraat, de Sint-Barberensteeg, de Lievevrouwesteeg, Sint-Olofssteeg en vele andere te vinden.

Sint Olofssteeg.

Ieder wilde wonen in Amsterdam, waar het Mirakel van het Allerheiligst Sacrament was geschied. Nog geen honderd jaar later was de stad reeds tweemaal zo groot als in 1345 en had men de Nieuwe Kerk moeten bouwen, „toegewyt de Maghet Maria en Sinte Catherina"; het is dezelfde „Nieuwe Kerk" op de Dam, waarin alle koningen van Nederland en ook onze koningin ingehuldigd werden.

God, Die in Zijn Heilige Stede een wonder had willen verrichten, schonk Zijn volste zegen aan de stad, die Hem voortdurend in Zijn Heilig Sacrament bleef eren.

De handelsvloot van Amsterdam breidde zich ieder jaar meer uit en het duurde niet lang, of Amsterdam had alle andere Hollandse steden in macht, aanzien, rijkdom en welvaart overvleugeld.

Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk, die later Rooms keizer werd, was, door zijn huwelijk met de dochter van Karel den Stouten, graaf van Holland geworden. In 1482, tijdens een verblijf in Den Haag, werd hij ziek, zelfs zo ernstig, dat men beducht was voor zijn leven. Maximiliaan deed de gelofte om een plechtige bedevaart te ondernemen naar de Heilige Stede te Amsterdam en smeekte God, hem in leven te laten. Zijn bede werd verhoord. Maximiliaan hield zijn gelofte en maakte de bedevaart naar Amsterdam. Hij liep mee in de processie, die elk jaar op de verjaardag van het Mirakel werd gehouden en die elk jaar luisterrijker werd. Uit dankbaarheid aan God, Die hem genezen had, schonk de keizer aan de stad Amsterdam het recht, om boven het stadswapen de keizerskroon te voeren.

De keizerskroon van Maximiliaan, welke nu nog het stadswapen van Amsterdam tooit, en nog iedere dag te bewonderen is op de top van Amsterdams hoogste toren, de Lange Jan op de Westermarkt, is een levende herinnering aan het heerlijk Mirakel van het Heilig Sacrament.

Amsterdam, dankbaar aan God, bleef eeuwenlang ieder

jaar het Mirakel gedenken. En God, Die in edelmoedigheid de mensen steeds overtreft, deed Amsterdams eer en aanzien steeds hoger stijgen. Aldus werd het plekje grond, waar eens arme vissers een paar schamele hutten hadden gebouwd, de grootste, rijkste en machtigste stad der Nederlanden. Sterker nog: het armzalige dorp, waar eens moeder Geertrui op een koude avond in Maart naar de Sint-Nicolaaskerk was gelopen om den pastoor te roepen, werd de machtigste stad van Europa en de hele aarde. En ieder jaar werd de Ommegang met het Allerheiligst Sacrament, van de Heilige Stede naar de Sint-Nicolaaskerk, schoner en luisterrijker.

Helaas, voor Amsterdam braken donkere tijden aan. Een deel van het volk, belogen en opgezweept door een handvol dwingelanden, trok de kerken binnen, vernielde al wat in eeuwenlange godsdienstigheid en kunstzin was opgebouwd, plunderde de altaren, stak de brand in de kloosters en joeg de priesters buiten de stad.

De Katholieken mochten niet meer in het openbaar hun eeuwenoud geloof belijden; de jaarlijkse processie, de Ommegang met het Allerheiligst Sacrament, werd verboden.

Honderden jaren duurde deze onderdrukking. En toen ze voorbij was, kon nog steeds niet aan een luisterrijke processie gelijk weleer gedacht worden.

Totdat in 1881 een groepje godsdienstige mannen bij elkaar kwam om de zaak te bespreken. Ze stuurden bood-

schappen aan hun vrienden en kennissen. En in 1885, na ruim drie eeuwen gesluimerd te hebben, kwam de Amsterdamse Ommegang tot nieuw leven. Het zou voortaan echter een „stille" Ommegang zijn. In de stilte van nachtelijk Amsterdam zou men voortaan God hulde brengen in Zijn Allerheiligst Sacrament.

Hoor je ze stappen?
Dit is geen filmbeeld!
Dit is echte werkelijkheid!
Hoor je ze stappen?
Niet? Heb je het nog nooit gehoord?
Vraag dan aan je vader of groten broer of aan je oom of onderwijzer, of je 't volgend jaar mee mag. Ik verzeker je: dan *hoor* je ze stappen!

Bij tientallen! Zo was het in de tijd van Lambert en Geertrui en Harm en Annegie.

Bij honderden! Zo was het amper vijftig jaar later.

Bij duizenden! Zo was het toen de machtige keizer Maximiliaan meeliep in de Ommegang van de Heilige Stede naar de Oude Kerk.

Bij tienduizenden! Zo is het nu. Uit alle provincies van ons vaderland komen Katholieke mannen naar Amsterdam, en op de verjaardag van het heerlijk Mirakel houden zij de Ommegang door de oude stad. En jaar op jaar wordt het aantal pelgrims groter.

Hoor je ze stappen? Daar gaan ze, de mannen en jongens van Katholiek Nederland; ze stappen langs de Heilige Stede, door de Kalverstraat.... Hoor je ze stappen?.... Geen vlaggen, geen uiterlijk vertoon! Ingetogen gaan ze hun weg. En op de Plaatse doen ze een stil gebed voor onze koningin. Ze gaan langs de Nieuwendijk, waar eens, ter ere van het Allerheiligst Sacrament, voor de openstaande deur der Lievevrouwekapel kaarsen werden gebrand. Wanneer ze bij de Sint-Olofspoort komen, doen ze een stil gebed voor allen, die op zee zijn. Hoor je ze stappen? Hun voetstappen dreunen door de nachtelijke stad, ze komen de Warmoesstraat door en passeren het oude godshuis, dat helaas nu niet meer Sint-Nicolaaskerk, maar Oude Kerk heet. Hoor je ze stappen? Hun stappen dreunen door de straten, door de stad, door de eeuwen! Hun zwaar gestap moet het geweten wakker schudden van allen, die lauw en laf zijn. Want....

Straks, in 1945, wanneer we het zesde eeuwfeest van het Mirakel van Amsterdam gaan vieren, mag niet één Katholieke man en niet één flinke Katholieke jongen ontbreken bij de Stille Omgang.

O ja, Amsterdam heeft nu wel vierhonderd maal zoveel inwoners als in 1345. We bezitten prachtige musea, tuinen, autobussen, vliegvelden, stations en schepen. We bezitten talloze heerlijke kapellen, kerken en Katholieke instellingen. Maar dit alles zegt nog niets.

Eerst wanneer allen, zonder uitzondering, telken jare de Stille Ommegang houden, eerst dan zullen wij tonen, waardige nakomelingen te zijn van Lambert en Geertrui en Harm en Annegie.

Eerst dan zal men terecht van Amsterdam kunnen zeggen wat de Katholieke dichter Joost van den Vondel reeds in de zeventiende eeuw van Amsterdam zong:

„Aen d'Amstel en aent IJ, daer doet sich heerlyck ope,
Sy, die als Keiserin de Croon draegt van Europe."

VIJFDE VERHAAL

GEGEVEN:

De Katholieken hadden reeds zo lang in vrede geleefd (van de laatste Christenvervolging in Rome tot het midden der 16e eeuw) dat ze geestelijk lui, vadsig en daardoor zwak werden. De esprit de bataille (een der voornaamste karaktertrekken bij de heiligen) was midden 16e eeuw bij het overgrote deel der Katholieken zoekgeraakt.

Deze geestelijke zwakte leidde bij velen tot een „sleurgodsdienst". Ze was tevens oorzaak van een afkeurenswaardige toegeeflijkheid jegens hen, die voorlopig nog maar een „vrije opvatting" propageerden, doch daarmede ook de wegbereiders waren van de bestrijders der Kerk.

Ergo: de aanval op de Katholieken hier te lande slaagde, niet omdat de aanvallers zo sterk waren, doch enkel en alleen wijl het grootste deel der Katholieken te zwak voor weerstand was geworden.

DRAMA:

Burgemeester Dirks van Amsterdam typeert den Katholiek, die hoofdzakelijk bedacht is op wereldse belangen. Door zijn toegeeflijkheid in geestelijke zaken gaat hij echter ook materieel te gronde.

Tegenover hem staat de heldhaftige Jacob Buyck, die in geestelijke zaken niet van transigeren wil weten. Ofschoon hij moet vluchten, blijft hij sterker dan degenen die have en goed redden.

De kleine Pieter Dirks is het beeld van de jonge generatie, die het meest van de onderdrukkers te lijden zal hebben en zulks als gevolg van de zwakte der ouders. Deze Pieter Dirks is echter ook strijdlustig en standvastig; hij en de zijnen waren het die tijdens de verdrukking het Katholiek geloof der vaderen voor het nageslacht hielpen bewaren.

AMSTERDAM VERLAAT DE SPAANSE ZIJDE

1578

„Pieter," zei Jacob Buyck [1]) tegen zijn misdienaar, „ga gauw naar huis en zeg tegen je vader, dat ik straks bij hem kom; ik moet hem dringend spreken."

„Jawel, meneer pastoor," antwoordde Pieter en hij bleef door de openstaande deur van de sacristie naar Wijbrant de Vries kijken. Wijbrant gaf hem een knipoogje, alsof hij zeggen wilde: „straks begint de pret".

Pieter glimlachte terug. Want Wijbrant de Vries was overman van het Amsterdamse verversgilde. En de Amsterdamse ververs, die Sint Lucas tot patroon hadden, hielden twee keer per jaar hun gildemaaltijd, namelijk op de feestdag van hun patroon, 18 October, en op de derde Zaterdag in Mei. Dan woonden alle gildebroeders de H. Mis bij, die de pastoor van de Oude of Sint-Nicolaaskerk aan het Sint-Lucas-altaar las. De gildebroeders gingen dan ook ter Communie en na afloop van de dienst in de kerk nam het feest een aanvang.

Het lieve leventje begon met een feestontbijt in de herberg „Het Wapen van Bourgondië" in de Warmoesstraat. Daarbij werd natuurlijk ook de priester uitgenodigd, die voor het zieleheil van de gildebroeders een H. Mis had

[1]) Spreken we over bijzonder grote mannen, dan mogen we hun titel gerust weglaten. We weten immers, dat er maar één groot man van die naam is geweest. Noemen we dus Sint Pieter, Joost van den Vondel of Napoleon, dan weet ieder, dat daarmee de grote *apostel*, de beroemde *dichter* of de bekende *keizer* bedoeld wordt. Zo ook Jacob Buyck. Hij was pastoor van de Sint-Nicolaaskerk te Amsterdam en een bijzonder groot man. Om die grootheid aan te tonen (en dus niet uit oneerbiedigheid) laten we de titel „eerwaarde heer" of „pastoor" weg en noemen hem kortweg bij zijn naam.

opgedragen. En dat daarbij de misdienaar evenmin vergeten werd, kun je wel begrijpen.

Vriend Pieter dacht dus voornamelijk aan de grote koeken, die straks, bij het feestontbijt van de ververs, zouden opgediend worden. Wat Jacob Buyck tegen hem zei, ging het ene oor in en het andere oor uit.

De pastoor scheen het te merken. Hij ontdeed zich van zijn kazuifel en hernam ongeduldig:

,,Pieter, sta daar niet zo te gapen naar Wijbrant de Vries. Ik ga niet naar het feestontbijt. En doe maar gauw wat ik je gezegd heb. De zaak is heel dringend."

Eerst nu werd de jongen opmerkzaam.

,,Dringend, meneer pastoor? Gaat er weer iets ergs gebeuren? Willen ze in onze kerk weer de boel kapot slaan?"

De pastoor deed een stap naar voren en keek diep in Pieter's ogen, die van strijdlust gloeiden.

,,Wat jammer, dat we niet meer zulke flinke borsten hebben," mompelde de oude pastoor. ,,Met twee dozijn van dit soort zou ik al die oproerkraaiers tot rede brengen." Hij slaakte een diepe zucht en haalde de schouders op. ,,Ja, Pieter, de zaak is heel ernstig. Weet je, wat ze willen doen? Ze willen maar liefst onze mooie processie van het H. Sacrament verbieden!"

,,Dat gebeurt nooit!" riep Pieter. ,,Meneer pastoor, zolang ik u mag helpen. . . ."

,,Tut, tut, m'n zoon: als je me wilt helpen, doe dan wat ik je gezegd heb. En doe het zo gauw mogelijk!"

Het gevolg was, dat Pieter niet meer dacht aan het feestontbijt der ververs en in een vaartje de zijdeur van de Sint-Nicolaaskerk uitstoof. Hij holde de Oude Zijds Voorburgwal af, in de richting van de Damstraat. Want even voorbij de Damstraat stond het huis van Pieter's vader, van den edelen heer Hendrik Dirks, burgemeester van Amsterdam.

Het was een stralende lentedag, die 24e Mei van het jaar 1578. De Sint-Antonievarkens, die eigendom waren van de Broeders van Barmhartigheid, huppelden vrolijk door de straten van het oude Amsterdam. Vroeger mocht iedere Amsterdammer z'n biggetjes door de straten laten lopen. Maar de ,,hoge overigheyt'' vond toch, dat het op de duur een beetje te vies werd. Het voorrecht werd nu nog alleen maar toegestaan aan de Broeders van Barmhartigheid, die de arme zieken verzorgden. Op die manier had men twee voordelen: de biggetjes der arme broeders kwamen

goedkoop aan de kost en hoe vetter de krulstaarten werden, des te meer viel er te kluiven voor de arme zieken.

Maar onze vriend Pieter keek die Zaterdagochtend niet naar de biggen. Anders deed hij het wel. Pieter was pas dertien jaar en haalde, net als iedere jongen, graag een streek uit. Bijvoorbeeld: met een eindje touw bond je een stok of een koolstronk vast aan de krulstaart van een jong varken. Dan maakte het beest de malste sprongen en had je de grootste pret. Maar nu....?

Pieter Dirks moest weer aan de woorden van meneer pastoor denken: „de zaak is ernstig; ze willen onze mooie processie verbieden." Het was om er hels van te worden! Al die narigheid kwam van de „Duitse Lutherie".

Vader had het dikwijls genoeg verteld. Hollanders, die door hun handel en scheepvaart dikwijls in Duitse steden kwamen, hadden van daar de mode van nieuwe godsdiensten meegebracht. Ze noemden zich Lutheranen, Hervormden, Protestanten of Calvinisten. Ze beweerden, dat men ruim vijftienhonderd jaar lang de Christelijke godsdienst verkeerd had uitgeoefend, dat zij het veel beter wisten dan alle heiligen die het Christendom over de wereld hadden verspreid, en dat ze nu aan de mensen zouden vertellen, hoe het wél moest gebeuren.

Natuurlijk wilden de mensen er eerst niets van weten. Ieder hield zich aan het geloof dat hij van zijn vader en grootvader had geleerd.... honderden jaren lang. Maar de lieden, die de nieuwe godsdiensten uit het buitenland hadden gehaald, waren rijk. Ze ontsloegen hun arbeiders die niet mee wilden doen aan de Duitse Lutherie. Zo gebeurde het, dat een aantal arbeiders, uit angst voor armoede en gebrek, met de nieuwelingen heulde. En het gekste was, dat nu ieder precies wist te vertellen, hoe je de Christelijke godsdienst moest uitoefenen. De paus? Die wist er niks van! De bisschoppen? Die hielden de mensen voor de mal! De duizenden en duizenden heiligen?

Die hadden het altijd verkeerd gedaan. De geleerdste mannen, priesters en leken? Die waren dom! Zij, die de nieuwigheid uit het buitenland hadden gehaald, wisten het veel beter! Kooplui, schoenmakers, dienstboden en timmerlieden, ieder wilde nu op zijn manier een pausje zijn en de godsdienst op zijn manier uitleggen.

Een paar jaar geleden was een troep schenners naar de Sint-Nicolaaskerk gekomen en had daar de heiligenbeelden stukgeslagen. Ook de altaren moesten het ontgelden. Pieter Dirks was toen nog een kleine jongen, maar meneer pastoor had het later verteld en hij zou het nooit vergeten.

Lafbekken waren het en anders niet! Want waar de burgerij of de overheid flink optrad, daar kozen ze met hun Duitse Lutherie gauw het hazenpad. Alleen in de plaatsen waar men de grootste zwakheid toonde, werden ze brutaal. Leugenaars waren het veelal en op hun woord viel niet te vertrouwen.

En nu beraamden ze een nieuwe schanddaad. „Ze willen onze mooie processie verbieden!" had meneer pastoor gezegd. Pieter balde de vuisten. „Onze mooie processie verbieden?" dacht hij. „Zijn die lui dan gek geworden? Door het Mirakel van het H. Sacrament, waarvoor ze ieder jaar de processie houden, is Amsterdam een grote en machtige stad geworden. Ruim tweehonderd jaar geleden is het Mirakel gebeurd en onze stad heeft er alles aan te

danken. En nu willen die oproerkraaiers de processie weg hebben? Als ik burgemeester was...."

„Wat zou je dan doen?" vroeg een fors gebouwd man, tegen wien Pieter opgelopen was. De jongen was zo verdiept in gedachten, dat hij, zonder het te weten, het ouderlijk huis binnengekomen was. In de gang botste hij tegen een man, die hem juist had horen mompelen: „als ik burgemeester was...."

„Wel, Pieter, wat zou jij doen als je burgemeester was?"

„Vader, dan zou ik dadelijk al die oproerkraaiers uit de stad jagen," zei Pieter, want zijn vader, burgemeester Hendrik Dirks, stond voor hem.

De burgemeester begon te lachen.

„Pieter, je bent een onbesuisde bol. Laat het burgemeester-spelen maar liever aan mij over en ga jij gauw naar moeder: je zult wel honger hebben. Vooruit, jongen, laat me door: ik moet naar het stadhuis."

Pieter wilde zijn vader laten voorbij gaan, maar greep hem eensklaps bij de mouw.

„O ja, vader, meneer pastoor heeft tegen me gezegd, dat hij straks hier komt om u te spreken."

„Wil pastoor Buyck mij spreken?" Het glimlachende gezicht van burgemeester Dirks werd ernstig. „Goed. Dan zal ik op het stadhuis gauw voortmaken. Met een uurtje ben ik terug. Eerder zal de pastoor niet hier zijn!"

De burgemeester ging heen. Pieter liep de gang door en kwam in de huiskamer, waar zijn moeder. vrouw Neeltje Dirks, juist aan het opruimen was.

„Wel, Pieter," zei ze, „zo gauw al terug? En ik dacht nog wel, dat je met de leden van het verversgilde zou ontbijten in het Wapen van Bourgondië!"

„Nee, moeder. Ik heb nog niet gegeten. Ik moest gauw naar huis om tegen vader te zeggen, dat meneer pastoor dadelijk hier komt."

,,Dan zullen we hem in de goeie kamer laten,'' zei moeder. ,,En voor jou zal ik gauw wat melk warmen.''

Het was, zoals gezegd, Zaterdagmorgen. En op Zaterdag moeten alle huismoeders de kamers een extra-beurt geven, opdat Zondag alles in orde is. Moeder Neeltje had dus niet veel tijd om zich met Pieter bezig te houden. Toen de jongen ontbeten had, hoorde hij de zware klopper op de straatdeur vallen en liep hij de gang door om open te maken. Jacob Buyck stond voor hem.

,,Zo, Pieter! Is vader thuis?''

,,Nee, meneer pastoor. Vader moest naar het stadhuis, maar hij heeft beloofd, heel gauw terug te zijn.''

,,Goed, dan zal ik op hem wachten. Houd jij me een beetje gezelschap?

,,Heel graag, meneer pastoor.''

En zo gebeurde het, dat Jacob Buyck rustig met zijn misdienaar zat te babbelen, toen de deur van de goeie kamer open ging, en burgemeester Dirks binnentrad.

,,Pieter,'' zei hij en hij gaf zijn zoon een duidelijke wenk, ,,ga jij nu maar een beetje spelen.''

De pastoor stond op.

,,Nee, meneer Dirks, laat uw zoon liever hier blijven. Het is goed dat hij hoort, wat ik u te zeggen heb.''

Burgemeester Dirks knikte, verzocht den pastoor weer plaats te nemen, en ging tegenover hem zitten. Pieter bleef bij het venster staan.

,,Meneer Dirks,'' begon Jacob Buyck, ,,mijn plan staat vast: ik vertrek naar Amersfoort.''

Burgemeester Dirks boog het hoofd, maar zei niets.

,,Ik vlucht niet uit lafheid,'' ging Jacob Buyck rustig verder. ,,En ik ben hier gekomen om u precies te vertellen waarom ik weg ga. Ook Pieter kan 't horen: het is goed dat de jeugd weet, waarom een oude priester zijn parochie gaat verlaten. Meneer Dirks, met mijn vertrek wil ik aan de mensen leren, dat breken soms nuttiger is dan buigen.''

,,En pastoor Duncan?" vroeg Dirks.
,,Duncan, de pastoor van de Sint-Catherinekerk, is een heilig priester. En voor het overige moet hij maar weten wat het beste is. Maar ik verzeker u, meneer Dirks: Duncan zal spijt hebben over zijn aarzeling."
Zijn stem, die tot nu toe rustig was geweest, begon te beven. Want Jacob Buyck had een grote, geweldige hartstocht: een grenzeloze liefde voor het geloof en de Kerk. Sprak hij daarover, dan trilde zijn stem van geestdrift.
,,Mijnheer Dirks, pastoor Duncan moet zelf weten, wat het beste voor hem is. Maar volgens mij is hij te toegeeflijk. O ja, we moeten verdraagzaam zijn tegen ieder en we moeten ook onze vijanden liefhebben. Maar weet u, wat we niet mogen? We mogen niet toestaan, dat die vijanden de kans krijgen om Gods Kerk te vernietigen. Zijn we op dit punt verdraagzaam, dan plegen we verraad tegenover God...."
Hij zweeg even, stond op van zijn stoel en begon driftig heen en weer te lopen. Eindelijk bleef hij vlak voor den burgemeester staan.
,,Meneer Dirks, vele steden hebben toegegeven aan die zogenaamde Satisfactie met den prins van Oranje. De prins wordt voornamelijk gesteund door Calvinisten, Gereformeerden, Protestanten en hoe al die bestrijders van de Heilige Kerk meer mogen heten. Ik geloof niet, dat de prins iets heeft tegen de Katholieken. Maar zijn volgelingen wél! Waar ze de kans krijgen, verjagen ze de Katholieke overheid om zelf de lakens te gaan uitdelen. Ze zijn gering in aantal, maar met hun troepen plunderende soldaten tiranniseren ze het volk. Hun schanddaden zijn u bekend: waar ze komen, worden de kerken in brand gestoken, de heiligenbeelden vernield, de uitdeling van Sacramenten verboden, ja, ze ontzien zich niet om het Allerheiligste te schenden. Hun bewering van ,,godsdienstvrijheid" is een vuige leugen, want waar zij de lakens uitdelen, verbieden ze aan

andere mensen de uitoefening van het Katholiek geloof. En wat nu die Satisfactie aangaat...."

Hij zweeg een ogenblik en wees door het openstaande venster naar buiten.

„Meneer Dirks, u weet, wat een half jaar geleden, in November, gebeurd is. Door verraad konden de huurtroepen der Calvinisten in onze stad komen. En door een toeval lukte het ons, ze nog tijdig te verjagen. Anders hadden we hier hetzelfde toneel beleefd als in Den Briel, waar ze negentien standvastige Christenen doodgemarteld hebben. Dus: met geweld wist de loze vos niets te bereiken. Nu probeert hij het met lieve woordjes. O ja, ik weet heel goed, wat die Satisfactie inheeft: volgens de letter krijgen de Katholieken volle geloofsvrijheid, maar in werkelijkheid wordt de macht in handen der Calvinisten gegeven. Ze komen eerst om toegeeflijkheid en verdraagzaamheid bedelen, maar zodra ze vaste voet hebben gekregen, zetten ze hun hakken op onze nekken. Dat hebben ze geleerd van hun meesters in de Duitse Lutherie. Meneer Dirks, ik heb altijd gewaarschuwd tegen de minste toegeeflijkheid jegens die mensen. We zijn sterk genoeg en hoeven ons niet te laten afschrikken door hun brutale monden. 't Is maar een klein troepje dwingelanden; meer dan negentig procent van ons volk is nog Katholiek. En nu is het zover gekomen, dat de overheid van Amsterdam is gaan onderhandelen met de vijanden van de Kerk. Die toegeeflijkheid, meneer Dirks, is niets anders dan verraad. Door haar slappe houding heeft de overheid van Amsterdam het hele volk verraden en heeft ze ook een kuil gegraven voor zichzelf. Ik wil niets meer te maken hebben met die slappelingen.

En daarom ga ik vrijwillig in ballingschap. Liever lijd ik vernedering en armoede dan dat men zal kunnen zeggen: pastoor Jacob Buyck heeft onderhandeld met de vijanden van de Kerk. Ik vertrek om de mensen te leren, dat breken beter is dan buigen.... wanneer het om 't geloof gaat."

„Meneer pastoor," meende burgemeester Dirks, „ik geloof, dat u de toestand een beetje te donker inziet."

Jacob Buyck keek hem verbijsterd aan.

„Burgemeester Dirks, meer hebt u me niet te zeggen?"

De burgemeester haalde de schouders op. „Meneer pastoor, het spijt me heel erg...."

De oude priester greep zijn hand.

„Hendrik Dirks, jij die in je jonge jaren misdienaar bij mij bent geweest, net als je zoon nu is, jij kunt aan je ouden pastoor niets anders dan dit slappe antwoord geven?"

De burgemeester zweeg. De oude priester werd bleek, zei niets meer en keerde zich om. Doch eer hij bij de deur was, grepen twee jeugdige handen zijn arm.

„Meneer pastoor, meneer pastoor, toe, laat mij met u meegaan!" Het was Pieter, die met tranen in de ogen voor hem stond.

Jacob Buyck legde z'n oude, bevende handen op Pieter's krullekop.

„Jij bent flink, m'n jongen. Jij bent nog van het ouderwetse hout gesneden. Indien er tien

kerels zoals jij in Amsterdam waren...." Hij zweeg even: een dik brok kwam hem in de keel. ,,Nee, m'n jongen, jij moet bij je ouders blijven. Ik ben een oud man; misschien heeft je vader gelijk: misschien heb ik me vergist."

Met zijn duim tekende hij op Pieter's voorhoofd een kruisje, hij zei niets meer en verliet de kamer.

Ook burgemeester Dirks verliet kort daarna het huis op de Voorburgwal. En aangezien moeder in de keuken bezig was, ging ook Pieter de straat op. Hij wilde zijn vriendje, Floris Corenbrander, opzoeken. De vader van Floris had een kopersmederij op de Nieuwe Kolk, aan de andere kant van de Nieuwendijk. Pieter liep de Damstraat door, stak de Schippersdam over, kwam op het Damrak en wilde door de Zoutsteeg naar de Nieuwendijk gaan. Maar op de hoek van de Zoutsteeg en het Damrak groepten een paar dozijn mannen samen. Het waren varensgezellen, die men dikwijls kon zien bij de vele schipperskroegen op het Damrak. En ofschoon het pas elf uur 's morgens was, schenen deze mannen al een stevige borrel te hebben gedronken.

,,Gijsbert," riep er een, ,,als de soldaten van Sonoy hier zijn, zijn we gauw genoeg de baas!"

,,Houd je mond," antwoordde Gijsbert, een dikke, gedrongen man, ,,ik wil wel vechten, maar niet om die avonturiers vet te mesten. Als er te plunderen valt, dan wil ik 't voor mezelf houden!"

,,Bravo, Gijsbert heeft gelijk!" riep een jonge matroos. ,,Wat we kapen, houden we voor ons!"

,,Maar, vrienden, dat is niet rechtschapen," mengde zich nu een ander in het gesprek. Het was een deftig gekleed heer, die zo juist passeerde en de laatste opmerking der varensgezellen gehoord had. Hij was lang en breed en had een blozend, vriendelijk gelaat. Zijn grote, blauwe ogen keken minzaam lachend naar Gijsbert. ,,Nee, m'n vrind,"

ging hij verder, ,,het is een strijd voor de vrijheid en de rechtzinnige religie. Van plunderen is geen sprake!"

Gijsbert begon te lachen.

,,Meneer," zei hij, ,,ik weet niet wie je bent of wat je doet voor de kost. Maar ik ben Gijsbert Janszoon en varensgezel. Door het beleg, dat de prins van Oranje om Amsterdam heeft geslagen, kunnen de schepen niet uitvaren, en liggen ze te rotten in de haven. En wanneer de scheepvaart gesloten is, lijdt de zeeman dorst. Want een goed zeeman moet op tijd een borrel hebben. Kan hij niks verdienen, dan gaat hij kapen. Ik zeg dus: ik ga graag kapen om aan een borrel te komen. En jij zegt, dat je gaat vechten voor de rechtzinnige religie. Maar ik geloof vast, dat we beiden hetzelfde doel hebben!"

De dikke, blozende heer bleef glimlachen. Maar zijn ogen trokken zich heel nauw samen en zijn handen balden zich tot vuisten.

,,Beste vrind," ging hij bedaard verder, ,,ik geloof, dat je je een beetje vergist. Je wilt toch zeker niet beweren, dat ik voor iets anders zou vechten dan voor de rechtzinnige religie?"

,,Jij noemt het rechtzinnige religie en ik noem het borrel," lachte Gijsbert. ,,Kom, kom, meneer, we zullen niet bekvechten! Dat heeft geen nut!"

De dikke zag wel in, dat hij met zijn mooie woorden niets kon beginnen tegen de ruwe waarheid van den zeebonk. En om de lachers op zijn zijde te krijgen, stelde hij voor:

,,Komaan, mannen, als jullie toch zo'n dorst hebt, dan gaan we bij moeder Trijn in de Zoutsteeg een pint pakken. Ik betaal!"

De jonge matroos, die zich al straks in het gesprek had gemengd, zwaaide met zijn muts.

,,Dat is een prachtig voorstel, mannen! Meneer, ik ken je heel goed! Mannen, dit is meneer Reinier Pauw en hij woont op de Nieuwe Zijde. We gaan een pint drinken, op

zijn gezondheid.... en op de rechtzinnige religie, ha, ha, ha!"

De matrozen liepen met meneer Reinier Pauw naar de herberg van moeder Trijn, en vriend Pieter stond er besluiteloos bij. De lust om naar zijn vriendje Floris te gaan en een flinke wandeling te maken, was eensklaps verdwenen. Hij moest denken aan de matrozen, die met een borrel zo gemakkelijk te paaien waren en daarvoor zelfs de ergste dingen zouden doen. Maar wie had hier de schuld? De matrozen, die zich lieten inpalmen, of de mooi-pratende meneer Pauw?

Pieter liep de Zoutsteeg door, maar sloeg onmiddellijk links af, en liep over het korte stukje Nieuwendijk naar de Plaatse, waar de Nieuwe of Sint-Catherinekerk stond. Iets meer naar links stond het stadhuis. En in de toren van het stadhuis was een kamer, waar de burgemeesters van Amsterdam beslisten over het wel en wee der bevolking. Ook zijn vader, Hendrik Dirks, behoorde tot het kleine groepje voorname mannen die in de burgemeesterskamer zaten.

„Wat zou vader nu doen?" piekerde de jongen. „Zou hij denken aan de vermaning van meneer pastoor? Zou vader de onderhandelingen met de Calvinisten krachtig afwijzen of.... zou hij toegeven?"

Terwijl hij stond te piekeren, kwam een vendel schutterij de hoek van de Sint-Catherinekerk om, en marcheerde de Plaatse op. Ze gingen bij elkaar staan, en een kuipersknecht liep naar een der schutters toe, om een praatje met hem te maken.

„Wat komen jullie hier doen?" hoorde Pieter den kuipersknecht vragen.

„Niks bijzonders," antwoordde de schutter. „We zijn hier ter bescherming van de heren, die door den prins van Oranje naar Amsterdam zijn gestuurd."

„Waarvoor?" vroeg de kuipersknecht, die nogal nieuwsgierig scheen.

Het oude stadhuis.

„Ze onderhandelen met de vroedschap om een garnizoen van den prins in de stad te leggen."

„En waar zijn ze nu?"

De schutter wees naar het stadhuis.

„Daar! Ze zitten in de burgemeesterskamer en onderhandelen met de hoge heren."

Vriend Pieter had een treurige Zondag. Pastoor Buyck had er geen gras over laten groeien, en was al de vorige dag naar Amersfoort vertrokken. Het was dadelijk bekend geworden in de hele parochie en nu leek het, alsof alle mensen treurden om het vertrek van hun ouden priester. De kerk was die Zondagochtend stampvol en een der kapelaans las de H. Mis. Na afloop verliet men het oude godshuis.

En toen gebeurde iets merkwaardigs. De mensen merkten het eerst niet, maar later, nog vele jaren later, zouden ze er aan denken.

Was anders op Zondagmorgen de H. Mis afgelopen, dan gingen de mensen gauw naar huis. Want ieder had honger en verlangde naar de lekkere boterhammen, die thuis op tafel te wachten stonden.

Op die Zondagochtend, de 25e Mei 1578, was het anders. Niemand wist hoe het kwam, maar bij het uitgaan van de kerk bleven alle mensen staan. Men maakte een praatje over het mooie weer of over pastoor Buyck die vertrokken was, en ieder wist, dat dit alleen maar een voorwendsel was om te blijven staan. De mensen konden niet van hun kerk scheiden. Het was net, alsof ze met onzichtbare banden naar het oude godshuis werden getrokken. Pieter, die als gewoonlijk misdienaar was geweest, stond nog bij de deur en keek naar de prachtige communiebank.

Een zware hand werd op zijn schouder gelegd en opeens hoorde hij de stem van vader: „Vooruit, dromer! Heb je geen honger? Ga maar gauw mee naar huis!"

Pieter zuchtte en liep zwijgend mee de Voorburgwal af.

En op dat moment viel hem in, wat vader ook de vorige ochtend tegen hem had gezegd: „Pieter, ga jij maar gauw naar moeder: je zult wel honger hebben.”

Ach, ja: vaders voornaamste zorg was, dat moeder en zoon goed te eten hadden.

Dit was inderdaad zo. De meeste mensen dachten voornamelijk aan eten. En ze vergaten, wat Christus had geleerd: „De mens leeft niet van brood alleen.” Ook burgemeester Dirks vergat die waarheid en dat zou hem duur te staan komen.

Het bleek al de volgende ochtend. De vriendelijk blikkende heren zoals Reinier Pauw hadden hun best gedaan. Reinier Pauw werd bijgestaan door andere, even vriendelijke heren. En het is goed, dat iedere Hollandse jongen de namen van die heren kent. Want wat ze deden, was werkelijk heel bijzonder.

Daar had je meester Willem Bardes, meneer Karel Dujardin, meneer Egbert Roelofs, meneer Arent Brouwer en meneer Adriaan Pauw. Zij en hun gelijken gingen in die dagen rond door Amsterdam en tracteerden dorstige varensgezellen op borrels. Aldus dansten de varensgezellen naar het pijpen der vrijgevige heren.

Ze hadden nog andere manieren. Bij de lauwe Katholieken strooiden ze het praatje rond, dat de Spaanse landvoogd, don Juan van Oostenrijk, een aanslag beraamde op Amsterdam.

En aan andere mensen vertelden ze weer, dat de stedelijke overheid niet deugde: zodra die maar was weggejaagd, zou alles veel beter gaan.

Aldus werd bij alle groepen van de bevolking het vuur van de opstand gestookt.

En zo brak de dag aan die een eeuwige schande zal blijven in de geschiedenis van Amsterdam. En de geschiedenis van Amsterdam is de geschiedenis van heel

Nederland. Want wat op die Maandag 26 Mei 1578 in Amsterdam gebeurde, had op verschillende andere tijdstippen ook plaats in vele steden en dorpen van Nederland.

Het was Maandagochtend. De Dam was vol kooplieden die daar markt hielden. Maar de vrolijke stemming van andere marktdagen ontbrak. De mensen fluisterden elkaar toe, dat de troepen van den woesten Sonoy tot dicht bij de stad waren genaderd.

Op de hoek van de Dam was een herberg, die de naam had van „Prins van Oranje". Daar verbleven de vrienden van meester Willem Bardes. En tegen de middag, toen de markt aan het verlopen was, trokken die heren van leer.

Bardes, Maarten Koster, Adriaan Kromhout, Karel Dujardin en Adriaan Pauw kwamen de herberg uit en liepen naar de toren van het stadhuis, waar de burgemeesters vergaderden.

„Meneer Dirks," zei Willem Bardes, die het woord voerde, „uit naam van de andere hervormden komen wij u twee dingen verzoeken: volle vrijheid voor de hervormde religie en opname van een garnizoen van den prins van Oranje."

Burgemeester Joost Buyck, een familielid van den vertrokken pastoor, sprong op.

„Mijnheer," riep hij, „u haalt twee verzoeken door elkaar.

Het eerste gaat over godsdienst, het tweede is een staatszaak. Wat het eerste betreft, heeft niemand anders dan de overheid van Amsterdam te beslissen. Welnu: Amsterdam is van zijn ontstaan af een Katholieke stad geweest en zal het altijd blijven. En wat uw tweede vraag betreft: indien Amsterdam een garnizoen nodig heeft van den prins van Oranje, dan bespreekt de overheid deze zaak direct met den prins en niet met onruststokers. Mijne heren," hij wendde zich tot de andere leden van de vroedschap, ,,ik stel voor om die mannen in het gevang te zetten."

Bij deze flinke taal verbleekten Karel Dujardin, Bardes en de anderen. Hun brutaal spel scheen verloren. En toen was het burgemeester Dirks, die de stad en het volk verried. Hij deed het niet opzettelijk. Hij deed het alleen maar door zich slap en zwak te tonen. En daarbij verbeeldde hij zich nog wel, toegeeflijk en vredesgezind te zijn.

Maar zijn zogenaamde vredesgezindheid zou stromen bloed en tranen kosten.

Burgemeester Dirks ging ,,vreedzaam" onderhandelen. Hij keek glimlachend naar zijn medeburgemeester Buyck en daarna naar Bardes.

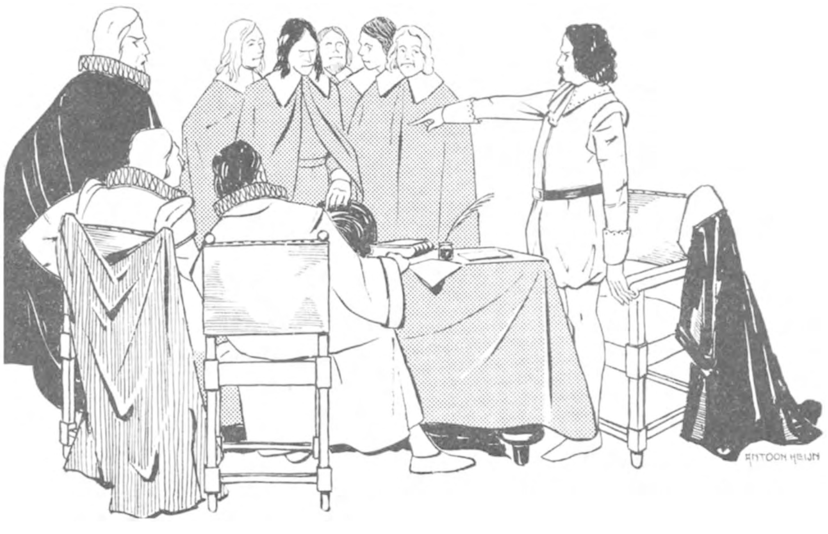

,,Mijne heren," vroeg hij vriendelijk, ,,zoudt u ons niet precies willen vertellen, wat u eigenlijk wenst? Of beter gezegd: hoever gaan eigenlijk uw verlangens?"

Bardes en zijn trawanten hadden daarmee de strijd gewonnen. Door de toegeeflijkheid van burgemeester Dirks werden ze nog brutaler en stelden ten slotte zulke hoge eisen, dat zelfs Dirks moest weigeren.

Daarop hadden ze gerekend. Karel Dujardin liep de trap af. En Pieter, die op de Dam stond, omdat hij al gehoord had dat er iets broeide, zag precies, wat nu gebeurde.

Karel Dujardin kwam voor het stadhuis en zwaaide even met z'n hoed. Dit was het afgesproken teken voor den aanvoerder van enige troepen burgers, die door de opstandelingen in het geheim gewapend waren. Een der burgers, een matroos, vuurde zijn musket af op het stadhuis en schreeuwde: ,,Wie Oranje liefheeft, volge mij."

De rustige Amsterdammers, die op het plein stonden te kijken, begrepen er niets van. Niemand wist, of de overheid zich verzette tegen den prins van Oranje of vóór den prins was. Maar de schreeuwende matroos deed net, alsof de prins van Oranje in doodsgevaar was.

Hij schreeuwde niet alleen. Want het schot, dat hij had afgevuurd, was een teken voor alle gezellen die zich in de zeemanskroegjes bij de Dam schuilhielden. En al die kerels, dronken gevoerd met het geld van Reinier Pauw en diens vrienden, stormden de Dam op.

Pieter, doodsbang dat men zijn vader kwaad zou doen, wilde naar het stadhuis rennen. Maar door de aanstormende oproerlingen werd hij teruggedreven. Enkele minuten later hadden de opruiers geschut naar het stadhuis gehaald en richtten het nu op de toren, waar nog de vroedschap zetelde. Aldus werden de burgemeesters van Amsterdam gevangen gezet in hun eigen stadhuis.

Ze bleven daar niet lang gevangen zitten. De heren werden naar buiten gebracht en in de waag tegenover het

stadhuis gesleept. En Pieter, die dit alles zag gebeuren, holde naar huis om moeder te waarschuwen.

Hij kwam niet verder dan de Voorburgwal. Daar werd hij voortgesleept door een troep scheldende vrouwen en vloekende mannen, die over de Achterburgwal naar de Sint-Antoniesluis trokken. Alle goede burgers waren van angst hun huizen binnengevlucht, zodat de opgestookte benden de straten vrij hadden. En die benden hadden maar één doel: het klooster der Minderbroeders bij de Sint-Antoniesluis.

Als dollen gingen ze daar te keer. De monniken werden uit het klooster gesleurd en op een hoop gedreven. Vervolgens begon men in de kloosterkerk alles kort en klein te slaan. De prachtigste oude boeken, de heerlijkste kunstvoorwerpen werden door de dollemannen in brand gestoken. En toen alles nog maar een puinhoop leek, begon men de priesters dwars door de stad naar de Dam te stompen.

Inmiddels was ook pastoor Duncan uit de Catherinekerk gesleurd. Pater Frans Silverschoen en proost Jacob Saffius liepen naast hem. Men had deze ongelukkigen de armen op de rug gebonden en joeg hen naar de Vijgendam, waar een galg stond opgericht.

,,Sla dood die papen!" brulde het grauw van alle kanten. En pastoor Duncan dacht werkelijk, dat zijn laatste kwartier geslagen had. Hij keek naar de opgewonden menigte en moest in stilte erkennen, dat pastoor Buyck van de Oude Kerk gelijk had: men had die oproermakers nooit het minste mogen toegeven. Want nu ze eenmaal een vinger hadden, verlangden ze de hele hand. Hij stond onder de galg en bad in stilte: ,,Vader, vergeef het hun, want ze weten niet wat ze doen."

Ruim een half uur liet men de drie ongelukkige priesters onder de galg staan en uitte de vreselijkste bedreigingen. De aanvoerders der soldaten, die voor de orde hadden moeten waken, lieten alles oogluikend toe.

Maar aan alles komt een eind en ook aan het ergste

ongeluk. Toen men de priesters lang genoeg in doodsangst had gelaten, werden ze weer verder gesleurd en naar een schuit gebracht die in het Damrak lag. De monniken van het Minderbroedersklooster zaten al in de schuit, op elkaar gepakt als haringen in de ton. En in een andere schuit zaten de burgemeesters en de overige vroedschap van Amsterdam.

Alle straten waren nu vol schreeuwende mensen, maar Pieter had eindelijk toch het ouderlijk huis op de Voorburgwal weten te bereiken.

„Waar is moeder?" zei hij tegen Geert, de oude dienstbode.

Ze keek hem met tranen in de ogen aan.

„Je moeder is net weggegaan, Pieter. Ze is naar het Damrak om je vader wat kleren en eten te brengen. Want wie weet, waar ze al die ongelukkige mensen naar toe slepen!"

Pieter luisterde niet meer en rende het huis uit. Toen hij weer op het Damrak kwam, kon hij zich met veel moeite een weg banen door de menigte, die bij de schuiten stond. En ja, gelukkig, daar stond moeder.

„Niet nodig, vrouw," zei burgemeester Dirks, toen zijn vrouw hem het pakje wilde toegooien. „Ze willen ons allemaal verdrinken in het IJ. Neeltje, Neeltje, 't is mijn schuld: ik ben te toegeeflijk geweest! En nu is het te laat!"

Moeder stond er handenwringend bij. Ook andere vrouwen gilden van angst en verdriet, en eer iemand er op verdacht was, werden de schuiten van de kant gestoten. Een paar vrouwen vielen op de knieën en begonnen op straat te bidden.

De schuiten werden langs het Damrak en de Buitenkant naar de Sint-Antoniesdijk gebracht. Daar, buiten de stad, werden de gevangenen beroofd van al wat ze bij zich hadden en aan de dijk gezet. Ze mochten nooit meer terugkomen in de stad, die ze hadden helpen groot maken.

Alle kerken en kapellen van Amsterdam werden die Maandag 26 Mei 1578 geplunderd, de heiligenbeelden vernield, de altaren bezoedeld, de banken op straat gesleept en in brand gestoken.

Dit was het eerste werk van de nieuwe heren, die voor de ,,vrijheid van godsdienst" vochten.

De ruwe zeeman Gijsbert Janszoon had goed gezien. Hij was een kaper, maar durfde het ten minste ruiterlijk bekennen. Hij vocht om een borrel te verdienen. De deftige, vriendelijke meneer Pauw noemde het anders; die vocht zogenaamd ,,voor de rechtzinnige religie". Maar dat was een voorwendsel. Want in werkelijkheid vocht hij alleen maar voor z'n eigenbelang. Nauwelijks had men burgemeester Dirks en de overige vroedschap de stad uitgejaagd, of.... de heer Pauw en diens vrienden werden zelf burgemeesters. Heel hun gestook had geen ander doel gehad dan voor henzelf de macht te veroveren.

En hun beweerde ,,vrijheid van godsdienst"?

Op 29 Mei, toen de plunderaars en brandstichters een beetje hadden uitgeraasd, stapte onze vriend Pieter vroeg in de ochtend naar de kerk. Het was Sacramentsdag, en Pieter verlangde er naar, om net als voor het oproer misdienaar te zijn. Maar helaas: de Katholieken van Amsterdam mochten niet meer in hun kerken komen. Die waren geroofd door de aanhangers van de nieuwe religie. Ze waren het oude godshuis binnengestormd en hadden Ons Heer er voorgoed uit gebannen.

Zoals in Amsterdam, ging het in heel Nederland. Er

waren honderdduizenden jongens en meisjes die niet meer ter Communie konden gaan. De Sacramenten mochten niet meer worden uitgedeeld. Amsterdam, die heerlijke Katholieke stad, werd beroofd van haar grootste luister: de jaarlijkse processie ter ere van het H. Sacrament werd voorgoed verboden.

O ja: Jacob Buyck, de oude pastoor van de Sint-Nicolaaskerk, had gelijk: de processie mocht niet meer gehouden worden. En Jacob Buyck had ook nog in vele andere opzichten gelijk. De grootste schuld lag niet bij de rovers. Een rover kaapt altijd wat hij krijgen kan. De grootste schuld lag bij hen, die zich lieten beroven.

Het volk van Nederland, dat door het Christendom tot zo grote bloei was gekomen, werd verraden door de schandelijk laffe houding van mannen als burgemeester Dirks. Ze wilden „verdraagzaam" zijn, maar wie kan verdraagzaam wezen met geweldenaren? Doordat ze te slap waren om pal te staan voor hun geloof, werd het grootste deel van het Nederlandse volk driehonderd jaar onderdrukt. Een kleine groep was het, die de Nederlandse Katholieken gewelddadig onderdrukte. Drie eeuwen lang.

Eerst driehonderd jaar later kregen de Nederlandse Katholieken een beetje meer vrijheid. En toen zou het nog tientallen jaren duren eer het volk van Nederland in waarheid „vrij" was.

Die vrijheid hebben we niet te danken aan de onderdrukkers: had het aan hen gelegen, dan stond nu nog op geen enkele kerk in heel Nederland een kruis.

Die vrijheid hebben we ook niet te danken aan de helden der zee. Want wat die zeehelden veroverden, daar genoot het volk van Nederland bitter weinig van.

Weet je, aan wie we nu de volle vrijheid te danken hebben? We danken het aan helden, die je bijna nooit hoort noemen. Naar die helden is geen enkele straat genoemd en voor hen heeft men geen enkel standbeeld opgericht.

Ze zouden het ook niet gewild hebben. Want daarvoor waren die helden veel te bescheiden. Van de meesten dier helden is zelfs de naam vergeten.

Het waren vrouwen. Stille, bescheiden jonge vrouwen, die langs de huizen gingen en de mensen op hun plichten wezen. Ze leerden de mensen, dat men niet alleen naar het uiterlijk, maar vooral innerlijk godsdienstig moet zijn. Want wie Christus niet stevig in de borst draagt, kan nooit een goed Christen wezen.

Die vrouwen waren het, die in de donkerste tijden alle spot en hoon en verdrukking trotseerden om het geloof bij de mensen te vernieuwen en te verdiepen. En waar het geloof vernieuwd was, kon het Nederlandse volk weer aan een nieuwe, vrije toekomst gaan werken.

Daar gaan ze, die vrouwen, langs de huizen. Ze kloppen aan en leren opnieuw de catechismus. Ze gaan verder en kloppen ergens anders aan om te zorgen dat een priester in stilte kan binnenkomen en een kindje dopen.

Zie je ze gaan? Hoor je ze kloppen?

Ze kloppen! Ze kloppen in stilte aan om geld te bedelen. Want nu de uitoefening van de Katholieke godsdienst in het openbaar verboden is, moet er geld wezen om ergens een schuilkerkje te huren.

Hoor je ze kloppen?

Ze gaan langs de huizen en kloppen aan bij de mensen. ,,Daar, op die zolder, wordt Zondag de H. Mis gelezen,'' fluisteren die vrouwen en dan gaan ze stil verder en kloppen ergens anders aan.

Hoor je ze kloppen? Nog niet?

Ik zal het je laten horen. Bij een volgende gelegenheid zul je het geklop horen van de ,,Klopjes''.

Schuilkerk 't Haantje.

ZESDE VERHAAL

GEGEVEN:

De godsdienst, leer en kerk Christi zijn katholiek. In deze katholiciteit ligt hun kracht. Trachten mensen hieraan te tornen, dan wordt niet de éénheid van godsdienst, kerk of leer beroerd, doch raken de torners zelf in verdeeldheid. Verdeeldheid is begin van verzwakking. Verzwakking heeft uitputting ten gevolge en uitputting veroorzaakt dood. Elk tegen de katholiciteit van godsdienst, kerk of leer bedreven kwaad straft aldus zichzelf.

DRAMA:

Koningin Elizabeth van Engeland.

Midden 16e eeuw werd in de Nederlanden een strijd ingezet voor de zogenaamde godsdienstvrijheid, doch reeds onmiddellijk blijkt, dat deze strijd slechts een voorwendsel is ter bevrediging van de heerszucht ener kleine groep. Immers: in geen der Protestantse naties heerst godsdienstvrijheid. (Elizabeth van Engeland laat Wederdopers, Lutheranen en Katholieken verbranden; in Holland zijn het Katholieken, Remonstranten e.a. die verdrukt worden door een groep despoten. De aan Joden betoonde welwillendheid kwam voort uit de berekeningen: 1e de Joodse godsdienst levert geen gevaar voor de Protestantse

en: 2e de Joden, die met hun grote kapitalen en machtige handelsrelaties uit Portugal zijn gekomen, moeten de vrienden worden van de in opkomst zijnde Nederlandse kooplieden. Menasse ben Jehuda en andere rijke Portugese Joden leenden aan stadhouders en Staten-Generaal het geld voor de oorlogen der 17e eeuw.)

De animositeit tussen Oldenbarnevelt enerzijds, prins Maurits en de usurperende Staten-Generaal anderzijds berustte niet uitsluitend op religieuze overwegingen; er kwamen ook staatkundige oorzaken bij (Waardgelders, Scherpe Resolutie e.a.). Evenwel: juist door haar intolerantie jegens andersdenkenden (Remonstranten) verloochende de officiële nieuwe religie haar voornaamste wezen: vrijheid van godsdienst en geweten. Door deze verloochening ondermijnde ze zichzelf. De ondergang der Protestantse natie in 1795 is in z'n diepste wezen slechts een gevolg van het feit, dat het Protestantisme nooit beantwoord heeft aan het door haarzelf gestelde doel (godsdienstvrijheid).

De strijd tussen Maurits en Oldenbarnevelt was dus in wezen niets anders dan het eerste verschijnsel ener ziekte, waaraan de Protestantse natie in 1795 zal sterven.

Gevangenpoort.

EEN OCHTEND IN MEI

1619

Op de Kneuterdijk in Den Haag staat een prachtig oud huis. Daarin is tegenwoordig het ministerie van financiën gevestigd. Staat men voor het huis, dan ziet men rechts, op ruim honderd meter afstand, de Gevangenpoort. Iets verderop, links, ligt het Binnenhof, waar de Staten-Generaal zitting houden. Vlak voor het Binnenhof, naar de kant van de Kneuterdijk, zie je een blinkende vijver, waarin statige zwanen zwemmen. De oevers van die vijver zijn beplant met de heerlijkste bloemen. Zodat iemand, die voor het huis op de Kneuterdijk staat, werkelijk een heel mooi uitzicht heeft.

Maar de mensen, die op de avond van de twaalfde Mei 1619 in de voorkamer van dat huis zaten, bekommerden zich heel weinig om de mooie bloemen. Twee der dames hadden roodgeweende ogen; de oude vrouw, die aan het hoofdeinde der tafel zat, scheen wel een stenen beeld. En wat de aanwezige heren aangaat: de een zat er somber en verslagen bij, een ander schoof onrustig heen en weer op z'n stoel, en weer een ander balde dreigend de vuist naar

Oldenbarnevelt.

het venster, dat wil zeggen: in de richting waar het Binnenhof lag.

De oude vrouw heette Maria van Oldenbarnevelt. Haar echtgenoot, Johan van Oldenbarnevelt, was nog kort geleden de machtigste en meest geëerde man van heel Holland. Ja, Johan van Oldenbarnevelt, die toen

De Ridderzaal.

landsadvocaat van Holland was, achtte men in heel Europa even machtig als de regerende vorsten van Engeland en Frankrijk.

Rechts van de tafel zaten Maria's oudste zoon, Reinier, en haar schoonzoon Van der Myle. Willem, haar jongste zoon, stond bij het venster. Christine, die met Reinier van Oldenbarnevelt getrouwd was, zat aan de andere kant van de tafel. Ze drukte een zakdoek voor de ogen en huilde zachtjes.

,,'t Is een schande!" riep Willem, die niet langer stil kon blijven. ,,Waarom hebben ze vader gevangen genomen? Van der Myle," hij keek zijn zwager aan, ,,Van der Myle, jij bent een rechtsgeleerde, jij bent meester in de rechten, jij moet het weten! Kun jij ons één geldige reden noemen waarom ze vader in de gevangenis hebben gestopt?"

,,Willem," snikte Christine zachtjes, ,,bedaar toch. We hebben er al zo vaak over gesproken en het geeft toch niets! Een geldige reden is er niet. Alleen maar de prins...."

,,De prins!" riep Willem dol van woede. ,,De prins! Ja, de prins is kwaad op vader! Maar is dat een reden, om hem onschuldig in de gevangenis te laten stoppen? Een oude man van tweeënzeventig jaar, die z'n hele leven niets anders gedaan heeft dan werken voor Holland.... Toen vader jong was, heeft hij voor de vrijheid van Holland gevochten bij Leiden en

Prins Maurits.

Alkmaar. Vader werd verscheidene malen gewond. En nauwelijks was hij even verbonden, of hij greep opnieuw naar de wapens om voor de vrijheid van Holland te vechten! En later....? Nee, Christine, steek maar niet je handen uit. Ik zwijg toch niet...."

Hij liep om de tafel heen en ging voor Maria van Oldenbarnevelt staan.

„Moeder," zei hij, „moeder, u weet 't beste, wat vader veertig jaar lang voor Holland heeft gedaan. Toen vader nog pensionaris van Rotterdam was, in 1584, toen prins Willem in Delft werd doodgeschoten, sprong vader op de bres voor den jongen prins Maurits. Is het waar of niet? Vader zorgde er voor, dat prinses Louise en de kinderen van prins Willem goed verzorgd werden. En later? Toen de hertog van Parma steeds dreigender kwam opzetten en Holland verloren scheen, sloeg vader de handen aan het werk. De Spaanse troepen lagen in Friesland en Groningen. Overijsel en Gelderland waren in handen der Spanjolen. Maar vader, die de vrijheid van Holland meer liefhad dan zijn eigen leven, wist den Spanjaard te verdrijven. Door vaders werk kreeg prins Maurits de legers, waarmee de vijand verslagen kon worden. Vader heeft Holland vrij en machtig gemaakt. We hebben geen vreemde heersers meer in het land. Holland wordt geëerbiedigd door vriend en vijand! En als beloning? Als beloning hebben ze vader in de gevangenis gestopt! Een oude man van tweeënzeventig jaar in de gevangenis.... onschuldig.... zo wordt degene beloond die zijn leven offert voor de vrijheid van zijn land...."

,,Willem, bedaar toch," herhaalde Christine schreiend. ,,Er is toch niets aan te doen...."

Maar nu sprong Van der Myle op.

,,Christine," riep hij, ,,ik geef toe: Willem is een beetje onstuimig. Maar gelijk heeft hij. En per slot van rekening is het zijn vader, die...."

Verder kwam hij niet. De zware klopper was op de voordeur gevallen. In de gang klonken de voetstappen van het dienstmeisje. Ze ging kijken, wie zo laat nog op bezoek kwam. Even later trad ze de huiskamer binnen, waar de familie Oldenbarnevelt zat.

,,Mijnheer Reinier," zei ze, ,,een brief voor u." En meteen overhandigde ze hem een verzegeld schrijven.

Johan van Oldenbarnevelt had zijn kinderen opgevoed in eerbied voor God en hun ouders. Dat bleek ook nu weer. Want Reinier wendde zich eerst tot zijn moeder en vroeg verlof de brief te mogen openen.

Maria knikte zwijgend en Reinier las.

Hij werd eensklaps vuurrood en gaf een schreeuw.

,,Moeder, Willem, Reinier.... uitkomst! God lof: eindelijk uitkomst!"

Maria van Oldenbarnevelt begon te beven.

,,Is vader...." stamelde ze.

,,Nee, moeder: vader is nog niet vrij!" Reinier schudde het hoofd. ,,Maar er

bestaat hoop; misschien komt hij wel heel gauw vrij."
Hij keek zijn vrouw aan.
„Lieve Christine, mevrouw de prinses wil je spreken."
„Mij?" vroeg Christine verwonderd. „De prinses-weduwe wil mij spreken? Waar? Wanneer?"
„Dadelijk," antwoordde Reinier. „Hier, in deze brief, schrijft ze:
„Ik zou het zeer op prijs stellen, met mevrouw Christine van Oldenbarnevelt een dringende aangelegenheid te bespreken welke u nauw ter harte gaat. Als het mogelijk is dat mevrouw nog vanavond naar het Noordeinde komt. . . ." "
Christine wachtte niet langer: ze stond al bij de deur om haar mantel te pakken. Reinier hoefde niet verder te lezen: ze wisten allen, dat mevrouw de prinses, prinses Louise de Coligny [1]), haar zou willen spreken over vader.
Het was maar een korte weg van het huis op de Kneuterdijk naar het Noordeinde, waar het paleis van prinses Louise de Coligny stond. En Christine van Oldenbarnevelt, die nog jonge en stevige benen had, liep die hele weg in één draf.
Nog geen twintig minuten later stond ze weer in het huis op de Kneuterdijk, in de woonkamer van haar schoonmoeder. Ze was doodsbleek.
„En?" riep haar zwager, Reinier, de oudste zoon van Oldenbarnevelt.
Christine durfde niet goed spreken. Hetgeen ze te vertellen had was verschrikkelijk.
„De prinses heeft me gezegd," begon ze stamelend, „mevrouw de prinses heeft het geval besproken met graaf Willem Lodewijk van Nassau, die stadhouder van Friesland is. . . ."
„O, dat weten we!" riep Willem ongeduldig. „Wat heeft de prinses met graaf Willem besproken?"
Christine sloeg de blik neer.

---

[1]) Weduwe van prins Willem I.

„De prinses heeft me gezegd, dat er volgens haar maar één middel is om vader te redden.''

„Welk middel?'' schreeuwde Willem. „Vooruit, vertel het eindelijk.''

„Een van ons moet naar prins Maurits gaan en voor vader om genade smeken.''

Doodse stilte volgde op deze woorden; een vreselijke stilte, die soms gevaarlijker is dan vele woorden.

Eindelijk begon Maria van Oldenbarnevelt te spreken. Ze had de hele avond geen woord gezegd. Terwijl haar zoons en schoonkinderen zich beklaagden, huilden of bedreigingen uitten, had zij er stil bij gezeten. Net of de zaak haar niets aanging. Maar nu nam ze het woord.

„Kinderen,'' begon de oude vrouw met bevende stem, „mevrouw de prinses heeft ons een raad gegeven. Daarvoor ben ik haar dankbaar, want ik weet, dat prinses Louise veel van vader houdt. Maar eer we die raad van de prinses bespreken, moet ik jullie iets vragen. Kinderen, wie van jullie houdt vader voor schuldig?''

Niemand gaf antwoord.

De oude vrouw, die de hele avond roerloos op haar stoel had gezeten, richtte zich op uit haar gebogen houding. Het was, alsof ze groeide. Het was, alsof ze met één slag sterker en groter werd dan al haar kinderen bij elkaar. Zoals ze daar zat, leek ze wel een beeld van kalmte en moed.

„Dank je, kinderen; ik dank jullie allemaal. Niemand van jullie heeft vader maar één ogenblik voor schuldig gehouden. Ik dank jullie voor het vertrouwen, dat je in vader stelt. Welnu, als vader onschuldig is, kunnen we geen genade voor hem vragen. Deden we het toch, dan zouden we een smet werpen op zijn eer en goede naam. En al wordt vader vermoord: de hele wereld zal weten dat hij in onze ogen onschuldig is. Christine, zeg dat maar tegen de prinses.''

Christine deed het.

Ze was nog geen twee minuten weg, of opnieuw werd op de voordeur geklopt. En ook dit keer kwam iemand een brief brengen. Het was een brief voor Maria van Oldenbarnevelt. Maar de ogen van de oude vrouw waren zo zwak, dat ze tegen haar zoon zei: „Reinier, lees jij maar voor."

De brief begon aldus:

„Seer lieve beminde huysvrouwe, kinderen, swagers en kintskinderen, ick groete u allen te samen vriendelyck."

Deze brief was geschreven door een ouden man, die in een der kamers van het Binnenhof gevangen zat.

Het was in de late middag van Zondag 12 Mei. De gevangene dacht na wat hij zeggen zou, wanneer hij een volgende keer voor zijn rechters moest komen. In een hoek van de kamer zat zijn oude bediende, Jan Vrancken. Plotseling werd op de deur geklopt. Jan keek vragend naar zijn meester en deze gaf hem een wenk. Jan liep naar de deur en opende.

Drie mannen traden binnen. Het waren de gerechtsfiscalen Sylla en Van Leeuwen en de provoost-maarschalk Karel de Nys.

De oude gevangene stond beleefd op om, als naar gewoonte, zijn bezoekers hoffelijk te begroeten.

„Mijnheer van Oldenbarnevelt," zei Van Leeuwen tegen den gevangene, „wilt u niet liever gaan zitten? Wij hebben uedele belangrijk nieuws te vertellen."

Oldenbarnevelt schudde zwijgend het hoofd en bleef staan.

„Wij hebben uedele te berichten," ging Van Leeuwen verder, „dat u morgenochtend voor uw rechters moet verschijnen om naar uw doodvonnis te luisteren."

„Mijn doodvonnis?" herhaalde de oude man bedaard. „Hè, ik dacht, dat men mij nog gelegenheid zou geven om me te verdedigen!"

Van Leeuwen staarde verlegen naar de vloer.

„Het spijt me, mijnheer van Oldenbarnevelt, dat ik u deze boodschap moet brengen."

„O," merkte Oldenbarnevelt rustig op, „u neem ik het niet kwalijk, mijnheer van Leeuwen. Maar de rechters: zij mogen het verantwoorden voor God! Heb ik daarvoor het vaderland veertig jaar als goed patriot gediend?"

De drie anderen wisten niets te antwoorden.

„Ik heb nog maar één verzoek," hernam de oude landsadvocaat. „Ik zou graag een afscheidsbrief schrijven aan mijn vrouw."

„Dat moeten we vragen aan den president van de Bijzondere Commissie van Rechters," zei Van Leeuwen.

De toestemming werd gegeven en de gevangene kreeg papier, pen en inkt.

„Mag ik uw edelheid er aan herinneren," merkte fiscaal Sylla op, „dat het niet raadzaam is, dingen te schrijven waardoor de brief misschien niet bezorgd wordt?"

De landsadvocaat legde zijn ganzepen neer en keek Sylla scherp aan.

„Wel, mijnheer Sylla, hoe heb ik 't nu? Wilt ge mij, ouden man, nog bevelen wat ik wel of niet aan mijn vrouw moet schrijven?"

Sylla sloeg beschaamd de blik neer en Oldenbarnevelt schreef verder:

„Seer lieve beminde huysvrouwe, kinderen, swagers en kintskinderen, ick groete u allen te samen vriendelyck. Ick ontvange op deese ure een seer beswaerde en droevige tydinge, dat ick, oude man, voor al myne diensten, het vaderlandt sooveel jaren altyts wel en getrouwelyck gedaen hebbende (naedat ick Syne Princelycke Excellentie met oprechte affectie sooveel jaren by alle mogelycke offitiën, sooveel myne ampten, diensten en beroepinge hebben toegelaten, ootmoedige dienste hebbe gedaen, vele luyden van alle soorten vrientschap bewesen en niemant by myne weten verongelyckt hebbende), mij moete prepareren om op morgen te sterven. Ick trooste my in Godt den Heere, die een kenner der harten is, en die alle menschen oordeelen sal. Ick bidde U te samen, van gelycken te willen doen.

Ick hebbe Myneheeren de Staten van Hollant en Westvrieslant, de Edelen en Steeden van dien, oprechtelyck en vromelyck en getrouwelyck gedient, insgelycks de Heeren Staten van Utrecht, als hooge overigheyt van myn vaderlandt, op haer versoeck, oprechtelyck en getrouwelyck geraden, om haer te bevryden van alle oproerte der gemeente en bloedstortinge, daermede sy over lange gedreicht syn geweest. Deshalve insichten heb ick gehadt voor de Steeden van Hollant, opdat iegelyck beschermt en niemant beschadigt soude worden.

Leeft met malcanderen in liefde en vreede. Bidt voor my aan Godt den Heer Almachtich, die ons allen in syne heylige bewaringe genadelyck bewaren sal.

Uyt myne camer der droefenissen, den 12 Mey 1619.

Uwe seer lieve man, vader, schoonvader en grootvader,

Johan van Oldenbarnevelt."

De inkt van de brief was nog vochtig, toen de gevangene wederom bezoek kreeg. Het was dominee Wallaeus, die van de Staten-Generaal opdracht had gekregen om den landsadvocaat in diens laatste uren bij te staan. Hij vertelde het op zijn gewone hoffelijke manier.

Oldenbarnevelt keek hem verbaasd aan.

,,Hoe, dominee? De Staten-Generaal geven u opdracht om mij bij te staan in de laatste uren van mijn leven? Zijn de heren bezorgd voor het heil van mijn ziel? Mij dunkt: ze moesten een beetje meer om hun eigen zieleheil denken!"

Dominee haalde de schouders op.
,,Mijnheer van Oldenbarnevelt, ik ben diep en innig begaan met uw lot en u weet, dat deze verklaring geen veinzerij is. Maar u weet ook: ik ben geestelijke. Ik kan mij nu niet bemoeien met staatszaken. We moeten nu aan godsdienstige dingen denken."

Oldenbarnevelt verhief zich van zijn stoel en leunde op zijn stokje.

,,Precies, dominee: godsdienstige dingen! U hebt volkomen gelijk. We zullen over de godsdienst praten! Weet u, hoe de mensen zijn overgehaald voor de strijd tegen Spanje? Kleine groepen van het volk wilden niets meer weten van de Katholieke godsdienst! Ze verlangden vrijheid van godsdienst! En prins Willem beloofde hun die vrijheid, zodra ze zich hadden losgemaakt van Spanje. Voor die vrijheid wordt nu al bijna vijftig jaar bloedig gevochten, en ik heb van ganser harte meegewerkt, zolang ik kon geloven dat het eind van de strijd zou zijn: de vrijheid van het vaderland, en de vrijheid van allen die in verdraagzaamheid en in waardering voor elkanders overtuiging zouden willen leven.

Maar in dit laatste jaar zijn mij de ogen opengegaan.

Een van die kleine groepen van vroeger heeft de macht in handen en duldt nu geen andere godsdienst meer naast zich.

De Katholieken zijn uit hun kerken verjaagd en moesten vluchten of zich schuilhouden.

De Remonstranten, waartoe ik behoor, worden vervolgd alsof zij wilde dieren zijn.

Is dát de vrijheid, die met zoveel offers moest bereikt worden? Als prins Willem nog leefde, zou het hem spijten, dat hij daarvoor alles heeft opgeofferd.

In plaats van één paus van Rome hebben wij nu in ons land honderd kleine pausjes."

,,Mijnheer van Oldenbarnevelt," merkte dominee Wallaeus op, ,,er is slechts één rechtzinnige godsdienst en. . . ."

,,Kom, dominee, dwingelanden zijn zij, die een beschul-

digde veroordelen, zonder dat hij zich mag verdedigen. Ik, die mij veertig jaar geleden aan de zijde van den prins schaarde, om vrijheid van godsdienst te verkrijgen, ik heb me tegen de dwingelandij van de tegenwoordige machthebbers verzet. En om dat verzet moet ik morgen sterven. Ziet u, dominee, dat is het gevolg van die strijd om vrijheid."

Dominee Wallaeus haalde de schouders op. „Mijnheer van Oldenbarnevelt, er zijn immers staatszaken...."

De oude landsadvocaat glimlachte.

„Nu begint u zelf over staatszaken, dominee. Het grote ongeluk is juist geweest, dat men godsdienst en staatszaken door elkaar heeft gehaald. De staatkundige strijd tegen Spanje is geworden tot een strijd tegen de Katholieken, en waarlijk niet tegen de Katholieken alleen.

Ik neem aan dat koning Filips daar mede schuld aan heeft, maar ik kan toch eerder geloven aan *zijn* oprechtheid dan aan de oprechtheid van mijn vervolgers.

Wat heb ik misdaan? Men onderzocht het niet eens. Ik werd op onwettige wijze gevangen genomen. In plaats dat men mij dadelijk beschuldigde, moest ik acht maanden gevangen blijven eer ik voor mijn rechters kwam. Ook dat was een onwettige behandeling. In plaats van een degelijke beschuldiging tegen mij uit te spreken, kwamen de rechters met laffe verdachtmaking en lasterlijke aantijging, waarvoor geen enkel bewijs bestond.

En nu het vonnis. Zonder mij gelegenheid te geven, me behoorlijk te verdedigen, word ik ter dood veroordeeld. Dat, mijnheer de dominee, zijn die zogenaamde staatszaken. Maar ik zeg u: de Eeuwige en Opperste Rechter zal niet alleen over mij, maar ook over mijn rechters oordelen...."

Hij zweeg vermoeid en liet zich weer op de stoel vallen.

„Dominee, ik ben niet bang om te sterven, en in vertrouwen geef ik mijn ziel terug aan God. Maar in de heren, die nu voorstanders zijn van die zogenaamde rechtzinnige religie, heb ik geen vertrouwen meer."

Dominee Wallaeus wist niets te antwoorden. Hij beloofde, nog in de loop van de nacht terug te komen en verliet den gevangene.

„Jan," zei Oldenbarnevelt, toen hij weer met zijn bediende alleen was, „deze zegelring is voor mijn zoon Reinier." Hij nam de ring van zijn vinger. „En zeg morgen precies tegen mijn vrouw, wat ik nu met dominee Wallaeus besproken heb. Jan, zul je het doen?"

Jan beloofde het, met tranen in de ogen.

Oldenbarnevelt ging naar bed, maar kon niet slapen. Hij dacht aan het verdriet dat zijn vrouw zou hebben. Urenlang lag hij wakker. Totdat er opnieuw geklopt werd. Het was dominee Wallaeus.

Dominee moest even in de gang wachten tot Oldenbarnevelt zich gekleed had. De oude landsadvocaat haalde uit zijn wambuis een zilveren doos en gaf die aan Jan Vrancken.

„Jan, het geld dat in de doos zit mag jij hebben. Maar geef de doos aan mijn vrouw."

Jan Vrancken, die al over de zestig was, snikte als een klein kind.

„Kom, kom, Jan, het sterven is niet zo erg!" Oldenbarnevelt klopte hem vriendelijk op de schouder. „Het sterven duurt maar een ogenblikje. Maar dan komt de eeuwigheid! Laten we bidden, dat God ons alle misslagen en verzuimen wil vergeven en ons in Zijn heilige bescherming wil nemen."

Er werd weer geklopt.

„Binnen!" riep Oldenbarnevelt.

De deur ging open; dominee Wallaeus stond op de drempel. „Mijnheer van Oldenbarnevelt, het is tijd; zullen we bidden?"

Een vale lichtschijn viel door het venster; een nieuwe dag was aangebroken.

Het had opgehouden met regenen. De jonge Mei-zon

brak zich baan door de vochtige nevels. Jan Vrancken lag bij het venster te bidden. Dominee Wallaeus liep onrustig op en neer en Oldenbarnevelt las bedaard in z'n psalmboek.

Er werd geklopt. Onmiddellijk daarop trad de provoostmaarschalk binnen.

„Uedele, 't is tijd," zei hij verlegen.

Oldenbarnevelt deed zijn psalmboek dicht, nam het onder de linkerarm en greep zijn stokje, dat naast de stoel stond.

„Jan," zei hij, „zullen we gaan?"

De bediende was witter dan een laken. Overigens hield hij zich ferm en hielp Oldenbarnevelt bij het afdalen van de smalle wenteltrap. Voorop ging de provoost-maarschalk; dominee Wallaeus sloot de stoet.

Ze staken het Binnenhof over en kwamen in de oude Ridderzaal, op de plaats, waar eens het kasteel van de graven van Holland had gestaan.

In het midden der zaal, aan lange tafels en gehuld in hun zwarte toga's, zaten de rechters van de Bijzondere Commissie. Links daarvan hadden de fiscalen plaats genomen. De zaal was afgezet door soldaten, die de grootste moeite hadden om de nieuwsgierige menigte op een afstand te houden.

Men liet Oldenbarnevelt plaats nemen op een stoel voor de rechters en onmiddellijk begon de griffier het vonnis voor te lezen. Het luidde:

> „. . . .daarom oordelen de rechters, uit naam van de Heren Generale Staten, dat de gevangene zal worden gebracht naar het Binnenhof, ten einde aldaar te worden geëxecuteerd met den zwaarde, dat de dood er op volgt; en al zijn bezittingen worden verbeurd verklaard. Het vonnis wordt terstond uitgevoerd."

Oldenbarnevelt stond bedaard op. Hij keek de rechters pal in de ogen en sprak:

„Ik had verwacht, dat de Heren Staten-Generaal be-

vredigd zouden zijn met mijn bloed en dat mijn vrouw en kinderen mochten behouden wat hun van rechtswege toekomt. Of is ook die verbeurdverklaring soms een beloning voor veertig jaar trouwe dienst aan het vaderland?"

De Voogd, president der rechtbank, sprong op. Hij was bleek van woede.

„Uw vonnis is voorgelezen. Er uit!" En hij wees naar de deur.

De oude man keek hem bedaard aan, nam zijn stokje en stond op. Hij trad naar buiten, waar een nieuwsgierige menigte hem aangaapte.

Op de stoep bleef hij een ogenblik staan en keek naar de toren van de Sint-Jacobskerk, die in de verte, achter de poort van het Binnenhof, rank omhoog spitste. De gouden stralen der zon speelden dartel tussen het kantwerk van stenen. De lucht was opgeklaard. Alles beloofde een prachtige dag.

„Daar is hij, daar is hij," klonk het van alle kanten, toen de landsadvocaat naar buiten trad.

Maar Oldenbarnevelt lette nog niet op de menigte. Hij keek voorlopig naar de gebouwen om hem heen. Hij zag vlak tegenover zich het Hof van Holland, de vergaderzaal van de Generale Staten, de Ridderzaal, de Treveszaal. Al die gebouwen waren als het ware monumenten van Hollands roem en grootheid. En was het niet voornamelijk *zijn* werk? Had hij zijn land niet groot en sterk gemaakt? Wat gaf het, dat een stel jonge, waanwijze gekken hem ter dood veroordeelde! Hij, de oude, wijze man, wist heel goed, dat men zijn levenswerk niet vernietigen kon. Zijn levenswerk, dat wil zeggen: de bevestiging van Hollands onafhankelijkheid, zou blijven bestaan zolang nog één Hollander een druppel bloed in de aderen had.

Oldenbarnevelt beklom het schavot en onmiddellijk trad de beul op hem toe.

„Een ogenblikje," verzocht de oude man, „ik ben dadelijk tot uw dienst." Hij begon haastig de knopen van zijn wambuis los te maken. „Jan," riep hij zijn bediende toe, „vlug, help me even." Deze huiverde bij de gedachte dat de beul hem zou aanraken.

Oldenbarnevelt keerde zich om. Op het Binnenhof was het doodstil geworden. De mannen stonden strak te kijken; een paar vrouwen drukten hun zakdoeken voor de ogen. En nu sprak de landsadvocaat voor het laatst. Zijn laatste woorden richtte hij tot het volk, dat hij innig liefhad en waarvoor hij zijn hele leven had gewerkt.

„Mannen, denkt niet dat ik een landverrader ben. Ik heb altijd trouw en oprecht gehandeld als goed patriot, en als goed patriot sterf ik!"

Hij keerde zich naar Jan Vrancken, die de uit de cel meegenomen slaapmuts vlug over zijn hoofd trok.

Onmiddellijk daarop knielde hij.

Jan Vrancken bukte zich bliksemsnel en drukte hem de hand ten afscheid. De provoost-maarschalk duwde Jan zachtjes terug en nu trad een reusachtige gestalte naar voren. De reus hield een zwaard tegen de rechterschouder.

De zon was boven de gebouwen van het Binnenhof gerezen. Ze zond nu haar stralen op het deftige huis aan de Kneuterdijk. Een stralende lentedag.

Het zwaard van den beul, blinkend in het zonnegoud, flitste omlaag.

Het was een ochtend in Mei.

DE GROTE FILM

INHOUD:

Blz.

VERANTWOORDING 5

IN DE TIJD VAN SINT SERVAAS, ± 350 14

IN DE TIJD VAN SINT WILLIBRORDUS EN SINT BONIFACIUS, ± 750 30

DE ABDIJ VAN EGMOND, ± 1150 50

HET WONDER VAN HET H. SACRAMENT TE AMSTERDAM, 1345 76

AMSTERDAM VERLAAT DE SPAANSE ZIJDE, 1578 100

EEN OCHTEND IN MEI, 1619 126